

REPUBLICANISME I SOCIALISME

V Jornades Història del Socialisme

Barcelona, 1 i 2 d'abril de 1992

Document d'ús exclusivament intern.

Index

- Presentació.
José Luis Martín Ramos.....5

 - Republicans i socialisme: Catalunya, 1880-1910. Una aproximació a les arrels d'un malentès i a les raons d'un "fracàs".
Angel Duarte.....7

 - Les relacions entre republicanisme i socialisme. Del republicanisme modernista al socialisme polític (1900-1923).
Alfred Pérez Bastardas.....27
-

El socialisme no ha estat un corrent aïllat, ni políticament ni ideològica, malgrat la tendència a fer la seva història des d'una perspectiva molt interna, molt tancada en els esdeveniments viscuts per les organitzacions que formalment s'han acollit a la seva denominació. A Catalunya l'organització socialista es constituí mitjançant un procés de polèmica i competència amb el republicanisme, el resultat del qual és encara obert a la investigació i a la interpretació. A França, la revitalització del socialisme a començaments del segle XX, superant els rígids esquemes del guesdisme, que tanta influència tingueren a casa nostra, vingué de manera molt fonamental de la mà d'elements sorgits del republicanisme socialitzant com ara Jean Jaurès. Aquests són només dos apunts d'una història plena de correlacions entre ambdós corrents que hi convergien en el si de les classes treballadores i dels sectors populars. Responent a aquesta realitat, sovint deixada en un segon terme, les Jornades d'Història del Socialisme volen potenciar el debat sobre les relacions històriques entre republicanisme i socialisme i aprofundir en el seu coneixement.

José Luis Martín Ramos

Angel Duarte

**Republicans i Socialisme:
Catalunya, 1880-1910.**

Una aproximació a les arrels d'un malentès
i a les raons d'un "fracàs"

La intenció d'aquestes ratlles és la de facilitar alguns elements que permetin la reflexió col·lectiva, en el decurs d'aquestes jornades, al voltant de les relacions entre el socialisme i el republicanisme, a Catalunya i en un període de temps molt concret: el que va de la fundació del PSOE i de la UGT a la configuració de la Conjunció republicano-socialista.

Sense caure en exageracions, es pot afirmar que existeix un ampli consens historiogràfic a valorar la presència del primer socialisme marxista a Catalunya. En paraules d'Albert Balcells, "la historia del socialismo en Cataluña durante la última década del siglo XIX y el primer tercio del siglo XX es la historia de un persistente fracaso" (Balcells, p.7. Gillespie, p. 47-48). La coincidència acadèmica també és total a remarcar l'existència d'una hostilitat, o malentès, de fons entre socialisme i republicanisme; hostilitat que vindria acompanyada per la persistència d'aquest darrer com a referent polític d'un ampli segment dels treballadors urbans i rurals catalans.

No negaré la validesa d'aquesta percepció. Hi ha massa dades que confirmen aquell fracàs i aquella hostilitat. I suposo que us alegrareu que ara us en eviti una relació exhaustiva. El que sí que m'agradaria plantejar és la insatisfacció que em produeixen les explicacions que s'acostumen a donar per tal d'explicar aquell doble fenomen. La tesi que solucionava el problema presentant la cultura política socialista -de fet, tot socialisme col·lectivista- com a perversament centralista i autoritària i, per això mateix, radicalment incompatible amb els valors liberals i llibertaris suposadament inherents a la societat catalana ha mantingut, explícitament o implícita, una gran virtualitat. Poc efecte van causar, sembla, les afirmacions del reusenc Recasens i Mercadé rebut, ja el 1931, aquest raonament (Recasens, p. 35). Es, en altres paraules, el rebuig del socialisme -i, com a corollari, l'aposta pel republicanisme- pel fet que "nos viene de Madrid". Certament, es poden trobar catalans d'aleshores que sostenien aquesta idea; però el que no acabo de veure clar és que, en paraules de Gillespie, "una mayor sensibilidad del PSOE a las aspiraciones de las regiones y las "nacionalidades" de España hubiera bastado para garantizar el éxito en Cataluña" (Gillespie, p. 49). Crec que, en realitat, s'ha donat un procés pel qual una afirmació que intenta justificar a posteriori un fet -les dificultats de penetració del socialisme marxista en la societat catalana- esdevé un argument apriorístic i, a més, se li dóna un caràcter demostratiu de l'hostilitat genèrica a les formes d'acció i organització polítiques espanyoles per part dels treballadors catalans del canvi del segle XIX al XX.

Fixeu-vos que una interpretació d'aquest caire no explicaria, gens ni mica, l'"èxit" d'un anarquisme que perpetuà com a àmbit d'acció la "región española" i que mantenia fluides relacions amb els "compañeros" d'arreu de l'Estat. Ni tampoc no encaixaria amb el fenomen coetani de l'adhesió o la simpatia d'una franja significativa dels sectors populars barcelonins pel republicanisme lerrouxista -liderat per un individu "de aspecto audaz y casi incomprendible castellano" (Alvarez Junco: 1990)- que és, en canvi, la minsa base popular i obrera del republicanisme nacionalista que, bé o malament, es basteix en les dues primeres dècades del segle.

Per una anàlisi alternativa: les transformacions de la fi de segle.

Crec que un bon mecanisme per apropar-nos a un model d'anàlisi més acurada passa per repensar les característiques de les relacions entre republicanisme i socialisme a la Catalunya del tombant de segle partint de tres criteris. En primer lloc, una millor comprensió del paper que hi juguen les transformacions específiques que pateix l'Estat de la Restauració i la mateixa estructura social catalana a partir de 1880; en segon lloc, el major o menor grau d'adequació de socialistes i republicans a les tradicions culturals, ideològiques i associatives populars preexistents; i, finalment, la respectiva capacitat d'oferir un seguit de serveis, demandats de manera creixent pels sectors socials populars i molt deficientment resolts per part de l'Estat.

Un treball com aquest pot fer-se a hores d'ara per tal com als darrers temps ha tingut lloc un redescobriment de la utilitat de l'anàlisi del republicanisme per part dels historiadors del moviment obrer. Autors d'aquí, en la línia anticipada per Pere Gabriel, així com d'altres d'arreu d'Espanya i des de perspectives ben diferents -Antonio Elorza, Michel Ralle o José Alvarez Junco-, han repensat els trets definitoris de les pràctiques societàries, de les estratègies culturals, de les cosmogonies que operaven en el si de l'obrerisme d'aquells anys. No cal dir que, des de l'anàlisi específica del republicanisme, també s'ha avançat en la darrera dècada; n'és paradigmàtic el treball de Joan B. Culla sobre el lerroixisme.

Tenim, doncs, una bona base a partir de la qual intentar plantejar els nostres arguments; però en qualsevol cas queden encara massa elements obscurs com perquè jo ara pugui gosar a formular-los més que com a qüestions obertes. Tot i que no sóc tan innocent com per no saber que optar per unes preguntes o altres ja condiciona les possibles respostes.

Un element que cal tenir molt present en el moment de plantejar-nos la incidència de les cultures polítiques en el si de la societat de finals de segle és el dels canvis que tenen lloc, d'ençà dels anys 1880, en l'àmbit de l'Estat. Sense pretensió d'exhaustivitat podríem recordar que es dona un procés de definició de la naturalesa del marc polític espanyol que no és endegat, òbviament, per les cultures polítiques marginades amb la fi del Sexenni (i aquí caldria encabir republicanisme i obrerisme), sinó des del mateix cor de l'Estat. Breu, crec que en el marc cronològic objecte d'estudi es registra un esforç per aprofundir i modernitzar el projecte nacional espanyol. Alicia Yanini s'hi referia recentment en afirmar que "la historia de la Restauración no es sólo la del caciquismo, es también la del deseo de que la Administración controlara el territorio nacional en su conjunto y que, asimismo, la vida política se articulara alrededor de un Estado liberal centralizado" (Yanini, p. 109). La unificació administrativa i legislativa, la delimitació tècnica i una major sistematització del coneixement del territori, el més gran rigor en l'ús de la terminologia política (pàtria, nació) serien fites tan importants com la reglamentació de l'associacionisme, la creació dels primers organismes oficials per

incidir en la qüestió social o l'adopció del sufragi universal, en aquest procés de modernització. Un procés que anà acompanyat d'un més elevat grau de definició del caràcter social d'aquell Estat, en el sentit d'un important avenç en l'assoliment de l'objectiu de "desarticulació política dels sectors populars, del seu marginament de la vida pública més oficial" (Gabriel: 1986, p. 197).

En aquells mateixos anys, l'estructura social catalana patia importants transformacions. Modernització i arcaisme es combinaven en un marc on el creixement numèric de la població obrera es veia acompanyat per la continuïtat del pes essencial del món dels oficis i per l'absència d'integració dels sectors laborals, així com per la pervivència d'àrees geogràfiques força diferenciades; on la tercerització i la professionalització incidien tant entre els obrers estrictes com entre les, a hores d'ara mal conegudes, classes mitjanes, i al mateix temps facilitaven les migracions internes i potenciaven el pes dels joves provinents de les comarques interiors; on la mecanització de certs sectors (tèxtil, metal·lúrgic) no suposava la superació del fraccionament de l'experiència popular en múltiples espais laborals i àmbits econòmics locals; però que, en canvi, venia a deteriorar les condicions de treball (substitució del treball masculí per dones i nens) i a posar en qüestió els mecanismes tradicionals, d'arrel gremial, de control obrer en el procés de producció (aprenentatge, treball qualificat, preeminència de l'habilitat, de l'art), per generar una dinàmica d'agitació obrerista de caràcter marcadament defensiva.

¿Són aquests uns possibles arguments que cal relacionar amb l'expandiment socialista a la capital de l'Estat i, tenint en compte el seu major grau d'homogeneïtzació de les condicions laborals, a la mineria basca o asturiana? ¿Podríem parlar d'un socialisme esperançat davant les possibilitats d'intervenció en un marc estatal més definit i, si més no, retòricament interessat en fer front a la qüestió social com a contrapartida a l'anul·lació del potencial polític dels sectors socials populars? ¿Es fonamentaria aquesta esperança en una anàlisi esbiaixada de les modificacions que registrava l'estructura industrial del país? ¿En una confiança exagerada en les possibilitats de crear un front global de la classe treballadora a partir del referent ferroviari o del que facilitava el sector miner? Inversament, ¿es podria explicar la solidesa del republicanisme a Catalunya, així com l'hostilitat per al socialisme, com la resposta plausible d'un moviment polític present en societats perifèriques en el si de l'Estat, en unes societats on farà eclosió un discurs particularista, en gran manera reactiu, que s'articula per fer front a les amenaces implícites en tot procés de consolidació d'un Estat central on eren poc, o gens, representats els interessos "catalans"?

En qualsevol cas, el que resulta obvi és que pot detectar-se una certa dicotomia ambiental, sobre la qual actuaran formes d'acció i representació polítiques preexistents.

Per una anàlisi alternativa: tradicions republicanes i obreristes.

A quines formes em refereixo? Primer de tot les que genèricament podem titllar de republicana. Massa sovint passem per alt que, al costat d'un republicanisme estrictament liberal, al llarg del segle XIX es desenvolupà un republicanisme social (Maluquer de Motes, p. 275 i seg.). Que l'esquerra del moviment republicà, el federalisme pimargallià i alguns sectors unitaris salmeronians i del renovat radicalisme de finals de segle, tenia al seu darrere una notable influència del pensament socialista. En la configuració d'un cert discurs democràtic vuitcentista jugà un paper fonamental P.J. Proudhon, de qui la cultura federal recollirà, en els anys del Sexenni, tant el rebuig del col·lectivisme com la perspectiva d'una reorganització social basada en les lliures associacions dels treballadors. També cal recordar que fou a través dels nuclis democràtics que, uns anys abans, s'havia escolat el cos doctrinal cabetià, la seva defensa de l'associacionisme i la confiança en el paper de les petites comunitats -que els federals interpretaran en clau municipalista- enfront del poder omnímode de l'Estat central. Aquestes referències doctrinals, a més a més, venien a incidir en una tradició que, emmirallant-se en la cultura revolucionària francesa que arrencava de 1793 (Mayeur, p. 185), es caracteritzava per una gran desconfiança envers l'organització, pel gust per la democràcia directa, pel pes de l'anticlericalisme i per la fe en la virtut de la gestió directa dels productors.

Va ser sobre la base d'aquesta herència, més utopista -si em permeteu la llicència- que jacobina, que el federalisme vertebrà una estratègia municipalista. El poble treballador no podia esperar gairebé res d'un Estat que o bé es mostrava radicalment ineficaç o bé s'assimilava a un poder creixent, enemic i llunyà, encarregat de frustrar les confiançaes en ell dipositades, conjunturalment, per tal que solucionés la qüestió social. Resulta fàcilment comprensible que en els anys de la Restauració aquesta percepció s'aguditzés segons el grau de pressió a la qual els governs centrals sotmetien les plataformes societàries i polítiques de composició popular, i que, conseqüentment, el municipalisme trobés un profund eco en els medis desfavorits de la Catalunya de la fi del segle XIX.

Per raons similars, així com per la fragmentació de les condicions laborals abans esmentada, havien de tenir força ressò, en el sentit de garantir-ne la continuïtat, les propostes obreristes de caire societari que tenien "la pretensió de tancar el cercle de l'ofici per a poder bloquejar completament l'oferta de treball arribat el cas"; o, dit d'una altra manera, garantir-se el monopoli del mercat de treball (Reig: 1982, p. 56), les de caràcter mutualista -en gran mesura desconegudes fins ara però que semblen constituir una de les peces bàsiques de l'associacionisme obrer del vuit cents-, i les cooperativistes. Totes tres, propostes organitzatives que entroncaven amb el món dels oficis, amb un joc de fidelitats locals i que, com comencem a conèixer, tenien una clara connexió amb el món republicà.

Amb un món republicà que si bé estava acostumat a fer ús, com assenyala Romero Maura, de “un incorregible y contraproducente tono paternalista cuando hablaban de los obreros -y hasta cuando hablaban a los obreros, en ocasionales soflamas demagógicas” (Romero Maura, p. 109), estava aprenent a superar aquell tracte distant. I aquí, les valoracions historiogràfiques són coincidents, encara que no deixin de presentar certs matisos cronològics entre els qui datarien aquesta dinàmica en els primers anys del segle, amb l'arribada de Lerroux, i els qui observariem que aquesta tendència s'insinua amb claredat entre l'esquerra federal ja en els anys 1890 (Culla, p. 57; Alvarez Junco, p. 125; López Estudillo: 1989 a, p. 18-19; Duarte: 1987, p. 144-145). Una modificació de les formes de tracte amb els treballadors que va anar acompanyada, en el cas de la direcció federal, d'un esforç de precisió programàtica per tal d'oferir alternatives a “las aspiraciones de emancipación social de su militancia” (López Estudillo: 1989 b, p. 136). Així mateix, el canvi en les fórmules de relació va permetre recuperar una major sensibilitat per connectar amb les lluites obreres del canvi de segle, ja fossin les dels obrers del tèxtil manresans, les dels treballadors de les localitats suro-taperes del Baix Empordà o les dels rabassaires del Penedès que es mobilitzaren per assolir el control local del mercat de treball i millores en les condicions de cessió de la terra i en el treball assalariat.

El que estic intentant plantejar és que sota la Restauració, a Catalunya, es van donar prou elements, molts d'ells fruit de l'adequació a les noves circumstàncies, com per afavorir la continuïtat d'una certa economia moral que, com ha indicat Pere Gabriel, arrencaria de les lluites socials de la primera meitat del segle XIX i es prolongaria, amb els matisos lògics, fins als anys de la II República (Gabriel: 1991, p. 27). Una economia moral que facilitava un horitzó alternatiu, la visió -no gaire detallada- d'un món més just per a tots els desheretats; però que, en canvi, es resistia a fonamentar aquesta esperança en una anàlisi dels mecanismes d'explotació de la moderna organització econòmica capitalista. Una economia moral que potenciava unes modalitats associatives ben concretes i que, en fi, presentava uns trets populistes ben allunyats del discurs hermèticament classista del primer socialisme marxista a Espanya.

Voldria que se m'entengués bé. No tracto de fer aquí una crítica a les limitacions del guesdisme pabloiglesista; el que vull dir és que resulta comprensible que l'apel·lació genèrica al poble com a agent del progrés polític i social encaixés molt més bé amb la pressió social, amb les demandes col·lectives d'uns assalariats en condicions molt fragmentades i que, majoritàriament, semblaven, en paraules de Michel Ralle, “negarse a aceptar la condición de asalariado” (Ralle, p. 175). I que, com també passava a la França dels primers temps de la III República, el record de les lluites populars del vuit cents, enemigues dels privilegiats, de les oligarquies i del clergat, comptés molt més que les reflexions, en gran mesura desconegudes, de Marx sobre el paper d'un partit obrer (Mayeur, p. 53).

Certament, com han posat en relleu Elorza i Ralle, el primer socialisme marxista es bastí prenent com a base a un discurs en gran mesura ambivalent. Perquè si, d'una banda, els socialistes assumien la fi propera del capitalisme i el triomf del socialisme per l'acció del proletariat industrial organitzat en el seu partit de classe i en el seu sindicat explícitament socialista, de l'altra van haver de definir-se, en la pràctica, d'acord amb els hàbits de les maneres de fer de les societats d'ofici. I aquestes, ja existien de forma autònoma a Catalunya i no van tenir cap necessitat de plegar-se a un discurs que els era estrany en les seves dimensions més modernes (partit obrer, sindicat nacional). El marc del conflicte social, repetim-ho un cop més, era el local i el d'ofici, i el qüestionament d'un projecte de sindicats d'indústria es donà fins ben entrat el segle XX. El societarisme majoritari a la Catalunya del canvi de segle presenta les característiques del que J.A. Piqueras, per al País Valencià, ha definit com a elusiu.

Davant una realitat societària com aquesta, el veritable problema era qui l'encapçalava. I els socialistes, tot i les iniciatives que en aquest sentit van prendre amb motiu dels primers 1 de Maig, o dels canvis que en matèria organitzativa s'acordaren en el IV Congrés per tal de "posibilitar la entrada en el PSOE de colectivos -políticos, sindicales u otros- que si aceptaban el programa podrían mantener peculiaridades propias" (Castillo, p. 19), no van acabar de tenir clara que aquesta havia de ser la seva funció i no pas la de, tot i recollir l'herència dels oficis, pretendre superar aquest estadi per tal d'implementar "ex-novo" un sindicalisme modern. Així com tampoc van saber resistir la temptació, en molts casos, de deixar en un segon pla la tasca d'organització societària per tal de potenciar les agrupacions del partit. Cal recordar, per exemple, el cas del reusenc Antoni Fabra i Ribes, el dirigent socialista que, entre 1898 i 1904, va dur endavant un insistent treball en favor de l'enquadrament en societats de resistència dels dependents de comerç dels rams de teixits i paqueteria. Un treball que tindria un èxit remarcable a les comarques del sud del país, encara que fos a canvi de la renúncia a imposar el model sindical defensat des de la UGT. Un home, però, que, cap el 1905, passà a dedicar les seves energies a l'Agrupació socialista local i a la Federació catalana, a partir del pressupòsit d'"un relatiu distanciament entre Partit Socialista i sindicats", i que es va veure obligat a fer diverses crides als obrers perquè deixessin de votar els candidats republicans a les eleccions (Capdevila i Masgrau, p. 5; Mayayo: 1986, p. 235). En definitiva, els socialistes van optar per unes pràctiques organitzatives força autístiques, que els van dur a perdre contacte amb un marc social on el grau d'interrelacions era molt acusat.

Si passem de les activitats societàries a les propostes ideològiques, podem convenir, com ja he explicat, que el socialisme com a idea-força, com a conjunt de valors superadors d'un món ple d'injustícies, tenia a Catalunya un desenvolupament autònom; que fou Proudhon, i no Marx, l'autor que encaixà més bé amb l'economia moral de les multituds a què fa poc feia esment. I que el referent polític que s'havia identificat amb aquesta herència era un cert republicanisme, especialment el federal. Es des d'aquesta identificació, però també des de la pressió ambiental dels anys del canvi de segle (i aquí cal encabir tant el caràcter central que

prenen els debats sobre la "qüestió social" com els referents internacionals facilitats per una socialdemocràcia que avançava cap a la consolidació d'uns remarcables moviments de masses, al mateix temps que guanyava ràpidament posicions als parlaments nacionals corresponents) que cal entendre la relativa facilitat amb què destacats republicans eren presentats davant l'opinió pública com a socialistes. L'any 1903, Miquel Sastre escrivia: "Cuanto en Barcelona se ha hecho en favor de las cooperativas débese todo o casi todo al socialista don Juan Salas Anton, trabajador infatigable y conocedor profundo de la organización obrera y social en el extranjero. El ha dado gran impulso al cooperativismo en esta ciudad y ha fundado gran número de las sociedades cooperativas que hoy funcionan no sólo en Barcelona sino también en los pueblos de la provincia". (Sastre, p. 107-108). Salas Anton és, en efecte, un exemple paradigmàtic de com, en aquell ambient barceloní, un ex-republicà centralista que el 1901 es presentà a les municipals en la candidatura de coalició republicana, que el 1903 fa costat a la llista d'Unió Republicana -per desmarcar-se tot seguit i intentar crear una Lliga del Trabajo- o que el 1905 és convocat per participar en una Assemblée Municipal Republicana, passava per ser un socialista tout court (J.B. Culla, p. 48, 69-70, 77 i 142).

En altres paraules, per fer socialisme, per ser conceptuat com a socialista, no calia ingressar al PSOE o a la UGT. A diferència del que sosté Pedro Ribas, em sembla que a Catalunya sí que el marxisme va tenir -en l'anarco-sindicalisme (variant d'esquerres que correspondria als desitjos del món obrer, del temperament republicà), o bé, senzillament, en un republicanisme decidit a treballar en clau obrerista- uns competidors en el terreny dels discursos emancipatoris (Ribas: 1990, p. 105). Una competència més dura si tenim en compte que, per raó de la seva implantació prèvia, no resulta estrany que els medis republicans estiguessin en disposició d'oferir un seguit de serveis concrets als treballadors, que el socialisme -entès com a PSOE o UGT- en un primer moment difícilment podia assumir.

L'hegemonia de la sociabilitat republicana i l'oferta de serveis.

Un element central, doncs, per entendre la competència entre republicanisme i socialisme, per copsar la veritable naturalesa de les dificultats de penetració d'aquest darrer en la societat catalana, i, fins i tot, per argumentar l'hostilitat mútua, rauria en la capacitat respectiva d'oferir un conjunt de prestacions. Per a documentar aquesta afirmació es pot fer ús dels estudis d'història local que s'han publicat en els darrers temps. Joan Tardà, en el cas del Baix Llobregat, ha relacionat la florida de nuclis socials republicans, a la darrera dècada del segle XIX, (florida documentada també per Joan-Anton Carbonell) amb "la necessitat de cobrir les mancances a cada localitat que impedièren l'existència d'un oci col·lectiu, més enllà de la vida de taverna, i d'abastar els serveis que l'Estat o bé no cobria o bé servia de manera deficitària".

I cita, expressament, les entitats mutualistes inspirades pels republicans i destinades a donar seguretat davant les malalties i accidents de treball; també cita les institucions instructives (ateneus, escoles) vinculades a la necessitat de superar l'analfabetisme real o funcional, infantil i adult, com a camí per a l'alliberament dels treballadors (Carbonell, p. 300; Tardà, p. 34).

Montserrat Solé, en estudiar el Centre Republicà de Santa Coloma de Queralt, a la Conca de Barberà, (entitat que significativament va prendre el nom de Societat Cooperativa Obrera entre 1901 i 1935), s'ha trobat amb una situació similar. El CR cobria una important franja de les activitats recreatives locals (ball, teatre, cinema) i les adreçava a un públic eminentment popular. Però, al mateix temps, l'entitat desenvolupà un seguit d'activitats de serveis educatius, sanitaris o assistencials i de consum destinats, tots ells, a solucionar problemes concrets de la població (Solé: 1989).

A mi mateix, en estudiar els casos de Manresa o de Reus, m'ha sorgit un panorama idèntic. I els exemples podrien, ben segur, multiplicar-se arreu de les comarques catalanes, del Centre Republicà de les Borges Blanques (Mir, p. 99 i 289) al Casino Menestral Figuerenc (Romero i Pla, p. 49). O, si donéssim una ullada a l'associacionisme agrari impulsat des dels ambients republicans, per bé que després en relativitzessin la tutela, encara hi podríem afegir la Societat Agrícola de Valls (Gavaldà, p. 133) o la societat cooperativa de Barberà de la Conca (Mayayo: 1985, p.136-137). Ja em disculpareu la prolixitat de referències, però em semblaven inevitables per posar de manifest com, en el marc creat amb la Llei d'associacions de 1887, els republicans revitalitzaren els seus centres. I ho feren perquè, al marge de consideracions d'utilitat político-electoral, hi havia una demanda social que els exigia uns marcs de sociabilitat formal (escenari, cal no oblidar-ho, del procés de socialització primera de noves formes de lleure cultural: cinema, fonògraf) i uns serveis (bàsicament escolars) als quals van haver de fer front en solitari o, quan així ho permetia la dinàmica local, en col.laboració amb altres forces polítiques (regionalistes) i fent ús dels mecanismes de poder al seu abast (ajuntaments i, en molt menor grau, diputacions).

En tots els casos, sobresurt el fet que no cal la renovació ideològica -encara que es pugui donar en el sentit d'un creixent pes de la reflexió "socialitzant" com a horitzó, i tot sovint a remolc de la pressió social canalitzada en les societats esmentades- i que aquests serveis presenten uns límits reals, un sostre baix per bé que sembla que suficient. També s'observa un gran pes del discurs localista que acaba justificant la dispersió d'aquest associacionisme, la seva manca de coordinació.

El pes determinant del marc local.

Aquest tema del localisme mereix una reflexió específica. Perquè en realitat ens introdueix en una dinàmica on és molt fàcil entendre les fidelitats populars envers el republicanisme. En primer lloc, perquè el republicanisme, en moltes poblacions, fou capaç d'ofrir, encara que fos per la via d'enfortir un estret patriotisme local, unes perspectives de potenciació de les estructures econòmiques de la ciutat o la vila amb que podien arrossegar les classes populars. No és estrany trobar representants obrers, al costat dels patricis republicans, en tota mena d'actes destinats a reclamar la creació d'una nova línia de ferrocarril, la millora de les condicions d'infraestructura o educatives o el rebuig a la pressió impositiva sobre el municipi.

En segon lloc, perquè l'opció de votar el candidat republicà en unes eleccions municipals o provincials tenia, sobretot a partir de l'aprovació de la Llei municipal de 1887 que establia les llistes electorals obertes i la garantia de la representació de les minories al consistori, una lectura positiva molt àmplia. L'activitat electoral podia ser per a les classes mitjanes un mecanisme d'ascens social pel camí de la promoció política, mentre que, per als sectors socials populars, la lluita política local obria les portes a l'intent de gestionar els recursos disponibles en benefici dels interessos populars (element molt limitat, ateses les restriccions a la capacitat de gestió municipal i provincial sota la Restauració, però que cal no menystenir). També, però, permetia "castigar" els sectors conservadors i socialment dominants. En aquest sentit crec que podríem encaixar les relacions entre federals i rabassaires al Penedès, especialment en la segona meitat de la dècada dels noranta. Els federals no només van saber oferir cobertura jurídica als treballadors de la terra, no només van tenir la voluntat d'incorporar en el programa del 1894 una forta dosi de reformisme agrari (fet que faria que el seu ressò continués "durante décadas contribuyendo a orientar las demandas de las fuerzas progresistas con influencia en el campesinado catalán", en realitat fins a la Guerra Civil), sinó que a més van subministrar l'embolcall idoni per tal que els rabassaires acudissin a les eleccions locals, les guanyessin i obtinguessin la doble satisfacció encara que momentània de poder fer servir les institucions municipals en benefici del combat que menaven, i de donar un bon ensurt als sectors socials que ostentaven la propietat de la terra (López Estudillo: 1989 a).

Permeteu-me que us posi un exemple del tipus de gestió municipal social republicana, i de les contradiccions que comportà. A primers de maig de 1898, per fer front a la crisi de treball que es vivia a Reus, l'Ajuntament de la ciutat, després d'informar de les quantitats recollides en una subscripció popular, passà a discutir les iniciatives que calia adoptar per pal·liar el creixent atur obrer. Els regidors republicans es van dividir en dos bàndols contraposats. El més radical, encapçalat pel federal Julià Nougués, preconitzà la "prestación personal", és a dir, l'exigència d'una contribució extraordinària destinada a socórrer les famílies obreres. La dreta republicana, però, s'hi oposà amb l'argument que això anava en contra dels interessos dels mateixos afectats i, sobretot, dels petits i mitjans industrials i comerciants que ells eren conscients de representar. La seva proposta alternativa, finalment aprovada, consistia en la creació d'un restaurant econòmic -que per 10 cèntims oferia "buena sopa o escudella, carne,

pan y vino"-, la constitució d'una brigada de sexagenaris per recompondre els camins veïnals -"por su trabajo, que podrán realizar sin apechugarse, se les retribuirá convenientemente para que puedan atender a su sustento"-, treure a subhasta el tros de carretera de Sant Ramon que encara s'havia de fer, i recollir l'oferta d'un contractista de la localitat de 100 llocs de treball "para machacar piedra" (Duarte: 1992).

Tot plegat, si voleu, força limitat. Força més limitat que el paper jugat pel blasquisme des de l'Ajuntament de València (Reig: 1986, p. 269-289). Però en qualsevol cas bastant més que el que podia oferir, en aquells mateixos moments, un inexistent o molt dèbil socialisme. En realitat, ens hauríem de preguntar quin paper hi podia jugar en aquest marc el socialisme? Crec que no resulta exagerat afirmar que el paper era molt limitat. O bé restar en els seus enclaus tradicionals, com era el cas de Mataró, i fer un tipus de política concreta similar a la descrita; o bé jugar la carta d'una certa expansió que lògicament va acabar xocant no només amb els republicans, sinó amb les formes localistes d'autoorganització de les classes populars. De fet, un obstacle important s'interposava en la hipotètica dinàmica expansiva. I no em refereixo ara, tot i reconèixer la transcendència que podien tenir, ni a la nul·la projecció electoral ni als acords de finals de segle pels quals la direcció de la UGT es traslladà a Madrid. Resulta fàcil detectar, en els darrers vint anys de segle XIX, una dinàmica de distanciament d'individus o col·lectius que havien intentat integrar-se en el naixent socialisme però que retornaren als rengles o a l'àmbit d'influència del republicanisme. El cas més conegut d'aquest procés d'anada i tornada seria el del nucli d'"El Obrero", el d'aquell grup que, el maig de 1881, constituí el Partit Democràtic Socialista Obrer. Aquesta entitat que, si bé no veuria assumides pel nucli socialista de Madrid la seva lògica de l'autonomia sindical respecte del partit, les seves propostes reformistes i les vies que deixava obertes a l'entesa amb els partits democràtics i republicans, sí que deixà un solc (Gabriel: 1990, p. 412-420; Izard, p. 146-147). Una traça limitada, és cert, però que obrí les portes a un nou intent, ja en els anys 90, amb el Partit Socialista Oportunista, organització que acabà dissolent-se en el si del federalisme orgànic i del centralisme salmeronià a mitjan d'aquella dècada. Entre parèntesi, crec que no seria gens inútil el fet d'intentar constatar els paral·lelismes entre el fracassat projecte d'un socialisme oportunista català i el discurs del socialisme possibilista francès (Prosche: 1991). Els Pamias, Nuet, Bragulat, Bochons, Lostau i Vidal no foren els únics dirigents obreristes que van trencar vincles amb el socialisme. Podríem també esmentar el cas d'Isidre Rius, dirigent societari a Vilafranca que, en els primers vuitanta s'havia lligat al PSOE, que havia estat líder de la Federació de boters i que, el 1891, serà un dels propagandistes republicans que més va contribuir a la creació de comitès federals amb treballadors del camp de l'Alt Penedès (López Estudillo: 1989 a, p. 19). Aquestes referències crec que se situen en la línia, apuntada fa uns anys per Xavier Cuadrat (Cuadrat, p. 17-32, 128-129 i 131 i seg.), de l'alt nivell d'inestabilitat dels primers nuclis socialistes a Catalunya; però jo aquí les voldria posar en relació amb les grans dificultats que aquests van tenir per encabir aquells dirigents obreristes que veien la necessitat de consolidar unes estructures susceptibles de garantir una mínima connexió amb les demandes de serveis que emergien de les classes populars.

Per una perspectiva comparada del malentès republicanisme-socialisme.

El cert és que si resituem el conflicte entre republicans i socialistes en el terreny de la competència per unes determinades bases socials o, per dir-ho cruament, en la lluita per un mercat sociològic limitat, la problemàtica perd part de les seves condicions exclusivament "catalanes". En altres contrades d'Espanya hi podem trobar episodis semblants. A Gijón, per exemple, l'enfrontament dialèctic entre socialistes i republicans a finals del XIX, tindria unes arrels similars: "La aparición de los socialistas en la pugna electoral constituía una amenaza para los sectores más progresistas del republicanismo, especialmente para aquellos que se hallan empeñados en defender una política social. En el caso de los federales, el problema se agudizaba puesto que en Gijón contaban con una larga tradición de apoyo a la causa obrera, y sus actividades propagandísticas se habían orientado a intentar convertir la ciudad de Gijón en una gran urbe industrial, con un puerto competitivo que desarrollara el comercio, y cuyo desarrollo económico potenciara el ascenso y mejora de todas las clases sociales". Durant la segona meitat de la dècada dels noranta, els socialistes asturians reaccionaran amb una campanya de descrèdit dels federals davant els treballadors, i la raó era que aquests havien assumit, en el terreny programàtic a partir de 1894, "una posición claramente pro-obrerista" (Barrio, p. 14-17).

Per a Andalusia, Jacques Maurice ha copsat l'existència d'una doble fidelitat entre els jornal·lers: fidelitat tant a l'organització de masses i de classe, orientada cap a la conquesta de millores quotidianes, com "al partido que mejor encarna, correcta o incorrectamente, el ideal de una sociedad en la que todos los productores estarían libremente asociados y, en consecuencia, reconciliados". Aquesta fidelitat "política" es canalitzava cap als sectors més populistes del republicanisme (intransigents del Sexenni, federals de la Restauració, o els amics de Martínez Barrio, durant la II República). I, en gran mesura, s'assegurava per mitjà no ja de les eleccions, sinó d'"una red asociativa marcadamente capilar". Eren els Centres d'Unió Republicana i les Cases del Poble lerrouxistes les que garantien els locals i la cobertura legal a les societats de treballadors d'ofici d'inspiració anarco-sindicalista. (Maurice, p. 101-102 i 114. Kaplan, p. 96-97). Els internacionalistes, que encara el mes de febrer de 1886 (i aquí el paral·lelisme amb les prèdiques dels socialistes catalans del canvi de segle són prou evidents) intentaven ressaltar el "inmenso abismo" que els separava del partit federal, havien hagut de rendir-se a l'evidència: els treballadors no renunciaven a mobilitzar-se electoralment cada cop que s'obrien expectatives de canvi.

Per a Granada, Antonio M. Calero va assenyalar fa ja alguns anys el paper que hi va desenvolupar La Obra entre 1900 i 1903. Altra vegada hi trobem una plataforma, liderada per republicans federals, que facilita el marc adequat per a tirar endavant una tasca en pro de les reformes socials, per potenciar determinats aspectes de la cultura política popular -anticlericalisme- i per articular coalicions electorals locals "republicanas obreras" o per donar cabuda

als mítings d'Alejandro Lerroux i de Rodrigo Soriano. I amb una presència minoritària de militants socialistes que poca cosa podien fer més que anar a remolc de la iniciativa que els seus rivals republicans controlaven (Calero, p. 143-149).

En un marc geogràfic més proper, el País Valencià, al costat dels treballs prou coneguts de Ramir Reig que posaren de manifest la interdependència de l'obrerisme amb el blasquisme a la ciutat de València, cal ressenyar que José A. Piqueras ha observat, per al conjunt del país, com els treballadors, organitzats en societats que donaven prioritat a la unitat d'ofici i de localitat, mantenien un compromís dual cap a un sindicalisme de classe i cap al republicanisme (no excloent, en les primeres dècades del segle XX, el suport electoral a certs candidats de l'esquerra liberal). I també en aquest cas l'explicació es trobaria en una actitud pragmàtica que portava a implicar-se, sempre conjunturalment, amb aquells que podien garantir uns determinats serveis als adherits a la societat. Tant en l'eficàcia per al combat contra el capital (cobertura a l'àmbit estrictament sindical) com en aspectes culturals, de lleure o d'ensenyament (Piqueras: 1991).

En realitat, crec que encara fora més aclaridor no limitar aquesta perspectiva comparativa a altres regions espanyoles. Si prenguéssim en consideració allò que passa amb els moviments político-socials de certes àrees franceses o italianes, estic segur que podríem avançar en la comprensió de la veritable naturalesa de les relacions entre socialistes i republicans, en el marc, més ampli, de les lluites populars.

A les regions meridionals de la veïna França, l'hegemonia del radicalisme radical, fonamentada en la fidelitat obrera i popular, retardà la implantació efectiva del socialisme marxista. Fou el cas del Sud-oest, àrea que només esdevindrà un dels bastions del socialisme a partir de la fallida, als anys 1920, del Partit Radical (Bernstein: t.I, p. 303). O el de la demarcació de Béziers, on, fins al 1904, es registra l'ascendent del radicalisme entre els obrers que "sont sensibles au réformisme ainsi que dans les communes où s'exerce l'influence de notables qui lui sont acquis" (Sagnes: 1975, p. 247-250). Per les mateixes dates, a ciutats com Narbona quallà un socialisme de base local, el ferroulisme, que estructurava un projecte d'acció municipal amb moltes semblances amb el que abans he explicat que intentaren els republicans reusencs: les sopes populars facilitades per les institucions municipals d'assistència i, sobretot, la concreció d'un programa d'obres públiques que absorbís l'atur obrer. Un programa que si no va reeixir fou per les limitacions que hi posà la Prefectura, braç administratiu de l'Estat (Pech, p. 263-264). En altres departaments del Llenguadoc, com a l'Hérault, s'observava que els treballadors associats, tot i compartir la desconfiança del sindicalisme revolucionari envers els polítics radicals i socialistes, acabaven votant-los a les eleccions "en pensant sans doute avec bon sens que deux sûretés valaient mieux qu'une" (Huard, p. 157. Sagnes: 1986). Finalment, i sense moure'ns de l'escenari francès, podem recordar que els socialistes més decidits a estructurar un moviment polític nacional van recolzar qualsevol iniciativa que tendís a la superació d'unes dinàmiques localistes que perpetuaven l'ascendent dels radicals

o d'aquells socialismes vuitcentistes de base geogràfica molt concreta. D'aquesta manera caldria entendre l'actitud de Jean Jaurès en 1889. Aquell any, per tal de frenar l'onada boulangista, els diferents segments del republicanisme, l'oportunista i el radical, impulsaren una modificació de la legislació electoral que consistia, bàsicament, en recuperar l'"arrondissement" com a circumscripció electoral en detriment dels districtes departamentals. Jaurès, aleshores diputat per una llista d'unió republicana, s'hi oposà argumentant que els departaments eren un factor de modernització política, una realitat "qui a passé et repassé comme une charrue à vapeur, coupant à la racine les vieilles influences locales". Condició prèvia, afegia, per deixar enrera les vanitats locals i bastir el nou socialisme (Huard, p.146).

Fent un canvi d'escenari, constataríem que a Imola, a Faenza, a Cesena, a Rimini -és a dir, a la Romanya italiana-, durant els anys 80 els republicans foren els impulsors de societats cooperatives que acabaren per "non offrire molti spazi ai socialisti"; que a la mateixa regió els republicans abandonaren, en 1885, l'abstencionisme electoral "a favore delle lotte amministrative e delle conquiste dei comuni". Mentre, paral·lelament, feia aparició un republicanisme col·lectivista que trencava amb l'ortodòxia mazziniana mitjançant un nou programa social (1889) que preveia la transformació de la propietat individual en propietat col·lectiva, l'abolició del dret d'herència, la nacionalització de la terra i de totes les fonts de riquesa, l'organització del treball a base d'associacions agrícoles, industrials i manufactureres de caràcter espontani però constituïdes, en qualsevol cas, a partir dels principis republicans de fraternitat i llibertat (Ridolfi, p. 129, 132 i 162-163).

El pes dels serveis municipals, la redefinició de l'esquerra republicana en termes socialitzants, la doble fidelitat obrera a la societat de classe i al partit republicà amb un discurs més populista, la transcendència de l'ocupació prèvia d'un espai social i geogràfic, local i regional, per explicar la limitació en el creixement de noves ofertes polítiques, es donà, doncs, en un àmbit molt ampli. Tot plegat, crec que ens hauria de portar a mostrar-nos menys cofois pel que fa a l'originalitat de l'obrerisme català (Termes, p. 14) i a anotar que el conflicte entre el nou socialisme, més o menys marxista, i les formes polítiques republicano-populars tindria unes característiques extrapolables a d'altres societats de la Mediterrània europea occidental: des del Midi francès, especialment la seva façana marítima, fins a la vall del Po.

Per concloure.

En la meua argumentació m'he cenyit a assenyalar alguns elements, aspectes que en cap cas no pretenen ser els únics que expliquin el malentès republicanisme-socialisme. Per exemple, no nego que hi hagi un conflicte ideològic. Un conflicte que s'estructura en un marc de referències culturals en gran mesura compartides (positivisme) (Ribas: 1986), i que tindria molt a veure amb la necessitat de marcar distàncies entre dos moviments que tenien un elevat

grau de filiació. Si no fos així, no s'acabaria d'entendre el gran esforç menat pels socialistes mataronins per tal de desprestigiar Pi i Margall. Tampoc he parlat del paper que jugaren en el desenvolupament del malentès els conflictes sindicals entre treballadors i patrons "republicans" (Morato, p. 113) o les distintes mobilitzacions populars del canvi de segle, des de la campanya per la revisió del procés de Montjuïc fins a la Setmana Tràgica, passant per la vaga general de 1902 (Duarte: 1991, p. 157-161). I tot just he insinuat les raons de l'èxit d'un cert discurs populista, altament emotiu i allunyat de l'esforç racionalista que, per exemple en la campanya revisionista, intentaren introduir els dirigents socialistes. En qualsevol cas, no crec que això alteri la plausibilitat de la hipòtesi segons la qual -a partir de la constatació que l'oferta socialista (en termes ideològics i de serveis) era pobra i, tal vegada, poc adequada a les necessitats i als valors culturals (en sentit antropològic) de les classes populars catalanes, i que, a més, sempre es va trobar amb la competència d'un republicanisme preexistent i que no estava disposat a renunciar al paper de referent polític d'aquells sectors socials- el conflicte o el malentès republicà-socialista derivaria de la lluita pel control d'un mercat d'electors, adherents i simpatitzants, en uns moments en què es veia que calia fer el salt cap al partit de quadres modern i, més enllà, cap al partit de masses.

Bibliografia.-

ALVAREZ JUNCO, J. (1990): El Emperador del Paralelo. Lerroux y la demagogia populista. Madrid: Alianza Editorial.

BALCELLS, A. (1988): "El socialismo en Cataluña hasta la Guerra civil", a S. Juliá (coord.), El socialismo en las nacionalidades y regiones. Madrid: Ed. Pablo Iglesias (p. 7-39).

BARRIO, A. (1988): Anarquismo y anarcosindicalismo en Asturias (1890-1936). Madrid: Siglo XXI.

BERSTEIN, S. (1980): Histoire du Parti radical. Paris: Presses de la Fondation Nationale de Sciences Politiques. vol I.

CALERO, A.M. (1973): Historia del movimiento obrero en Granada (1909-1923). Madrid: Tecnos.

CAPDEVILA, M.D. i GRAU, R. (1979): La Justicia Social. Organ de la Federació Catalana del PSOE. 1910/1916. Barcelona: CEHC.

CARBONELL, J.A. (1991): Molins de Rei: vida social i política (1868-1936). Barcelona: Pub. Abadia de Montserrat.

CASTILLO, S.(1986): "Organización y acción política del PSOE hasta 1900", a S. Juliá (coord.): El socialismo en España. Desde la fundación del PSOE hasta 1975. Madrid: Ed. Pablo Iglesias (p. 9-33).

CUADRAT, X. (1976): Socialismo y anarquismo en Cataluña. Los orígenes de la CNT. Madrid: Ed. Revista de Trabajo.

CULLA, J.B. (1986): El republicanisme lerrouxista a Catalunya (1901-1923). Barcelona: Curial.

DUARTE, A. (1987): El republicanisme català a la fi del segle XIX. Vic: Eumo.

- (1991): "Entre el mito y la realidad. Barcelona, 1902" a Ayer 1991. Madrid: Asociación de Historia Contemporánea/M. Pons.

- (1992): Possibilistes i federals. Cultura i política republicana a Reus 1874-1899. Reus: Associació d'Estudis Reusencs.

ELORZA, A. i RALLE, M. (1989): La formación del PSOE. Barcelona: Crítica.

GABRIEL, P. (1986): "Anarquisme i catalanisme", a Catalanisme. Història, política i cultura. Barcelona: L'Avenc.

- (1990): "Movimiento obrero y Restauración borbónica", a Historia de España. vol. 10. Barcelona: Planeta.

- (1991): "Pensament econòmic i social obrer de la Primera Internacional a Catalunya", a I Jornades sobre moviment obrer a l'Arús. Barcelona: Associació d'Amics de la B.P. Arús, (p. 21-27).

GAVALDA, A. (1989): L'associacionisme agrari a Catalunya (El model de la Societat Agrícola de Valls: 1888-1988). vol.I. Valls: Institut d'Estudis Vallencs.

GILLESPIE, R. (1991): Historia del Partido Socialista Obrero Español. Madrid: Alianza Editorial.

HUARD, R. (1991): Le suffrage universel en France (1848-1946). Paris: Aubier.

IZARD, M. (1973): Industrialización y obrerismo. Las Tres Clases de Vapor, 1869-1913. Barcelona: Ariel.

KAPLAN, T. (1977): Orígenes sociales del anarquismo en Andalucía. Barcelona: Crítica.

LOPEZ ESTUDILLO, A. (1989 a): "Federalismo y mundo rural en Cataluña (1890-1905)", a Historia Social núm. 3. Valencia: UNED (p. 17-32).

MALUQUER DE MOTES, J. (1977): El socialismo en España (1833-1868). Barcelona: Crítica.

MAURICE, J. (1990): El anarquismo andaluz. Campesinos y sindicalistas, 1868-1936. Barcelona: Crítica.

- (1989 b): "Los socialistas en el semanario de Pi y Margall "El Nuevo Régimen" (1891-1900)", a Revolució i Socialisme. Col.loqui Internacional. 14-16.XII.1989. Bellaterra: Dept. Història Moderna i Contemporània (UAB).

MAYAYO, A. (1985): "El naixement del moviment cooperatiu a la Conca de Barberà", a Estudis d'Història Agrària núm. 5. Barcelona: Curial (p. 133-155).

- (1986): La Conca de Barberà, 1890-1939: de la crisi agrària a la guerra civil. Montblanc: Centre d'Estudis de la Conca de Barberà.

MAYEUR, J-M. (1973): Les débuts de la IIIe République (1871-1898). Paris: Seuil.

MIR, C. (1985): Lleida (1890-1936): caciquisme polític i lluita electoral. Barcelona: Publ. Abadia de Montserrat.

PECH, R. (1975): "Les thèmes économiques et sociaux du socialisme ferrouliste à Narbonne (1880-1914)", a DD.AA. Droite et Gauche de 1789 à nos jours. Montpellier: 1975 (p. 255-269).

PIQUERAS, J.A. (1991): "Sindicatos y ámbito sindical. Interpretación del ugetismo valenciano", a Historia Social núm. 9. Valencia: UNED (p. 17-50).

PROSCHE, G. (1991): "La "dérive" reformiste du socialisme municipal ou "possibiliste"", a Revue Historique núm. 577 (I.III/1991). (p. 121-132).

RALLE, M. (1989): "La sociabilidad obrera en la sociedad de la Restauración (1875-1910)", a Estudios de Historia Social núm. 50-51. Madrid: Ministerio de Trabajo y SS. (p. 161-199).

RECASENS I MERCADÉ, J. (1931): Què és el socialisme?. Reus: Llibreria Nacional i Estrangera.

REIG, R. (1982): Obrers i ciutadans. Blasquisme i moviment obrer. València: Inst. Alfons el Magnànim.

- (1986): Blasquistas y clericales. La lucha por la ciudad en la Valencia de 1900. València: Alfons el Magnànim.

RIBAS, P. (1986): "El carácter de la recepción del marxismo por el socialismo español hasta 1918", a S. Juliá(coord.), El socialismo en España...(p. 35-54).

- (1990): Aproximación a la historia del marxismo español (1868-1939). Madrid: Endymion.

RIDOLFI, M. (1990): Il partito della repubblica. I repubblicani in Romagna e le origini del PRI nell'Italia liberale (1872-1895). Milano: FrancoAngeli (2a. ed.).

ROMERO, A. i PLA, J. (1987): Catolicisme i anticlericalisme a l'Empordà del XIX. Figueres: Edicions Federals.

ROMERO MAURA, J. (1974): "La Rosa de Fuego". El obrerismo barcelonés de 1899 a 1909. Barcelona: Grijalbo.

SAGNES, J. (1975): "Gauche marxiste et gauche jacobine en Biterrois à travers les campagnes de Marcel Cachin et Louis Lafferre en 1906", a Droite et Gauche... (p. 235-251).

- (1986): Socialisme et syndicalisme en Languedoc: L'Hérault dans l'Entre-deux-guerres. Montpellier.

SASTRE, M. (1904): Las huelgas en Barcelona y sus resultados durante el año 1903. Barcelona: Tip. Ramon Pujol.

SOLE, M.M. (1989): "Acció social del Centre Republicà de Santa Coloma de Queralt (1873-1939)", a Aplec de Treballs 9. Montblanc: Centre d'Estudis de la Conca de Barberà (p. 213-236).

TARDA, J. (1991): Republicans i catalanistes al Baix Llobregat a principi del segle XX. Barcelona: Publ. de l'Abadia de Montserrat.

TERMES, J. (1991): "La I Internacional i els primers nuclis obrers de Barcelona", a I Jornades sobre moviment obrer...(p.13-20).

YANINI, A. (1991): "La manipulación electoral en España: sufragio universal y participación ciudadana (1891-1923)", a Javier Tusell (ed.): El sufragio universal. Madrid: Ayer, 1991 (p. 99-114).

Alfred Pérez Bastardas

Les relacions entre republicanisme i socialisme.

**Del republicanisme modernista al socialisme polític
(1900-1923)***

** Aquesta ponència és més un assaig de les meves recerques sobre el republicanisme nacionalista i el catalanisme polític, que no pas una investigació directa sobre el modernisme, altrament molt estudiat. Per això sóc conscient de les possibles mancances i simplificacions en l'exposició del tema, que la Fundació Rafael Campalans em va encarregar i a qui he d'agrair aquesta confiança, i la possibilitat que m'ha brindat per endinsar-me una mica més en aspectes de la història del pensament dins del republicanisme i el catalanisme, els quals havien estat tractats breument dins de la meua tesi doctoral sobre els republicans- nacionalistes i el catalanisme polític.*

El tema triat per a mi no s'aparta formalment de la ponència anunciada en les V Jornades sobre història del socialisme, que correspon a "Republicanisme i socialisme a les primeres dècades del segle XX", tot i que la meua intenció és presentar una aproximació històrica del procés de transformació que van realitzar els republicans vers el socialisme, dins el període indicat, a cavall de les noves concepcions culturals i nacionals del modernisme.

Aquesta ponència vol posar en relleu el procés de transformació política de molts dels intel·lectuals-professionals que, des del republicanisme catalanista, van caminar vers actituds més radicals, socialment i política, influenciats ideològicament pel modernisme.

Així, des d'una actitud de catalanisme i nacionalisme republicà, van passar a la plasmació de grups socialitzants i al socialisme com a doctrina política i social.

Aquella actitud no fou pas un acte lineal, uniforme, unitari o molt evident, sinó un procés llarg i a voltes sinuós, que els portarà a radicalitzar la seva postura política, adoptant la consciència del catalanisme nacional i els aspectes democràtics i universals del socialisme.

EL MODERNISME COM A PROGRES

Quan a la darrerria del segle passat un grapat de joves intel·lectuals, escriptors, artistes o crítics en general van organitzar-se per promoure una nova dimensió cultural que donés una nova empenta a Catalunya, no podien sospitar que el seu moviment cultural fos alhora també un ferm pressupòsit ideològic, capaç de donar a l'incipient catalanisme polític un nou caire de dinamisme social. Aquella avantguarda cultural coneguda per modernisme tenia un nou esperit i una nova visió del país i de la societat.

El projecte intel·lectual d'aquell final de segle a Catalunya venia significativament aixoplugada sota la revista "L'Avenç", editada per escriptors empeltats de regeneracionisme i d'una manera nova de plantejar la cultura que aviat va anomenar-se moderna.

Aquesta nova visió havia begut a les fonts del catalanisme federal d'Almirall i potser era una reacció enfront de la renaixença cultural vista com un fenomen més conservador i tradicionalista amb tics feudalitzants de la cultura catalana. Per això el lema dels anomenats modernistes fou "Progrés-Virtut-Amor" com a contrast i contraposició al dels Jocs Florals amb el seu "Pàtria-Fe-Amor", que fou deliberadament combatut en els articles de "L'Avenç".

Tanmateix, els modernistes rebien també l'influx de la cultura europea i de la industrialització i el progrés tecnològic. Esser modern era, doncs, també ésser europeu, en tant que combregaven amb el progrés, amb el futur, amb les novetats, i amb una cultura oberta i universal a través dels orígens culturals del propi país que desenvolupa aquestes reflexions, és a dir, a Catalunya.

Però "modernisme" també vol dir, al capdavant, "progressisme". L'obsessió de modernitat adquireix a Catalunya una dimensió extra, revolucionària, ha escrit Joan Lluís Marfany, el millor coneixedor del tema. I dins d'aquesta lògica el pensament modernista d'un Cortada, d'un Brossa, o d'un Maragall consistia a renovar una cultura i dotar-la d'independència

respecte de les seves cultures més properes, com la castellana. Es clar que per això calia modernitzar la llengua, nacionalitzar-la. Però també calia proposar un nou concepte de societat, d'òptica cultural, de dimensió humana. Els modernistes volien superar aquell esquema de societat rural, conservadora i tradicionalista; en aquest sentit tots els articles modernistes dels inspiradors de "L'Avenç" són combatents per desmitificar els valors que la historiografia romàntica havia entès com a propis, juntament amb el caciquisme, el centralisme, l'analfabetisme en la pròpia llengua, el provincianisme i el ruralisme pairalista que la Renaixença divulgava, juntament amb la carrincloneria dels Jocs Florals, i tot el que representés una societat rural, tradicional, lligada al passat i al sistema polític de la Restauració.

De fet els intel·lectuals modernistes tronen contra qualsevol actitud política establerta sigui republicana o catalanista, perquè una com l'altra no tenen una actitud prou moderna i estan conformats amb la reforma política. Però també estan disposats a transformar òbviamment aquest catalanisme de la renaixença en nacionalista, dins del context de transformació de la cultura catalana en una cultura nacional, que és en essència el nou esperit del modernisme.

MODERNISME I ACTITUDS POLITIQUES

Que el modernisme és una actitud més que no pas una filosofia sembla que ha quedat clar. Una altra qüestió és l'esperit d'aquesta actitud enfront de la política. La ruptura que el modernisme provoca dins de la cultura catalana, projectant-la endavant i trencant el seu aïllacionisme, ja és en si una component que ens permet endevinar com els modernistes creuen que ha de ser Catalunya, fins i tot arriben a dir que "serà moderna o no existirà", cosa que des de l'òptica d'una cultura nacional és cert.

Jaume Brossa o Alexandre Cortada, dos homes que provenen de classes socials petit burgeses, orienten la revista "L'Avenç" en la seva darrera etapa vers un cert populisme, convençuts que la força -jo diria política- per regenerar Catalunya ha de venir de la massa anònima i, com assenyala el professor Cacho Viu, de l'esforç de gent capaç d'il·lusionar-se sense una posició prèvia, sigui social o econòmica. En aquest sentit aquell modernisme es fa ressò de la consigna del populisme rus que aleshores era ben vigent a París, aquell "anem al poble". De fet, cal recordar que el modernisme no va ser ben rebut per la burgesia, almenys com a actitud sòcio-política, malgrat que va tenir en canvi una bona acollida en ambients artístics, els quals van elaborar tota una decoració arquitectònica, mobiliària, artística de caire modernista, i Barcelona, Girona i altres nuclis urbans van oferir un gust modernista que avui dia és una de les bases més conegudes de la nostra cultura.

Les posicions de partida dels modernistes -i en això tots els especialistes concorden- fou "la voluntat rupturista" a dos fronts: el primer envers la Renaixença "criticando sin ninguna clase de respetos su desfase y cortedad de miras" i el segon "contra la subordinación de

Madrid", per tal que "Madrid no sea en adelante un punto de referencia válido para la vida cultural" catalana. (Cacho Viu, Vicente: "Modernismo catalan y nacionalismo cultural" en Eutopías, vol III, nº 1, 1987; vegeu també amb més amplitud "Els modernistes i el nacionalisme cultural" a Biblioteca clàssics nacionalisme català, nº 3, 1984).

Aquestes tendències culturals no podien, però, suposar per la seva mateixa naturalesa un comportament polític conservador, ni en qüestions polítiques concretes ni en aspectes institucionals; la seva era, doncs, una opció més lliure, més dinàmica, que requeria un trencament amb el propi sistema polític de la Restauració, i això exigia un pas polític, que si bé no havien donat directament, perquè ells no eren uns polítics en el sentit més natural de la paraula, sí que eren crítics envers les forces polítiques que s'atribuïen el paper de regeneracionistes, com els regionalistes d'en Prat de la Riba o els republicans.

Malgrat això, els modernistes comparteixen millor els seus punts de vista amb les posicions del republicanisme. Això no vol dir, però, que de manera global militessin o es declaraessin del republicanisme, ni que puguem identificar els modernistes com l'esquerra, enfront d'altres opcions. El que vull dir és que la seva posició oberta, de ruptura amb el conformisme cultural noucentista-regionalista, i la ferma opció nacional del seu catalanisme els feia inclinar més per unes formes de govern més radicals.

I, en l'entrellat de la política catalana de principis de segle aquestes posicions simpatitzaven amb el que aleshores es coneixia per l'Esquerra Catalana, és a dir, el conjunt de manifestacions del republicanisme nacionalista, a l'entorn del diari "El Poble Català", que venia a suplir a més a més les revistes modernistes, ja desaparegudes, i era vist com l'hereu del modernisme més polititzat.

Aquesta polarització conté actituds polítiques evidents que lliguen amb aquella "voluntad nacional" de què parlaven els republicans nacionalistes, amb l'opció ciutadana i liberal que fou considerada la progressista i la voluntat d'un humanisme internacional.

Perquè, en el fons, els modernistes volen destruir el substrat ruralista de la cultura catalana i europeitzar el nostre sistema de valors, segons la síntesi que en fa Joan Lluís Marfany, considerant que oposen "civilisme contra ruralisme, cosmopolitisme contra regionalisme, modernisme contra tradicionalisme, arbitrarisme contra espontaneïtat", amb la certesa que aquest criteri és l'únic camí per arribar a tenir una cultura europea, moderna i progressista.

Els modernistes creien més en l'Ideal que en la Norma, i volien consolidar la nació catalana més per la voluntat d'ésser nació, que per la tradició d'haver-ho estat. Partien d'un catalanisme nacional, enfrontat d'arrel a les posicions finiseculars, que significaven seguir el conservadurisme tradicional del fet català a través del romanticisme històric, cosa que suposava un regionalisme polític, empeltat, però, d'un vocabulari nacionalista. Prat de la Riba liderarà

aquest component conservador del catalanisme, i en "La Nacionalitat Catalana" plantejarà la seva posició doctrinal. Ara bé, algunes consideracions modernistes, com regeneracionisme cultural i artístic, normalització política de la llengua i la cultura, institucionalització de Catalunya, eren també premisses noucentistes i no tindrà inconvenient a plantejar-les, juntament amb d'altres com un sentit imperialista, o el criteri krausista i positivista de la cultura, que enllaçarà amb els criteris del nacionalisme republicà.

I tanmateix aquestes qüestions són ben polítiques; i mentre que els modernistes es movien en un cercle més lliure, més relaxat, amb vel·leïtats anarquitzants, més propi d'un moviment de creació cultural, el grup regionalista tendia a constituir-se com una força política que galvanitzés una burgesia descontenta vers les seves posicions ideològiques.

Per altra part, els de la Unió Catalanista restaven deslligats d'aquests plantejaments, perquè partien de bases diferents, d'un pensament unitarista, impossible de practicar en aquells moments, rebutjant l'activitat política directa, és a dir, la possibilitat de presentar-se com a partit polític i anar a les eleccions, etc.

L'alternativa dels modernistes i els republicans nacionalistes fou agrupar-se a l'entorn de "El Poble Català", recomponent una manera diferent de pensar i d'actuar en política, que podia ser l'alternativa al catalanisme de la dreta i, per tant, la possibilitat també de ser una alternativa al noucentisme, com a projecte político-cultural dels regionalistes. Aquests, dirigits per Prat de la Riba i enquadrats en la Lliga, i ja amb l'Eugeni d'Ors a l'entorn de la "Veü de Catalunya", començaven a introduir els criteris del noucentisme. Entre els dos grups no hi havia una divisió perfecta, ni molt menys, però bé crec que es pot precisar que les diferències entre uns i altres eren notòries en la base d'un catalanisme col·lectiu que plantejava esquemes socials i culturals de manera diversa.

El catalanisme durant aquells anys estava emmarcat doctrinalment pel positivisme, i són els modernistes que l'identifiquen culturalment amb nacionalisme, encara que com assenyala Cacho Viu, entre 1903 i 1905 "el terme nacionalista es desprèn de tota connotació política". Seran els dissidents de la Lliga, Carner, Sunyol, Pijoan, etc; els qui l'apliquen políticament i es qüestionen des de les pàgines d'"El Poble Català" que la Lliga sigui un partit nacionalista, per la seva opció ideològicament conservadora. El punt de trobada ideal de l'Esquerra Catalana que s'estava formant -creien- hauria estat la Unió Catalanista, però aviat s'adonaren que això ja era aleshores inviable. Malgrat això, alguns socialistes iniciaren més tard un desembarcament dins la Unió Catalanista per apropar el seu catalanisme al socialisme; crec que podem dir que aquest intent va fracassar. I una de les raons podia ser que el catalanisme de la Unió no era d'arrel modernista, i que els grups que l'integraven no partien dels pressupòsits polítics que el catalanisme modernista impulsava. Per sobre de tot, els fallava el component polític.

Potser el punt de trobada, si així ho podem dir, va venir des d'una perspectiva electoralista amb la Solidaritat Catalana, que com sabem va durar un parell d'anys, els suficients perquè la Lliga Regionalista, que de fet fou la que es beneficià globalment d'aquell "alçament" maragallià, bastís des de la posició hegemònica de què gaudia la doctrina normalitzadora de la cultura catalana des de l'òptica del catalanisme conservador, i realitzés la institucionalització d'aquell conglomerat de normes noucentistes.

L'esquerra modernista, republicans solidaris inclosos, no van tenir més remei que deixar la seva opció cultural modernista i lluitar en altres camps, concretament el polític, tot transformant-se a través dels anys en un conglomerat més radical, més socialitzant, i defensant el catalanisme nacional, encara que la institucionalització de la cultura catalana es realitzés des d'una òptica diferent de la seva.

La cohort política i cultural lligada als plantejaments modernistes, per responsabilitat del seu propi nacionalisme, va accedir a col·laborar amb la nova política cultural que l'hegemonisme regionalista imposava. Es clar que aquests intel·lectuals orgànics noucentistes -inclosos molts modernistes- es van situar a la dreta de l'espectre polític del moment, si els comparem amb els altres intel·lectuals modernistes, que d'una manera o altra dissentien i que foren gairebé si no excomunicats, sí separats, desterrats, oblidats o ignorats. Així doncs, modernisme i noucentisme fou a primers de segle un component polític i cultural que va servir per aplicar una o altra política social i cultural, segons qui arribés a tenir l'hegemonisme polític.

L'esquerra republicana i nacionalista, que havia begut a les fonts del modernisme, defensava un catalanisme nacional, ple de programes socialitzants, capaç a la llarga, d'identificar-se amb el socialisme polític, almenys molts dels seus animadors més intel·lectualitzats i significatius. Aquells homes, cal recordar-los: són un Gabriel Alomar, un Massó i Torrents, un Alfons Maseras, un Miquel i Planas, un Salvat-Papasseit, un Pere Coromines, un Jaume Brossa, un Pompeu Gener i, sobretot, un Andreu Nin, un Francesc Layret, un Rovira i Virgili, un Marcel·lí Domingo, un Rafael Campalans i, indirectament, un Serra i Moret, un Joaquim Pla i Armengol i potser un Josep Comaposada, un Duran Ferret o un Recasens i Mercadé.

L'accés al socialisme de molts d'ells prové de la radicalització del republicanisme i de la seva militància catalanista, sempre democràtica, diríem que liberal. La democràcia és en la seva arrel socialisme, ha especificat Isidre Molas.

Molt d'ells podrien haver estat els animadors de la institucionalització cultural de Catalunya si no fos perquè la seva opció modernista havia estat vetada per l'hegemonia regionalista, que va optar pel noucentisme, és a dir, un modernisme adaptat a les seves necessitats socials, polítiques i ideològiques.

Per tot això, crec que podem afirmar que els modernistes són polítics i són intel·lectuals que, tot transformant la cultura, intervenen en els aspectes socials del país. Volen nacionalitzar la cultura i la política, perquè el projecte espanyol centralista havia fracassat i la Monarquia no era una opció moderna, sinó un règim antimodernista. Davant d'això, ells són nacionalistes catalans i no parlen de Pàtria sinó de Nació. I aquesta Catalunya-Nació té un potencial humà, industrial, espiritual que és Barcelona. Els modernistes són urbans, cosmopolites, i creuen que Catalunya necessita d'una Barcelona potent econòmicament i cultural.

El modernisme, segons Jordi Castellanos, "és una forma de nacionalisme i el nacionalisme és, per a ells, l'única plataforma possible per incorporar-se a la modernitat", però és un nacionalisme modern, plantejat per la voluntat de ser-ho, per la "consciència nacional", allunyat de l'organicisme i l'historicisme romàntic i medieval, radicalment contrari al nacionalisme pàtria i conservador de la Lliga Regionalista.

"Entre l'internacionalisme obrer i el nacionalisme burgès apareix -segons Norbert Bilbeny- una primera síntesi amb el nacionalisme cosmopolita del moviment cultural modernista, el primer hereu directe del federalisme autonomista projectat per Almirall", òbviament un fenomen del tot polític, que entre 1890 i 1910 va incidir ideològicament en l'esquerra catalana, autonomista i republicana, amb afiliació i adhesió dels intel·lectuals modernistes.

Però en l'entrellat entre modernisme i noucentisme hi ha precisions importants; el mateix Bilbeny ha remarcat que "per la banda de la ideologia política, els noucentistes combreguen en llur majoria amb l'antiliberalisme. La idea de fons provenia de les concepcions contrarevolucionàries prussianes de l'historicisme jurídic i de l'organicisme social: la societat és així un organisme natural. L'adversari d'aquest estat natural havia de ser, doncs, el liberalisme i la Revolució Francesa. L'ideal era l'estat corporatiu respectuós amb les persones 'naturals', l'ordenació gremial i l'harmonia dels estaments socials", tot un programa polític i social, antítesi dels plantejaments modernistes i oposat a les concepcions del republicanisme-catalanista. Em sembla que la diferència és notable. La puresa d'un catalanisme renovat inspirat per Eugeni d'Ors serà el noucentisme, que emmarca alhora el desvetllament ideològic per la cultura i per la Nació catalana.

De tota manera als modernistes "el pressupòsit del qual es parteix és el catalanisme, però l'objectiu és l'universalisme", mentre que per els noucentistes "el pressupòsit fonamental és l'universalisme d'actitud, encara que el sostre pretès és ara el nacionalisme o, millor, l'estatalització catalana". Norbert Bilbeny ha especificat que "la gran diferència entre modernistes i noucentistes descansa sobre la noció d'Estat" que els segons entenen com una institucionalització cultural, més que com un instrument de canvi social.

EL NOUCENTISME O LA POLITICA CULTURAL DE LA LLIGA REGIONALISTA

Amb la fundació de la Lliga Regionalista (cal recordar aquell "no és un partit sinó un moviment") es crea l'òrgan de la burgesia catalana més conscient per dirigir la transformació del país cap a un model més en consonància amb els seus interessos de classe. Aquest canvi d'estratègia (recordem que abans havien obtingut pels partits dinàstics) "l'obliga a mantenir una base cultural sòlida, moderna i diferencial per tal de poder esdevenir preponderant respecte a d'altres sectors competitiu", assenyala Jaume Aulet ("Josep Carner i els orígens del noucentisme", Curial i Abadia Montserrat, 1992).

Ara bé, aquell modernisme tant provocatiu, idealista, rupturista, amb el compromís i la vitalitat demostrada a favor de la cultura catalana, no podia ser però un model de política cultural per aquella burgesia industrial. "La burgesia catalanista, amb un programa conservador de caire possibilista -remarca Aulet- necessita generar els seus propis intel·lectuals moderns, els quals des de posicions ideològiques de classe, sense prescindir de la voluntat de crear una cultura sòlida, establerta i nacional, i fent desaparèixer el to recalcitrant i individualista, pugnin per promoure un 'modernisme' més fàcilment assimilable". I en un projecte d'aquesta naturalesa "la importància sòcio-cultural de la intel·lectualitat orgànica és trascendental". És clar que, a més, cal que facin la funció de "donar prestigi entre la població als projectes de la classe dominant per tal que adquireixin -diu Jaume Aulet- imatge d'interclassistes i fixin l'aparell ideològic de control per tal d'assegurar la 'integració' dels altres grups socials". I, en aquest sentit, qualsevol programa polític necessita un projecte cultural que li faci de suport i sigui la norma ideològica. En aquest cas, el cas de la burgesia catalana i de la Lliga Regionalista, aquest projecte cultural fou el Noucentisme, és a dir, un extracte del modernisme perfectament assimilable a les exigències del catalanisme conservador. Per això modernisme o noucentisme podien haver fet aquesta funció, en el cas que l'hegemonisme polític hagués estat del republicanisme socialitzant i catalanista, o del regionalisme, que és tal com va passar.

Que el modernisme no era un bloc compacte, una filosofia intel·lectual articulada, capaç d'oferir un programa cultural, social o polític a través de les seves concepcions sobre la societat catalana, europea o universal, sembla evident. Això suposa també que podia ser una diguem-ne doctrina per a aquells que se la fessin seva. I el Noucentisme cultural i polític fou aquesta doctrina, derivació intel·ligent i pragmàtica de les necessitats culturals de la burgesia de la Lliga Regionalista.

Ara bé, el pas d'aquest procés fou en certa manera l'obra d'uns quants modernistes de primera fila com Eugeni d'Ors, que configurava un pensament modern, cosmopolita i classicista que impulsava noves categories literàries, artístiques i de pensament, i ofería un comportament cultural nou, que alhora perpetuava els tics conservadors del regionalisme dins d'una nova política cultural.

Del catalanisme col·lectiu al regionalisme polític només hi havia un pas; i aquest el féu Prat de la Riba amb la Nacionalitat Catalana, el compendi més important sobre la concepció conservadora que del catalanisme tenia un grup sorgit de la burgesia catalana a primers de segle. Però la nova oferta político-cultural venia després que alguns modernistes simpatitzessin a través del "anem al poble" amb un anarquisme d'origen obrer, que va provocar una bona dosi de cultura popular i política dins de revistes tan serioses com "Ciència Social", tot i algunes violències terroristes que no tenien esdevenidor polític, ni social, i eren més una certa desesperació nihilista que altra cosa.

La resposta de l'estat davant l'amenaça anarquista fou brutal i abocà els modernistes a un ràpid replegament de les revistes, i fins i tot de les actituds que preconitzaven, si més no perquè havien tingut certes similituds. Molts d'ells patiren presó, desterrament, exilis i pena de mort, i foren també detinguts (1896) homes tant representatius del republicanisme com el federal Vallès i Ribot, Baldomer Lostau, el Xic de les Barraquetes, i molts d'altres, per bé que no semblava pas que haguessin de tenir-hi res a veure, com es demostrarà històricament. Fou simptomàtic que modernistes, republicans federals i anarquistes fossin considerats alhora responsables.

Però amb el temps es veurà com el Noucentisme fou un cos de doctrina cultural i per tant polític, elaborat des del modernisme finisecular, que incidia ideològicament en l'ordre natural de les coses, dirigides per l'élite des del poder polític, i entroncava amb la voluntat de la dreta de monopolitzar l'espai cultural, proper a defensar els valors del catalanisme tradicional i oferir-li una estructura normativa lligada a les concepcions del regionalisme. Es tractava de realitzar la institucionalització cultural de Catalunya, amb l'ordenació de la llengua i del Dret Civil, recolzant-se en les capes d'una burgesia que volia tenir força a l'estat, però que no tenia gaire clar com arribar-hi.

De fet, i com assenyala Maurici Serrahima (Serra d'Or, agost 1964), el "noucentisme va ser el primer intent d'una orientació, no pas imposada, però sí dirigida i encaminada; la primera intervenció governamental en la història de la nostra cultura", i de fet les concepcions d'aquella nova Norma també són proposades des d'òrgans de premsa prou importants com la revista "Catalunya" on, com descriu Jaume Aulet, el que "proposen és configurar un programa cultural, basat en la defensa de la tradició, del catalanisme burgès i el cristianisme, que respongui millor als interessos de la burgesia que no pas al programa modernista, i que vagi forjant una determinada ideologia". Essencialment, la proposta noucentista fa destacar més els tics culturals de la burgesia barcelonina per sobre dels ideals nous, potser massa allunyats per ser assimilats; era una política cultural d'élite per a un catalanisme de classe dirigent.

Si aquests eren teòricament els objectius, també és cert que s'hi posaren els fonaments culturals perquè Catalunya n'obtingués un resultat extraordinari; el Noucentisme va interve-

nir en la vida política per desenvolupar una cultura moderna, liberal i nacional, a costa d'englobar-hi, però, elements que el modernisme havia ja superat, i de molt, com a components de la Renaixença i de la Catalunya tradicional.

L'aparició d'un element determinant dins d'aquests processos va ser la força política que el nou partit de la Lliga Regionalista va ostentar al llarg de gairebé dues dècades, atorgant a la política cultural una dimensió nacional, recolzant-se en el conglomerat noucentista, perquè era en definitiva la seva concepció cultural i política. Això va permetre institucionalitzar-la i programar-la com a cultura nacional.

No podem pas dir que les diferències entre modernisme i noucentisme fossin globals, més aviat eren a voltes circumstancials i concretes davant les realitats polítiques; en canvi, però, l'oposició entre modernisme i noucentisme no fou pas generacional, ja que les dues concepcions es nodrien d'uns intel·lectuals-professionals orgànics en potència que eren de la mateixa generació, sinó que era certament política. El fenomen històric del noucentisme com a moviment gaudia d'una protecció política evident i, per tant, es tractava d'un procés de dirigisme cultural, que feia que molts intel·lectuals que havien pres posicions modernistes es trobessin aleshores en el dilema de col·laborar amb el noucentisme o sucumbir, perquè la divisió no era equitativa, sinó que un bàndol sortia triomfant sobre l'altre, amb la pretensió de liquidació de tots aquells que no vulguessin seguir les directrius establertes pel regionalisme hegemònic.

Dins d'aquesta dinàmica, intel·lectuals, escriptors, artistes i polítics, s'enfronten al dilema de col·laborar o ser bandejats. Potser la frase és massa dràstica, però en termes culturals sembla ben cert, i en tenim proves evidents. Així, el republicanisme-nacionalista, acceptant que la cultura catalana ha entrat en una nova dimensió d'independència i creació, deixa de banda les tendències sòcio-polítiques i col·labora en la institucionalització cultural, que la Lliga Regionalista basteix, primer des de la Diputació de Barcelona des de 1906 i després des de la Mancomunitat de Catalunya (1914-1923). Aquesta contradicció, fruit d'una situació concreta de Catalunya, tindrà repercussions culturals i polítiques, i consolidarà la cultura catalana com a instrument nacional per sobre de les actituds polítiques.

Es, doncs, un llarg procés potser limitat per la mateixa dinàmica política de la Lliga Regionalista i, per tant, de la pròpia burgesia catalana que l'impulsa. Vull dir que la col·laboració dels republicans nacionalistes amb el noucentisme, sense claudicar de les concepcions republicanes, s'ha d'analitzar com un primer pas, i que l'elaboració històrica de la cultura catalana haurà de passar a d'altres mans un cop acabat el moviment noucentista.

Per tant, el que vull recalcar és que el Noucentisme no és pas una opció cultural neutra i lliure que la burgesia adopta, sinó un fenomen derivat del modernisme que, en el fons, tenia com a creadors intel·lectuals de classe burgesa i que va consolidarse mitjançant uns canvis conceptuals, estètics i ideològics, fins que va esdevenir l'essència mateixa de la seva concepció

natural del país, i es va integrar en un esquema polític que, dins l'àmbit cultural, va obtenir la col·laboració de professionals i intel·lectuals de molt diversa posició política, perquè van creure que per sobre de tots ells hi havia una cultura pròpia que calia institucionalitzar, si volien que Catalunya fos una nació amb fonaments propis. En el fons, però, la tria no fou entre modernisme i noucentisme com a dues opcions culturals diverses, sinó entre portar a terme una política cultural dirigida i controlada per la Lliga Regionalista, sobretot des de la Mancomunitat de Catalunya, o deixar en llibertat el procés de creació cultural perquè realitzés una creació lliure i s'expressés sense cap mena de reticències.

EL "REPUBLICANISME NOUCENTISTA"

A l'entorn del canvi de segle, a Catalunya, s'havia produït, doncs, un moviment catalanista que recollia les essències polítiques del federalisme republicà i de les concepcions autonomistes. La vella Unió Catalanista, que amalgamava tot el moviment sòcio-polític, ja patia d'escissions importants i no volia llançar-se a la política activa. La renovació dels esquemes del catalanisme i el canvi del sistema de partits polítics a Catalunya amb una nova correlació de forces tot just començava quan el modernisme era potencialment un moviment cultural capaç de ser institucionalitzat per un poder polític que acceptava el seu esperit i el seu Ideal.

No fou aquest el cas de la Lliga Regionalista formada el 1901, que sota l'empenta de Prat de la Riba es decantà per una versió conservadora, com hem vist, del projecte modernista, transformat per Eugeni d'Ors i altres, amb el famós "Glosari", que de fet constituïa la doctrina anomenada Noucentisme.

Respecte de l'opció modernista, hi havia possibilitats per adoptar-lo com a component cultural de l'Esquerra Catalana, a l'entorn dels grups republicans i catalanistes de la nova Unió Republicana de Salmeron, però no eren prou sensibles globalment per donar-li suport; i no és fins que les dues forces polítiques renovades, vull dir, republicans i regionalistes, comencen a prendre zones de poder polític, dins l'Ajuntament de Barcelona, des de 1901 a 1905, que podem apreciar un canvi sobre les possibilitats d'iniciar una cultura popular basada en el modernisme.

Així, quan el 1905 els republicans catalanistes seran majoria amb ajuts significatius com el de l'independent socialista Joan Salas Anton, regionalistes i republicans van constituir-se en "solidaridad municipal" enfront de les minories monàrquiques per poder governar aquesta Ciutat amb una certa coherència. La nova situació creada a partir de la Llei de Jurisdiccions va fer recompondre aquella petita Solidaritat dins de l'Ajuntament barceloní, i els republicans es van escindir entre solidaris (Layret, Bastardas, E. Corominas, Marsà, etc.) i anti-solidaris (Giner de los Rios, Zurdo, etc), mantenint els primers la possibilitat de continuar aquella aliança política dins el govern municipal de l'època de Sanllehy.

El republicanisme solidari combregava amb el federalisme i el catalanisme polític que defensava el modernisme, no pas com ho hauria fet un escriptor, un artista o un intel·lectual, però sí com ho podien fer uns regidors il·lustrats, professionals, que es trobaven amb un poder polític a les mans, per primera vegada des de la Restauració; i aquest poder, diguem-ho de seguida, era el Govern de la Ciutat més important de Catalunya, és a dir, Barcelona, nucli principal que podia donar cos cultural al país i dotar-lo de consciència nacional a partir del modernisme cultural.

Tanmateix, en el sector regionalista, els fets prou coneguts de 1904, amb la vinguda reial i el pas endavant d'en Cambó, havia propiciat una escissió a l'entorn de Jaume Carner, Ildefons Sunyol, Lluhí i Rissech, Pijoan, etc., els quals discrepaven ja no tant de la postura enfront dels actes davant del rei, sinó del camí conservador que el seu partit anava fent des de 1902, quan hi hagué les vagues obreres de la metal·lúrgia, prou conegudes perquè d'elles arrencà que una part de la burgesia professional prengués consciència d'una situació explosiva i ho aprofités per fundar, dos anys més tard, una institució social amb el nom de Caixa de Pensions, que es dedicaria a la vellesa i també a l'estalvi. Era simptomàtic que el seu fundador, Francesc Moragas i Barret, també milités a la Lliga Regionalista.

Aquestes actituds mostraven que dins del catalanisme polític hi havia discrepàncies, i que era necessari formular una nova concepció política més oberta, més moderna, on es poguessin retrobar sectors més populars, fossin republicans, nacionalistes o socialistes.

Quan, el primer de maig de 1906, data per altra banda ben significativa, es transforma en diari "El Poble Català" i Carner hi escriví un editorial prou important perquè faci de bandera (vegeu "La democràcia nacionalista de Catalunya" de Jaume Carner, a Biblioteca dels clàssics del Nacionalisme Català, nº 8, ed. La Magrana, a cura d'A. Pérez-Bastardas), es posen els fonaments d'una militància republicana, democràtica, catalanista i oberta que dóna pas a un partit anomenat "Centre Nacionalista Republicà", on convergeixen els republicans solidaris, els escindits de la Lliga, els federals i tots els que demanen un catalanisme nacional, un republicanisme catalanista, és a dir, un moviment d'esquerra alternatiu a la Lliga i allunyat de les posicions lerrouxistes.

De fet, el CNR complia amb el compromís de redefinir lentament el seu paper a través de les concepcions modernistes, si més no perquè, de no fer-ho, la Lliga i la seva política cultural l'haurien absorbit, sobretot en àmbits com el municipal barceloní, d'on, per altra part, sorgí una política cultural i pedagògica ben modernista. El Pressupost Extraordinari de Cultura, elaborat per Coromines, Layret, Sunyol, Bastardas i d'altres republicans solidaris, mantenia aquell esperit modernista. Que la Lliga, el propi alcalde de R.O. Sanllehy i tota la dreta de la Ciutat i els lerrouxistes s'hi oposessin ja clarificava les posicions.

Com se sap el Pressupost fou aprovat pel Consistori gràcies a aquella entesa de solidaritat municipal, i va provocar la reacció governamental en contra i la negativa de la Lliga a fer-se'n responsable. Això va motivar un vot de censura a l'alcalde i la seva dimissió, no reconeguda pel govern, mentre que el consistori elegia el republicà nacionalista Albert Bastardas com a primer alcalde democràtic que Barcelona tenia en aquest segle.

Era, doncs, la conjunció de forces republicanes solidàries i els escindits de la Lliga, amb alguns independents, amb el suport del CNR els que feien possible que el govern de la ciutat de Barcelona fos, per primera vegada en el segle XX, un govern de l'esquerra catalana, dirigit pels republicans-nacionalistes, que demanava l'autonomia municipal, la reconversió del deute públic, que ja s'havia fet crònic, i que practicava una política que podem dir que era modernista i no pas noucentista. (Vegeu sobre aquest tema A. Pérez-Bastardas: "L' Ajuntament de Barcelona a primers de segle", Ed.62, 1980).

Però aquella batalla política entorn del Pressupost de Cultura va evidenciar que la Solidaritat Catalana estava ja esgotada a finals de 1908, perquè no era possible donar suport ni pels uns ni pels altres a una mateixa concepció solidària. El pes dels esdeveniments havia trencat la precària unitat i calia saber quin dels dos grups polítics -republicans solidaris o regionalistes- aconseguiria tenir més força.

Un significatiu component ideològic del grup d'intel.lectuals-professionals que es trobaren vers el 1906 al CNR fou la influència del pensament krausista, transmès a partir de Francisco Giner de los Rios, del seu germà Hermenegildo, regidor a l' Ajuntament de Barcelona i, sobretot, de les estades que molts d'ells van fer a Madrid per realitzar els cursos de doctorat. Podríem recordar el mateix Jaume Carner, en Josep Pijoan, l' Albert Bastardas, en Pere Coromines i molts d'altres, entre els quals Prat de la Riba.

Aviat l'Esquerra Catalana va comprendre que la Solidaritat havia estat un fet determinant per donar l'hegemonia al catalanisme conservador de la Lliga. Examinem ara que va representar per a aquests polítics i intel.lectuals-professionals l'hegemonia regionalista en les institucions catalanes des del 1907 a la Diputació de Barcelona, el 1911 a la Mancomunitat de Catalunya, el 1915 a l' Ajuntament barceloní, etc. Quan la Lliga Regionalista, impulsada per la seva hegemonia política, començà una importantíssima campanya a llarg termini per promoure una política cultural basada en el noucentisme, intentà també fer-se seus els elements més valuosos de l'esquerra del grup de "professionals-intel.lectuals", que de fet militaven en el republicanisme i convergien en el modernisme cultural. ¿Quines foren les raons i les necessitats intel.lectuals, perquè el grup d'intel.lectuals-professionals que militaven en aquella "Esquerra Catalana" consideressin necessari de col.laborar amb la política cultural de la Lliga?

Al nostre entendre hi ha tres causes importants que motivaren aquella actuació: la primera seria la feblesa del conglomerat republicà-nacionalista, que no tenia una clara alternativa

política ni la força de classe de què disposaven els regionalistes; la segona, el fet polític i social pel qual el grup del catalanisme conservador d'en Prat de la Riba va fer inclinar la balança electoral al seu favor i va conquerir l'hegemonia política i, per tant, el control directe d'una acció sòcio-cultural també hegemònica a partir de la Lliga Regionalista, com a partit interclassista que lluitava contra el centralisme estatal des de fora del sistema bipartidista de finals de segle, la qual cosa resultà satisfactòria. I la tercera, que l'esquerra republicana i nacionalista, que compartia moltes dosis de la cultura catalana des de l'òptica del modernisme, va comprendre que la proposta d'una cultura nacional catalana era més important que les diferències ideològiques existents en aquell moment, i calia institucionalitzar-la en la primera oportunitat històrica d'ençà de la Restauració.

Aquesta sensibilització cultural-nacionalista, com a fonament indiscutible de la nacionalitat catalana, fomentada per la defensa de la llengua i del dret (catalanistes conservadors) i per la necessitat ineludible d'una consciència nacional (republicanisme-nacionalista) anava lligada, tal com hem dit, al "convenciment que existia una cultura catalana per sobre de qualsevol tipus de divisió" (política) coincidint així a atorgar al fet nacional la màxima importància.

Així, mitjançant un nou instrument polític unitarista i faltat de competències, com fou la Mancomunitat de Catalunya, la Lliga inicià el dirigisme cultural. I aquella col.laboració dels republicans-nacionalistes, que havien begut del modernisme, significava la consolidació del nacionalisme catalanista en el qual l'herència de l'inconformisme modernista era present a través d'una visió universal de la cultura, del pragmatisme polític imposat per les circumstàncies i del republicanisme krausista amb el seu regeneracionisme social i cultural, però també la proposta política de la forma de govern republicana.

Com veurem, però, molts intel.lectuals modernistes en foren exclosos, expulsats o desterrats indirectament (Brossa, Coromines, Alomar, Maseras, etc.). De fet, l'Esquerra Catalana, que patrocïnaven republicans i nacionalistes des del CNR i més tard en la UFNR, crec que haurien patrocïnats, si haguessin pogut, una cultura basada en les premisses modernistes, és clar, si el regionalisme i el conservadorisme ideològic no haguessin tingut l'hegemonisme polític.

Aleshores, aquella esquerra republicana i socialitzant va haver de sacrificar la seva incipient política cultural a redós del noucentisme, però en canvi i malgrat la seva col.laboració va mantenir l'opció modernista de la forma de govern; era, doncs, una certa alternativa del "republicanisme noucentista", expressada per la tesi política objectiva de tot nacionalista que, davant la impossibilitat que el règim monàrquic acceptés l'autonomia de Catalunya, calia fer-se republicà, és a dir, reivindicar un nacionalisme republicà com a alternativa a la Lliga, ja que tan sols el republicanisme podia esdevenir objectivament la força capaç de satisfer aquella consciència nacional catalana de què parlaven els modernistes.

Aquesta tesi va resultar certa, ja que fins que la majoria del país no va votar els sectors republicans el 1931 no va ser possible bastir un estat modern i aconseguir una Catalunya autònoma, encara que, per arribar-hi, calgués passar pel fracàs del sistema de partits de la Restauració i, per tant, de la monarquia i la dictadura de Primo de Rivera.

El que jo he anomenat el "republicanisme noucentista" seria l'expressió d'un nacionalisme d'origen modernista, que es reclama i es projecta a redós d'un catalanisme nacional, amb propostes polítiques concretes que configuren una esquerra catalana, democràtica, catalanista i republicana, encara que sigui moderadament, i que de fet són els pressupòsits polítics d'aquella conjunció anomenada Unió Federal Nacionalista Republicana de 1910. Aquest "republicanisme noucentista" és el que col·laborarà amb el projecte polític de la Lliga Regionalista i el Noucentisme per nacionalitzar Catalunya en l'època de la Mancomunitat.

De fet, amb el modernisme i el liberalisme polític de la revista "Catalònia" (1901-1906) havia nascut el catalanisme d'esquerra, propens al plantejament de Narcís Roca i Farreras, però amb una voluntat resolta de deslligar-se de concepcions històriques i trencant la tradició política amb la voluntat de crear una cultura pròpia i independent. Per a alguns professionals-intel·lectuals enrolats en la Lliga, aquesta visió els era estimulante, i els va fer comprendre que els regionalistes no formulaven pas un projecte nacional català, sinó un partit per defensar els interessos d'un dels sectors de la societat catalana, el que podríem anomenar industrial-burgès, coalitzat amb un catalanisme conservador i amb una pràctica política guiada sobretot per la tàctica de l'oportunisme.

Ara bé, aquells polítics influenciats per les idees modernistes, aquella Esquerra Catalana -tal com se l'anomenava aleshores-, no tenien el suport generalitzat dels sectors obrers, populars, ni de la majoria de la societat catalana; això suposava que l'espectre polític on dominaven residia en una amalgama de petita burgesia i menestralia amb professionals liberals, englobats dins del republicanisme general, dividit en fragments, un dels quals, el lerrouxiista, configurava un front anti-catalanista importantíssim, malgrat l'esquerranisme populista del seu discurs. I aquí cal recordar precisament que el sector republicà lerrouxiista no va participar en la Solidaritat Catalana, i que alguns republicans-nacionalistes, com Albert Bastardas, van fer en veu alta, el 1914, una autocrítica prou significativa a aquest respecte, assenyalant que un dels errors històrics del catalanisme fou l'absència del republicanisme lerrouxiista dins de la Solidaritat ("jo crec, dirà Bastardas, que si la Solidaritat Catalana va fracassar, va ser precisament perquè no hi figuraven els radicals. Si no hi hagués mancat aquesta col·lectivitat, avui el problema de la nostra autonomia estaria potser resolt.")

Els intents d'obrir-se als sectors obrers, a la massa general popular de Catalunya, són una part de la història d'aquesta Esquerra Catalana des de la mateixa formació del Centre Nacionalista Republicà. La realitat d'un republicanisme dividit entre solidaris o no-solidaris, catalanistes o simplement populistes, que no permetia catalanitzar el republicanisme, ni moltes vegades republicanitzar els catalanistes, no fou més que una conseqüència de les

contradiccions polítiques i socials de l'Esquerra Catalana, sempre dividida per imperatius ideològics. Aquella Esquerra Catalana té unes referències ideològiques i sociològiques basades en sectors de la petita burgesia que tot i el substrat cultural del modernisme amb les connotacions de republicanisme, catalanisme nacional, socialisme molt moderat i liberalisme polític no va lograr obrir-se al conjunt obrer de la societat catalana, tot ell molt més radicals. Hem de recalcar, però, que el modernisme polític no es va transformar pas en moviment polític, sinó que molts dels que hi participaren actuaren també fent política, tot influenciant aquella anomenada Esquerra Catalana laica, republicana i nacionalista. D'altra banda els esdeveniments polítics de primers de segle van condicionar moltes de les posicions polítiques d'aquella Esquerra Catalana, fixant així components del substrat ideològic del catalanisme en general que després han estat incorporats a la lògica del catalanisme polític, quan en realitat no eren res més que subcultura electoral de la dreta. La mateixa Solidaritat Catalana contemplava uns pressupòsits sobre catalanisme més adients a les concepcions de la Lliga Regionalista que no pas al republicanisme nacionalista; no ens ha d'estranyar pas que, vist en perspectiva, la Solidaritat Catalana fos més un moviment del catalanisme conservador que, controlat per la Lliga Regionalista, li va servir per obtenir l'hegemonisme electoral i polític durant molts anys.

Tanmateix, un fet molt destacat va trencar tota la dinàmica política de l'esquerra; fou la Setmana Tràgica, en tant que va suposar una forta recaiguda en posicions anarquitzants i una repressió política i cultural, de la qual la Lliga també tingué una gran responsabilitat. Aquells esdeveniments varen marcar fins a la guerra civil moltes de les posicions ideològiques de l'esquerra, i de la dreta, és clar.

Potser no hem repensat prou aquells esdeveniments, almenys des de l'òptica ideològica, perquè em sembla que se'n podrien treure importants conclusions. Escissions a dreta i esquerra, frustracions importants i negligències polítiques que donaren als regionalistes, vull dir, al catalanisme conservador, per tant a la burgesia urbana i al caciquisme rural també afiliat a la Lliga, la possibilitat de governar aquest país amb hegemonia política i ideològica, és a dir, cultural, que és encara més important.

Per acabar aquesta reflexió, vull assenyalar breument que, dins del "republicanisme noucentista", hi són presents intel·lectuals de prestigi, professionals polítics, escriptors, artistes o ciutadans normals i corrents. Molts noms coneguts que ajuden amb aportacions teòriques i pràctiques aquest projecte de catalanisme nacional, obert, republicà i socialitzant primer, per passar després clarament a socialista. Aquests homes van tenir influències del modernisme i sense esmentar aquesta procedència varen transmetre el seu pensament per anar teixint i elaborant un cos doctrinari dins del grup de l'esquerra catalana del primer terç d'aquest segle.

Voldríem recordar aquí, almenys, a Gabriel Alomar, Jaume Brossa, Francesc Layret, Pere Coromines, Andreu Nin, Marcel·lí Domingo, Joan Salvat Papasseit, Antoni Rovira i Virgili,

Rafael Campalans, Carles Pi i Sunyer, Manuel Serra i Moret, Pous i Pagès, Pompeu Fabra i molts d'altres que podríem citar per la seva acció política, cultural i social, com Jaume Carner, Albert Bastardas, Santiago Valentí i Camp, Lluhí i Rissech, Ildefons Sunyol, Josep M. Vallès i Ribot, Lluís Companys, etc., per citar tant sols els més polítics, però també hi haurien de ser presents els escriptors i intel·lectuals modernistes.

Històricament aquest país ha tingut una esquerra catalanista i republicana que ha reivindicat unitàriament les institucions del govern català; que va formar part de totes les comissions i va col·laborar en tots els projectes constitucionals, fossin aquests d'àmbit constitucional o estatutari. Vull dir que ha tingut una esquerra responsable i pragmàtica, assenyada i culta, sense deixar de ser catalanista i nacional. Per a un projecte nacional, aquests partits, grups o moviments d'esquerra, republicans, socialitzants i democràtics tenien una justificació històrica evident.

Per tenir una visió global del que ha representat el catalanisme com a fet nacional i amb ell l'Esquerra Catalana o, almenys, els intel·lectuals-professionals que l'impulsaren, i que he intentat descriure, cal remarcar el que en diu Josep Termes quan escriu: "Les creacions doctrinals majúscules (Almirall, Torras i Bages, Mañé) fetes els anys vuitanta i noranta, no ens han d'amagar que el corrent és molt més ampli que el format per aquests noms cenitals: poetes, erudits, metges, juristes, capellans de poble o eclesiàstics de renom, tots ells escriuen sobre el passat i el present, i entre tots vertebraren la idea que Catalunya, abans simple pàtria, és ara pàtria i nació. Espanya és l'estat artificial. El modernisme com a corrent pluridisciplinar compendia l'embranchida vitalista del nacionalisme. Es aquí i ara quan es crea el nacionalisme doctrinal català". I cita un grapat de poetes, pensadors, polítics, juriconsults, historiadors, escriptors i intel·lectuals, etc., assenyalant que "el modernisme els galvanitza tots. Es un caliu d'erudits i lletraferits que creen pàtria, amb idealitat nacional, que els aglutina tots (al marge de les diferències religioses i polítiques) en una tasca comuna. I això es veu ben clar en un seguit d'institucions o entitats catalanistes on col·laboraren, salvant les diferències. Es a dir, s'estableix un doble nivell: el polític, on es mantenen les friccions, i el patriòtic, on treballen plegats fent pàtria". (Termes, Josep: "El catalanisme i les classes populars en la història", a "L'Opinió Socialista", nº 3, 1986).

Recapitem: la meua intenció és assenyalar que l'Esquerra Catalana, republicana, catalanista, democràtica, federal, socialitzant s'havia galvanitzat amb les influències del modernisme, que sense ser una doctrina fou sens dubte una actitud capaç d'enllaçar aquests trets ideològics, atorgant als seus diguem-ne adeptes "l'esperit nacional català", i ensenyant que calia obrir-se a les influències europees, socials i polítiques, per participar des de la cultura catalana a sentir-se universal i solidari de totes les altres cultures i dels altres corrents ideològics. Aquest impuls crec que també va servir perquè des del republicanisme es fes camí vers el socialisme.

Potser per sintetitzar-ho podem especificar que el republicanisme polític, el catalanisme nacional i el modernisme cultural foren el substrat ideològic de l'Esquerra Catalana i del primer socialisme català.

Del "CENTRE NACIONALISTA REPUBLICA" a la "UNIO SOCIALISTA DE CATALUNYA"

EL CNR O LA NOVA "ESQUERRA CATALANA"

El primer intent del republicanisme-nacionalista de primers de segle, per dotar-se d'un instrument polític que pogués instrumentalitzar la seva opció d'esquerra catalanista, alternativa del regionalisme, fou el Centre Nacionalista Republicà, fundat a finals del 1906. De fet, el nucli primitiu eren la cohort de Jaume Carner i el grup del col·lectiu que animà el diari "El Poble Català". El clima de la Solidaritat Catalana i l'esforç nacional que semblava que aquesta tenia augmentaren les perspectives per dotar el catalanisme d'esquerra d'un partit polític.

Entre aquests animadors hi havia homes com Francesc Rodon, Antoni Rovira i Virgili, Josep Pous i Pagès, Gabriel Alomar, Claudi Ametlla, Màrius Aguilar, Ignasi Iglesias, Joaquim Casas-Carbó, etc.

D'altres s'integraren des de la vella Unió Catalanista amb una doble militància, com Santiago Gubern, Lluhí i Rissech, Antoni Sunyol, Trinitat Monegal, Roig i Pruna, Ildefons Sunyol, etc.

Un altre grup eren els dissidents de la Lliga, Carner, Pijoan, Giralt i Verdaguer, Sunyol, que denunciaren la dretanització del regionalisme que preconitzava ser unitari sota aquell "a la Lliga hi cap tothom", prou contestat ara, amb "tothom que pensi com ells", i també s'hi adheriren com a simpatitzants els seguidors del republicanisme solidari d'Eusebi Corominas, d'Albert Bastardas, de Francesc Layret, de Felip Rodés i Baldrich, i els federals com David Ferrer, etc.

En el moment de la seva fundació (22 desembre 1906), al CNR s'hi aplegaven més de nou-cents adherits. Segons Albertí, "escassament 50 havien estat afiliats a la Lliga Regionalista", el que ja denota que el seu camp d'acció ha de ser dins d'una altra direcció.

Jaume Carner en les seves "Orientacions polítiques i socials" del CNR, el lema principal del qual és "Nacionalisme-Democràcia-República", escriu que "s'ha predicat a les multituds que els catalanistes érem uns reaccionaris, enemics de totes les llibertats modernes, (...) i que ésser republicà i demòcrata era gairebé igual que company de motí; que republicans i demòcrates eren desarrelats sense consciència, enemics de Catalunya i de totes les verdaderes llibertats".

Com és de suposar, les acusacions havien vingut des de l'angle del regionalisme, per una part, i des del lerrouxisme per l'altra. Ideològicament, doncs, el CNR es trobava força encaixonat.

Carner, però, no s'estigué de denunciar sense benevolència el sectarisme catalanista, conservador, falsificador de l'esperit de la Lliga Regionalista en els seus primers temps, perquè havia frustrat les esperances d'aquells que volien un partit interclassista que lluités per un catalanisme de tots. D'aquí la formació del "bloc del nacionalisme demòcrata republicà".

Per al CNR cal l'organització de "totes les gentes que treballen i constitueixen el nervi del país, (...) i cada dia amb més resolució concentren l'esperança en la constitució ordenada i reflexiva d'una República que s'aixequi sobre la federació i l'autonomia de tots els pobles d'Espanya i que ens permeti fer a nosaltres, d'una manera definitiva, franca via pels camins del progrés i de la civilització."

Carner s'identifica amb el nacionalisme català i el republicanisme com a formes modernes dels grans corrents de la vida i de la història, i alerta sobre el perill que la Solidaritat Catalana no sigui res més que un moviment dirigit per l'oportunisme, i no un conglomerat de forces polítiques en favor de tot el país.

El CNR es declara respectuós amb totes les doctrines religioses, cosa que vindria a ser una manera de definir-se laic i obert a les concepcions ètiques i socials, i manifesta que els obrers "com a homes de classe" han de "reunir-se en organitzacions exclusivament professionals per defensar els seus interessos, per sostenir les seves reivindicacions".

"Es innegable que en la consciència pública -declara Jaume Carner- la concepció de la riquesa va prenent un sentit social i col·lectiu", i reivindica la municipalització de serveis, "deixant-nos observar com el municipi pot ser instrument de socialització més apte que l'estat. També el cooperativisme, el sindicalisme, són corrents de socialització del temps present".

La seva declaració sobre l'Estat de Dret fonamenta el seu liberalisme progressista i per primera vegada el catalanisme petit-burgès, amb arrels pageses i menestrals, pren partit pel republicanisme liberal català.

Santiago Albertí ha tingut l'encert d'assenyalar que "gràcies a les característiques d'excel·lent obertura a l'esquerra, el CNR es convertirà en un planter de futurs revolucionaris intransigents, de socialistes totals i també de comunistes, trotskistes inclosos, que mai no tindran seriosos problemes d'esquerranisme durant els anys juvenils en què s'enquadren al nacionalisme republicà, on la gamma de centre a esquerra és mostra d'una fertilitat astoradora".

LA UNIO FEDERAL NACIONALISTA REPUBLICANA

Després de la Setmana Tràgica, l'Esquerra Catalana va començar una campanya important per reunificar els esforços dels republicans i els catalanistes. Quan Joaquim Lluhí i Rissech arriba a la presidència del CNR, es van fer públics els intents d'unificació en un partit perfectament estructurat dels mateixos grups que fins ara simpatitzaven dins del CNR. Ara es tracta de defensar-se de la repressió, perquè "la barricada de la llibertat som nosaltres"; "nosaltres els catalans -dirà Coromines en una conferència donada al Teatre Novetats pel març del 1910- hem d'ésser la vertadera muralla que deturi aquesta onada (d'integrisme polític) i la privi de negar el camp republicà".

Des del republicanisme federal, del catalanisme i del nacionalisme progressista es refà aquella Esquerra Catalana i en surt la UFNR, en la qual són representats els republicans solidaris (que havien trencat amb el lerrouxisme i que tenen Nicolas Salmeron com a cap de la formació, i que controlen alguns nuclis de l'antic partit a partir d'una de les Juntes Municipals de la Unió Republicana) amb homes com Francesc Layret, Albert Bastardas, Eusebi Corominas, Emili Junoy, Laureà Miró, etc.

El nucli del CNR entra globalment a la UFNR, amb Carner, Sunyol, Gubern, Coromines, Lluhí i Rissech, que seran els qui portaran la veu cantant. Per part dels federals hi ha Vallès i Ribot, Roig i Armengol, Conrad Roure, etc.

De fet, es tracta dels mateixos homes d'abans, amb incorporacions d'elements de classes mitjanes amb predomini de professionals liberals. El partit es configura com un partit de quadres. De l'examen dels textos fundacionals -les Bases de la UFNR- crec que podem considerar el nou partit com un pas important vers la unificació del catalanisme republicà, amb els atributs de nacional, federal, autonomista, democràtic i socialitzant, sense defugir els pactes amb forces semblants d'altres àmbits territorials. Per altra part es reclama un Estat de Dret, a partir dels conceptes constitucionals d'en Pi i Margall, i es proposa treballar pel reconeixement de la "nacionalitat catalana"; s'esmenta les atribucions en l'ordre jurídic, econòmic i administratiu, i es dona als municipis un lloc dins l'autonomia política.

La UFNR aspira a la unió federal dins l'Estat espanyol i condemna el separatisme, vol treballar per la federació espanyola avui, i per la ibèrica en un futur demà. La república i la democràcia han d'ésser instruments cabdals per als ideals del partit, que es declara laic i contrari a la pena de mort i proposa la separació dels poders entre l'Estat i l'Església.

En qüestions socials explicita que "informarà la seva política tributària en un ideal de justícia social distributiva oposat al present règim d'impostos personals, a l'objecte de contribuir en l'ordre constituït al moviment metòdic de socialització de la riquesa emprès pels pobles occidentals d'Europa".

L'aspecte cultural té una gran importància: "acabar amb l'analfabetisme" i que la nacionalitat i el municipi "han d'organitzar i sostenir els centres d'instrucció primària i universitària i que els ideals de l'escola cívica, sota la sobirania del poder civil, han de respondre al principi de llibertat i d'igualtat per a totes les creences".

Per altra banda especifica que la UFNR "continuant l'obra social d'en Pi i Margall, incorpora al seu credo el contingut d'aspiracions proletàries que hagin arribat a concretar-se en fórmules jurídiques, com ara la creació d'institucions públiques protectores del treballador, la reforma de les lleis civils per a la humanització del contracte de treball, les assegurances de les classes proletàries" i inclou, respecte dels accidents, les malalties, la vellesa i l'atur forçós, la reforma de la llei d'associacions per a garantir "l'estabilitat de les societats obreres".

Es a dir, es tracta d'un programa progressista, obert a les noves tendències socialitzants, no pas radical, sinó liberal, demòcrata, republicà i federal, però no conté elements que puguin afavorir l'adhesió d'un percentatge important del món obrer, o un pacte amb Solidaritat Obrera, que potser hauria resultat factible, si hem de creure els esforços realitzats entre 1908 i 1909 en el Congrés de les Joventuts Republicanes celebrat a Barcelona l'abril de 1908, quan Francesc Layret manifestava que "ha nascut ara la força del proletariat -referint-se a Solidaridad Obrera- organitzat en democràcia per anar a la lluita, i sols aquells partits que han incorporat al seu programa trossos dels del partit obrer han pogut tenir força", cosa que no es traduïa pas a la realitat, ja que ni el CNR ni cap altre partit republicà catalanista no estava estretament lligat amb aquestes exigències que Layret deia.

I malgrat els esdeveniments polítics, com les campanyes populars a favor de la reobertura de les escoles (modernes, lliures, laiques, etc.), per l'amnistia, la derogació de la Llei de Jurisdiccions, el Pressupost de Cultura de l'Ajuntament barceloní, la campanya contra la guerra del Marroc, realitzades des de la perspectiva d'esquerra, no semblava que les connexions obrerisme català i republicanisme catalanista podien tenir un eficaç comportament electoral, o fins i tot orgànic.

Manuel Lladonosa en (Algunes consideracions entorn de Solidaritat Catalana i Solidaritat Obrera, Recerques 14) ens indica, però, com un republicà prou obert com Baldomer Tona i Xiberta s'oposava en el congrés esmentat a una esmena defensada per Layret, Rovira i Virgili, Mirò, Calvo, Marsà i Companys favorable a la "socialització dels mitjans de producció", que es pot interpretar com una significativa limitació de fins on podia arribar el republicanisme nacionalista del moment.

Es clar que la Setmana Tràgica fou un revulsiu des de la perspectiva obrera, en el camí d'unitat política entre republicanisme nacionalista, i l'esquerra en general, i Solidaritat Obrera, per exemple, i que sindicats i grups obreristes no s'estaven de condemnar les actituds d'aquells partits de quadres, il·lustrats, que havien mantingut unes posicions ambigües durant la revolta; i d'aquesta crítica, és clar, no se n'escapava tampoc la UFNR.

Alguns republicans i modernistes, com Gabriel Alomar, tenien, però, una idea diferent del procés polític que calia seguir tot just acabada de fundar la UFNR, i ja reclamava la formació d'un partit catalanista-obrer més en consonància amb l'esperit socialitzant de molts dels republicans catalanistes de l'època, però sense capacitat política per dur-ho a terme. Una altra cosa hauria estat la possibilitat, -segurament molt nul·les- que el conglomerat republicà-obrerista, amb el seu verbalisme populista i el convenciment que amb el seu "lerrouxisme" s'oposaven -com diu Isidre Molas- a "la dreta catalanista en nom de l'esquerra política", acceptés una col·laboració amb els elements del republicanisme-nacionalista o, si voleu, a la inversa, que fos la UFNR la que optés sense mala consciència, per formar un nou partit de tipus socialista que donés sortida als desigs del republicanisme català i de l'obrerisme social.

Però, vers el 1910, em sembla que el camp sindical encara era prou verge perquè existís una confluència entre el catalanisme d'esquerra i l'obrerisme català, tot i les reaccions produïdes des de la Setmana Tràgica.

El lerrouxisme era un fenomen dins de la classe obrera catalana i per contrarrestar-lo només podia fer-se des de la mateixa classe obrera, no pas des d'orientacions i partits polítics. Em sembla que Francesc Layret ho havia vist clar vers el 1916 quan, en una conversa privada amb el seu amic íntim Albert Bastardas, li deia que calia fer-se sindicalista i propiciar els sindicats de classe per arribar a les masses de l'obrerisme barceloní amb la bandera del catalanisme i el socialisme polític. Com es pot suposar, el seu amic Bastardas no el va seguir en aquest camí, tot reflexionant que si bé això era cert, ell preferia dedicar-s'hi des de les assegurances socials, com a element reformador del sistema econòmic. L'assassinat d'en Layret va truncar els projectes entre aquest i el Noi del Sucre i Lluís Companys, entre d'altres, per formar un partit treballista català.

El discutit i famós Pacte de Sant Gervasi enfonsà políticament la UFNR, tot i que el que es discutia era si fóra viable un conglomerat d'esquerres més ampli, enfront de la Lliga, o un conglomerat que tingués com a principi el catalanisme autonomista, encara que aquest catalanisme fos un poti-poti entre regionalisme conservador i oportunista i un nacionalisme republicà que semblava també un pacte contra natura. Cap de les dues solucions no era bona, encara que potser ho hauria pogut ser la primera, si no fos pels escarafalls del lerrouxisme i del catalanisme republicà. En el fons, les bases de la UFNR i potser molt menys alguns dirigents eren més a prop de l'ordre regionalista que no pas del desordre ideològic del lerrouxisme. Aquell pacte no era madur ni en un ni en altre cantó, tot i la necessitat històrica que representava.

Malgrat això, aquell fracàs potser va convèncer alguns militants a decantar-se vers un partit més radical socialment i políticament abans de reformar la UFNR, perquè no es veia gens clar. Almenys aquesta és l'opinió d'Isidre Molas quan escriu a "La ciutat llunyana" que "l'esbalçada a Barcelona, com a partit, de la UFNR i la manca d'orientació orgànica del catalanisme

esquerrà ajudaren a portar alguns sectors intel·lectuals al socialisme: de Campalans a Pla i Armengol, de Serra i Moret a Comorera, de Salvat Papasseit a Andreu Nin", tots ells amb aquell substrat del modernisme i el republicanisme noucentista que hem examinat abans.

De les ponències presentades a la primera assemblea general de la UFNR celebrada a Barcelona el gener de 1911 cal destacar diverses qüestions; la primera fou que el partit no va posar impediments a cap militant per ser alhora soci d'Unió Catalanista "perquè aquesta no és un partit", i fins i tot es defensà la possibilitat de pertànyer paral·lelament a l'"Agrupación Socialista" de Barcelona, que era una delegació del Partit Socialista Obrer Espanyol. No sabem si de fet hi havia algú dins d'aquesta circumstància.

La ponència d'en Carner, estrictament política, indicava que podien existir vinculacions o aliances més o menys orgàniques amb el republicanisme no català i amb grups o associacions socialistes; un acord institucional va suposar l'entrada de la UFNR en la Conjunció Republicano-Socialista, portat a terme amb rapidesa i fet efectiu l'11 de febrer de 1911, aniversari de la I República Espanyola. Es clar que aquest fet havia estat precedit de l'expulsió del PRR d'en Lerroux i per això les bases de la UFNR menys proclius a aquest tipus d'aliança no feren pas escarafalls, tot i que hi objectaren molts problemes, que potser amagaven un regust anti-socialista.

Layret hi presentà una ponència sobre la "responsabilitat política dels elegits per a càrrecs públics" que no afectava ideològicament el partit. No sabem les raons per què Layret va ser encarregat d'aquesta ponència, potser més adequada a una altre personalitat dins del partit. Josep Puig i Esteva hi tractà l'organització de festes i esports com a complement de l'obra cívica de la UFNR, que sembla més la normativa d'un club d'esport i lleure que no pas d'un partit polític, i fins i tot esmenta el Dr. Martí Julià com a referència a l'esport per conservar la salut.

La dedicada a "fomentar la vida rural" la va preparar Pere Joan Llorc i Santacana i, entre d'altres coses, s'hi deia que calia primerament lluitar contra el caciquisme i combatre l'absentisme agrari i polític; també es reclamava la lluita contra el trust i els monopolis, o una expropiació moderada de les propietats improductives o que no tinguessin una utilitat social, evitant que el 48% del sòl restés sense cultiu i no produís riquesa. Aquesta ponència fou aprovada sense cap modificació i comparativament tenia elements de força radicalització social.

Per acabar, la d'Antoni Rovira i Virgili era dedicada al món obrer considerat com un tot, però des de fora d'aquest. El títol era "la UFNR i el problema obrer" i per començar declarava que "la UFNR no és un partit de classe. No pot ser un partit obrer, però tampoc un partit de classe mitjana" que contrasta, si més no, per la radicalitat, però també per una ambigüïtat manifesta.

En el següent punt, es declara que la UFNR "és francament intervencionista i socialista" i ataca l'interclassisme de la Lliga sense anomenar-la dient que "l'ideal del partit no és aqueixa enganyosa harmonia de tots els interessos i de totes les classes que sols els conservadors poden lògicament predicar. Els interessos injustos han d'ésser sacrificats als interessos de la justícia social", encara que conclourà dient que "pel camí de les reformes s'ha d'anar amb seny i amb audàcia alhora, no ja a la simple millora, sinó a la transformació del vigent règim social".

En l'apartat quart, el partit se situava a favor de la causa obrera i "amb les seves propagandes i amb els seus actes de sa i noble radicalisme i de defensa dels drets dels treballadors, la UFNR ha de conquerir l'estima del proletariat i la seva col.laboració en tot allò que sigui feina comuna". Però la redacció ambigua i matisada és també paradoxal, ja que si bé contempla el sa i noble radicalisme, que no és evidentment el del Partit Radical, tampoc no és lliure de censurar les masses obreres "davant l'esperit antinacionalista i fins anticatalà" d'aquestes, i encara diu "contrastava amb l'esperit autonomista que el proletariat d'altres nacionalistats manifesta", tot demanant que es divulgui entre "els nostres obrers" la manera de pensar i "els principis del proletariat universal respecte als problemes nacionalistes o autonomistes", és a dir, si no són com nosaltres voldríem, és per culpa seva, doneu-los, doncs, les instruccions de com pensen els altres obrers del món sobre aquests problemes i que n'aprenuin!

Sembla que l'actitud d'aquesta crítica al sentiment del proletariat català no seria pas la millor manera d'acostar-s'hi, sobretot en organitzacions dominades pels imperatius lerrouxistes, i que en canvi la UFNR podria arribar a l'obrerisme barceloní des del catalanisme d'esquerra, tot reconduint els sentiments catalanistes que la massa popular mantenia i no caient en la contradicció d'atribuir-los en general un antinacionalisme català que era fruit de la política antirregionalista dels dirigents radicals. Aquesta orientació política de la ponència no afavoria precisament els principis que el partit mantenia.

Finalment encara, es declara que la "més eficaç manera d'interessar el proletariat català en el moviment federal nacionalista de Catalunya" era seguir les constants de liberalisme, democràcia i reformisme social. En cap cas no s'hi menciona una política de definició social i popular que reforci els arguments obrers, i sembla que es vol fer la impressió que el partit és d'esquerra però que no ha de confondre's amb els treballadors, els quals per descomptat en aspectes catalanistes van desorientats.

En canvi és interessant i poc conegut un text de Rovira i Virgili que resumeix la conferència donada a la Joventut Federal Nacionalista Republicana de Barcelona el desembre de 1913, en la qual declarava que "els intel.lectuals de la classe obrera, i particularment els del socialisme, estan ben lluny de sostenir les teories antinacionalistes", i afegia que "el nacionalisme és als pobles el que el socialisme és als homes", per afirmar que "per sort el socialisme català va entrant per les noves vies, comença a respirar aires nous, va essent socialisme europeu i

deixant d'ésser socialisme espanyol. Perquè per desgràcia hi ha encara, espiritualment, incompatibilitat entre espanyolisme i europeisme.”

“Jo la veig amb goig, aquesta evolució del socialisme català -escriu Rovira i Virgili-, i afegeix: “mes, tot sostenint la perfecta compatibilitat del Nacionalisme i del Socialisme, me guardaré prou de dir als nostres obrers: “Veniu col·lectivament als partits catalanistes”. No, jo no ho diré mai, això. Prefereixo que els obrers, des del seu terreny de lluita de classe, catalanitzin la seva acció, que contribueixin des del seu camp a la total reconstrucció de la personalitat catalana, sense la qual reconstrucció ells mateixos seran sempre uns obrers de segona categoria”.

I encara hi escriu que “aquell dit comú que l'obrer no té pàtria no pot sostenir-se seriosament. L'obrer té pàtria, encara que la senti d'una manera diferent, com diferentment la senten un nacionalista de dreta i un nacionalista d'esquerra. L'obrer té pàtria; en té tanta com el burgès, més i tot que el burgès. I si no en tingués, fóra que li han robada, i hauria de reconquerir-la en lluitar pel conjunt de les seves reivindicacions. Jo sostinc -diu Rovira i Virgili- que l'obrer té pàtria, i us diré que aquell obrer que no en té, que no en vol tenir, serà un maniquí de Museu Social, un exemplar per a una obra sociològica”.

En el mateix acte, Josep M. Pi i Sunyer reclamava a la joventut entrega, confiança, sentiment, justícia envers els més desvalguts, envers la classe obrera, que no disposa dels mitjans per educar-se, per culturitzar-se. Per això reclama resoltament que davant d'un estat migrat que empobreix la cultura “hem de fer una afirmació valenta: la de bastir una cultura catalana; prou que la temen aquesta cultura els centralistes i per això han intentat ofegar-la”. Pi i Sunyer passa revista a l'obra de la Diputació de Barcelona, amb l'Institut d'Estudis Catalans, l'Escola Industrial, perquè creu que la cultura és la base de totes les civilitzacions”.

I és també Enric Vila i Marieges, que acaba aquella sessió parlant a la joventut de política: “la nostra sinceritat ens porta a confessar que no hi ha revolucions merament polítiques sinó en aparença; en el fons són totes socials. Tots cerquem en la República no un fi sinó un medi d'obtenir drets polítics; així ho entenia en Pi i Margall quan afirmava que sense igualtat social la igualtat política és una vana paraula. Per això nosaltres sustentem les idees republicanes, perquè les creiem precursors del socialisme. “I encara, segons Vila i Marieges, “el socialisme a la vegada de ser una doctrina d'economia passa a convertir-se en un ideal cultural d'humanitat. Mentre el liberalisme es fa social, el socialisme de la cultura passa a ser un nou principi humà de pau i amor”.

En l'hora baixa de la UFNR, quan va prendre la decisió d'aliar-se amb el partit radical, perquè semblava que s'entendria una unitat electoral de l'esquerra més que no pas una claudicació del seu catalanisme, va jugar més la força de les raons patriòtiques que les ideològiques, o si que no era pas dels sectors obrers. A la fi, per què votar una esquerra que el propi pacte va fer escindir, abans ja de donar un resultat concret?

Si rellegiu les raons a favor de l'aliança electoral amb el republicanisme radical que fa Pere Coromines en els mítings de la mateixa campanya electoral, potser podríeu comprendre que la unitat republicana i socialista és més la força popular de Catalunya que no pas la de la Lliga i els seus simpatitzants. Però les raons històriques no són pas les raons sentimentals, moltes vegades, i les coses, per arribar a entendre's, cal explicar-les pacientment i poc a poc.

En l'homenatge que el republicanisme nacionalista va fer el 1912 a Francesc Layret i Albert Bastardas per la seva integritat i fidelitat política a la UFNR, Layret va fer un discurs altament significatiu davant la divisió portada a terme dins el republicanisme pel reformisme de Melquíades Alvarez, dient que "creia equivocada estant en l'oposició dividir els republicans entre dreta i esquerra, perquè no sóc partidari de crear els partits pels homes, sinó de buscar els homes per als partits; perquè no accepto caudillatges, ni il.lustre "Jefe", i a més perquè jo no sóc de dreta ni republicà burgès, sinó d'extrema esquerra"; "com em podria acontentar - diu Layret- amb una República burgesa i conservadora si el meu republicanisme és radical i lllindant amb el socialisme, del qual no me'n separen sinó lleus detalls d'idees i qüestions de procediment?"

I encara deia: "Jo vull ben gran i forta la pàtria catalana. I com que els pobles són tant més grans com major valor humà tenen les seves institucions, per això la vull ben autonomista i alhora ben oberta al món. Que d'ella en pugui sortir la llum redemptora, que sigui emancipació dels proletaris i justícia i llibertat per a tots els homes".

Tanmateix fóra molt interessant de publicar els textos polítics de Francesc Layret, un home tan homenatjat políticament i tan poc conegut; Layret, en una conferència de premsa a l'Ateneu Gracienc, l'abril de 1914, va manifestar disciplina militant i crítica política en assenyalar que "no hem de negar que travessem una aguda crisi; però hem d'estudiar si aquesta crisi és fonamental de les idees o bé de la conducta, del procediment. Jo no crec en la crisi de les nostres idees; sí crec en la crisi de la nostra conducta".

"El catalanisme representa la renaixença del nostre poble -dirà Layret- i crec un error inicial vincular aquest catalanisme en un o dos partits. El catalanisme hauria d'ésser la base de tots els partits, el comú denominador de tot el que es mou a Catalunya en l'ordre polític. Com a conseqüència vincular, la bandera nacionalista en un sol partit pot representar i ha representat moltes vegades fer-la antipàtica o enemiga d'altres."

"El catalanisme no hauria d'ésser motiu de diferenciació de les forces catalanes, sinó cosa comuna a tots. Així es donaria força a la causa nacionalista", afirma Layret.

"D'aquí ha nascut una cosa anòmala: que el catalanisme dels nostres representants s'afebleix a Madrid, que aquí es parla fort i allà fluix, quan al meu entendre hauria d'ésser tot el contrari". Layret denuncia que la Lliga s'ha decantat cada cop més a la dreta i que molts

catalanistes conservadors pel seu catalanisme han hagut de votar l'esquerra (UFNR), més per catalanista que per esquerra, precisament quan necessita els vots de l'esquerra per trencar l'hegemonisme regionalista.

Per altra banda Layret tampoc no exclou de les crítiques els propis republicans i diu que "en el problema del proletariat els nostres republicans, han comès grans pecats. Molts d'ells s'han posat al costat dels conservadors com a posició per deturar el moviment proletari, quan la veritable posició dels republicans és la d'obtenir reformes obreristes per precipitar el moviment proletari d'una manera evolutiva i pacífica".

També critica la política de vaivé que la UFNR va fer i es demana si no era millor mantenir el partit en la posició que el sistema electoral li atorgués; esperar i ensenyar per arribar més endavant a un nou conglomerat: "no es va voler escoltar a qui com l'amic Bastardas digué que la coalició (amb els radicals), qualsevol coalició, era la divisió del partit. Els partits han de saber perdre". O esperar noves oportunitats tot treballant perquè aquestes oportunitats siguin possible ideològicament i políticament.

"Jo que no sóc partidari d'intel·ligència, aliança ni coalició amb la Lliga; vull un bloc d'esquerres. Però cal preguntar -dirà Layret-: és que el partit radical ho és, d'esquerra? En els radicals cal distingir el català que hi és per republicà i el castellà que hi és per anticatalà; hem de distingir la massa i els directors".

Tots sabem com va acabar: l'escissió en diversos grups i la derrota electoral, política i també en certa manera ideològico-estratègica. Mentre Rovira i Virgili i alguns amics funden una anomenada ESQUERRA CATALANISTA el juny del 1914, sense transcendència electoral ni política, d'altres com Layret i un nombrós grup de militants procedents de la UFNR intenten una nova versió política més dinàmica i radical, esperant potser una nova oportunitat per ampliar-la i agrupar-se més i millor, amb el nom de Bloc Republicà Autonomista.

EL BLOC REPUBLICA AUTONOMISTA

Pel maig del 1915, "El Poble Català" publica un "Manifest als ciutadans" que és la carta de naixement del nou partit inspirat per Francesc Layret, Marcel·lí Domingo, Santiago Valentí i Camp, Jesús Pinilla, Gabriel Alomar, Conrad Roure, Josep Tarruella, Tona Xiberta, David Ferrer i Angel Samblancat.

En el document s'hi fan reflexions en veu alta sobre la desfeta del republicanisme nacionalista, per quí ho vulgui entendre i, per sobre de tot, es reclama la unitat de tots els republicans de Catalunya, que podia haver estat també el fruit del pacte entre UFNR i radicals.

S'examina el paper de la Lliga i es creu que ha recollit totes les forces disperses de la dreta, entre elles el que quedava de caciquisme rural i comarcal, que ha sobreviscut amb el regionalisme, i també nuclis de pressió com defensa social i el carlisme català, cosa que significa que cada vegada hi ha més contrast entre el plantejament del catalanisme dretà i el republicà.

Els redactors del manifest deixen clara una cosa: que volen fer acte de presència política, que no van a constituir una organització de classe, però "entenem -diuen- que tot partit d'esquerra deu basar-se fonamentalment en la classe obrera". I per això "anirem a cercar els obrers del camp i de la ciutat, no sols propagant idees sinó orientant-los per a la constitució d'organismes -sindicats, cooperatives, escoles-", i recorden, amb les mateixes paraules que ho va fer Rovira i Virgili en una de les bases de la UFNR, allò que "el nostre ideal no és aqueixa enganyosa harmonia de tots els interessos i de totes les classes que sols els conservadors poden lògicament predicar"

Es aquell "anem al poble" dels modernistes en versió política de 1915, amb intencions de justícia social amb idees repetides com "les classes postergades han d'ésser enlairades al nivell degut de dignitat i de benestar".

"No perseguim la simple millora -proclamen-, sinó la transformació del vigent règim social, acceptant plenament les més radicals afirmacions de la democràcia socialista internacional", la qual cosa vol dir que estan "disposats a cooperar amb els partits republicans i socialistes dels altres indrets d'Espanya en tota obra que faci referència a la política general espanyola, conservant sempre la nostra personalitat i la nostra llibertat d'acció".

Declaren que lluiten per la personalitat catalana, per l'autonomia de Catalunya dins de la República Federal Espanyola, amb les atribucions que hi defensava Pi i Margall.

Finalment el BRA, després de concretar-ne altres punts i de considerar que no volen transformar-se en partit, sinó "organitzar, aixecar i enfortir" el moviment republicà nacionalista, volen "consagrar-se a una tasca d'apostolat en pro dels nostres ideals, que són els de llibertat, de justícia, de cultura i de progrés". Es a dir, un programa perfecte del modernisme polític, una mica més radical que el de la UFNR i potser amb més consciència socialista i menys prejudicis de classe.

No coneixem tots els afiliats al BRA, però potser entre els més significatius podem citar, ultra els signants del manifest, Josep M. Pi i Sunyer, Ramon Noguera i Comet, Albert Bastardas, Humbert Torres, Alfred Pereña i altres.

El resultat polític fou molt relatiu, de transició, com a compàs d'espera, perquè al cap d'un any ja s'intentava una nova fundació més radical políticament, dins d'aquells esquemes del republicanisme-nacionalista i amb nova empenta i adhesions. Per anunciar aquell esdeveni-

ment s'instrumentalitza un nou manifest, aquest cop "Als Republicans de Catalunya", signat per destacades personalitats polítiques i per grups, i hi sobresurt la Joventut Republicana de Lleida, que és des d'on es va començar a gestar el projecte. Aquest ha de ser una nova versió actualitzada de les altres, però amb una dinàmica cada cop més socialitzant, més seriosament lligada a la unitat del republicanisme i del catalanisme d'esquerra, per englobar els sectors obrers que s'hi sentin identificats, sense complexos de classe, i de fet segueix la metodologia i els processos ideològics anteriors, però amb més valentia.

Per donar un sentit més potent, més ampli i significatiu, s'escull el nom de "Partit Republicà Català".

EL PARTIT REPUBLICA CATALA

La desintegració lenta però constant de la UFNR, la voluntat del BRA de forçar les coses presentant candidatures per Barcelona a les eleccions generals de 1916, encara que sense èxit, i la consciència general dels republicans nacionalistes que sense unitat política no era fàcil subsistir ni molt menys aconseguir un espai polític que desbanqués la Lliga del seu hegemonisme, van resultar estimulants perquè des de Lleida, el setembre de 1916, es fes públic un manifest "Als republicans de Catalunya" encoratjat per la Joventut Republicana de Lleida i per una munió de centres republicans autonomistes i catalanistes, com també per personalitats de la vida cultural i política, invitant a l'organització i fundació d'un partit polític d'orientació republicana i nacionalista, hereu de la tradició federal, democràtica i catalanista d'esquerra.

Allí s'agruparen noms claus de la política d'esquerra catalanista; per citar-ne uns quants, hi eren Alfred Pereña, Gabriel Alomar, Josep Mestres, Marcel·lí Domingo, Francesc Layret, Jesús Pinilla, Antoni Estivill, Lluís Companys, Santiago Valentí i Camp, Joan Vidal i Valls, Martí Inglès, Antoni Marsà, Humbert Torres, Josep M. Pi i Sunyer, Albert Bastardas, Ramon Riu Vendrell, Jaume Brossa, Angel Samblancat, Domènec Palet i Barba, Baldomer Tona i Xiberta, Noguera i Comet, August Pi i Sunyer, etc.

El document (publicat per A. Pérez-Bastardas a: "Els republicans nacionalistes i el catalanisme polític", Ed. 62, 1987) proposa reunificar les bases republicanes i el catalanisme d'esquerra sota la inspiració de "el Progrés, (que) és l'evolució universal dels sers presidida pel lliure impuls de la voluntat humana", donat que "la llibertat del món sols serà possible per l'harmònica convivència de tot un sistema d'autonomies", amb un lema clar i net: "Homes i pobles lliures en la lliure humanitat que avança..."

Dins d'aquesta orientació, la crida dirigida al poble català és prou una manifestació de solidaritat, perquè Catalunya "manifesti la tradició republicana, son esperit lliberalment

autonomista i sa orientació vers les reivindicacions de justícia del proletariat internacional", amb unes orientacions fonamentals que eren:

Primer: "Fe indestructible en la Democràcia i en la República", en la llibertat dels homes i dels pobles.

Segon: Reconeixement del fet "Catalunya-Nació" en un sentit generós i progressiu.

Tercer: Cooperació amb el republicanisme espanyol.

Quart: Realització d'una política pròpia, democràtica i socialitzant.

I per mitjà d'una assemblea fundar el nou partit amb estructura organització i bases programàtiques.

La històrica necessitat d'unió dels republicans catalans retornava ara, potser amb més força, però no pas amb més possibilitats, ja que els esforços anteriors havien restat moltes energies i provocat molts canvis ideològics. El republicanisme quedava relegat paulatinament, no pas a una síntesi ideològica i política, sinó més aviat a un sistema determinat que no satisfesia per si sol les exigències del radicalisme polític i social.

Però en aquell moment tampoc no era efectiva una nova orientació que no fos dins dels corrents del republicanisme, i aquella era l'enèsima vegada de l'intent d'una vella aspiració republicana d'unió entre totes les famílies catalanes que reivindicaven, des de 1906, un republicanisme nacionalista, independent i socialitzant, alhora liberal i demòcrata.

Malgrat que l'oportunitat no es podia deixar passar, el resultat fou molt minso en contrast amb l'eufòria triomfalista dels manifestos, que no escapaven de les constants del republicanisme català dels darrers temps: hom era molt lluny de connectar amb la massa proletària i obrera del país, malgrat les reivindicacions sobre la justícia social i els tics socialitzants.

L'abril de 1917, el BRA i altres col·lectius, junt amb la Joventut Republicana de Lleida, fundaven, doncs, el nou partit amb el nom de Partit Republicà Català en una assemblea celebrada els dies 21 i 22 d'abril (em sembla que al final es va celebrar la setmana següent) a l'Ateneu Gracienc de Barcelona. Un nou document titulat "Assemblea de les Forces Republicanes de Catalunya" disposava la convocatòria i anunciava els temes a tractar, els ponents dels quals eren: Francesc Layret, pel contingut doctrinal del nou partit; Alfred Pereña, per l'organització orgànica; Marcel·lí Domingo, per les normes d'actuació amb d'altres partits; Jaume Brossa, en els temes relacionats amb Catalunya i els problemes plantejats per la guerra; Humbert Torres, sobre la Mancomunitat: govern i parlament de Catalunya, i, finalment, Josep Mestres, sobre orientacions de l'ensenyança.

El PRC estava format per blocs d'adherits provinents de diverses agrupacions republicanes: els del BRA, els de la Joventut republicana de Lleida, els elements del reformisme, ara desenganyats, com Lluís Companys, i d'altres provinents de l'antiga UFNR, independents, i alguns federals empordanesos.

Marcel·lí Domingo presidí el directori del partit i Noguer i Comet fou nomenat secretari general; pel que fa a la premsa del PRC, el diari "La Lucha" n'era el portaveu principal, malgrat que "El Poble Català" també es féu ressò del que pensava i feia el PRC. Des de l'esperit federalista al component socialitzant, passant pel catalanisme nacional i republicà, eren els trets més significatius del seu programa, aleshores potser amb més voluntat que eficàcia.

Un article signat pel diputat de la Mancomunitat Albert Bastardas i Sampere sobre "unitat i varietat" especificava que "harmonitzar la unitat i la varietat és la tasca del federalisme, acceptat avui per tots els polítics que serenament aspiren a una major justícia en l'organització interior dels estats, i per als qui somien en la futura gran comunitat de les nacions".

Segons l'Anuari de Catalunya de 1917, en la nota dedicada al PRC, es presentava Layret com el veritable inspirador del partit que acaba de néixer. I, en el discurs polític de l'assemblea, Layret va proclamar que el PRC reconeixia el fet de la nacionalitat catalana i els seus drets a una plena autonomia política, administrativa i econòmica dins de la República federal espanyola, acceptant també el contingut del programa de Pi i Margall del 1894. En els aspectes econòmics, Layret va admetre l'ideal socialista per a la transformació de l'economia política d'aquell moment.

Marcel·lí Domingo fou qui potser accentuà més el radicalisme social, advocant per l'adveniment d'una "prompta i feconda revolució que transformés tota la vida social i política espanyola".

La punta de llança més socialitzant del PRC fou potser la proposta llançada per Layret en una assemblea del partit, a finals del 1919, d'adherir-se a la III Internacional Comunista. La proposta s'aprovà en absència de Marcel·lí Domingo, que semblava que n'era contrari, però rebé el suport d'homes com Companys. En canvi s'hi oposaven August Pi i Sunyer i Ramon Noguer i Comet, perquè consideraven que el partit, no sent de classe, havia de mantenir-se independent de les aliances socialistes i comunistes d'aquella internacional. El fet és greu i els discrepants abandonen el partit, mentre que el PRC es va decantant ideològicament cada vegada més cap a l'esquerra social, potser al compàs dels conflictes polítics i socials de 1919-1920. Fins i tot Layret, en un discurs a Corts el març de 1920, critica enèrgicament el govern perquè no vol reconèixer l'estat sorgit de la revolució bolxevic.

Segons Albertí, és aleshores que "Layret havia plantejat una àmplia coalició d'esquerres i, possiblement, el projecte d'un partit que hauria pogut trasbalsar la vida política catalana. A

més de mobilitzar el malmès PRC i buscar la col·laboració dels socialistes, Layret comptava especialment amb els radicals més esquerrans i tenia l'esperança d'arribar, gràcies a la incorporació de vastos contingents de la CNT catalana, a la constitució d'un gran partit sindicalista, que aboqués de sobte a les urnes algunes desenes de milers de vots que eren sostrets per l'abstencionisme."

L'entrada en la política partidista d'elements com Salvador Seguí, amic de Layret i de Companys, podia fer realitat aquest projecte, que només la repressió va deturar.

El 1920 Seguí i Companys són detinguts i quan Layret es disposa a actuar perquè no siguin traslladats cap al penal de la Mola a Maó, és assassinat al carrer Balmes de Barcelona. Aleshores Layret tenia quaranta anys. El PRC no aconsegueix aixecar el cap després d'aquests fets i la seva vida s'esllangueix fins al 1931, en què els seus ideals i els seus homes s'integren uns a l'Acció Catalana Republicana, i d'altres al conglomerat de grups que funden Esquerra Republicana de Catalunya.

Però no tots els militants de l'antiga UFNR i del BRA, fins i tot del PRC, arribaren al mateix port. Alguns havien passat ja a la Federació Catalana del PSOE, com Rafael Campalans, Serra i Moret, Pla i Armengol, Andreu Nin, i encara Serra i Moret havia anat a intentar socialitzar la vella Unió catalanista de Dr. Martí i Julià, però, impossibilitat de fer reaccionar aquell conglomerat d'entitats, l'abandonà. Els viratges de la Federació catalana del PSOE havien portat una alenada d'aire fresc a l'intent del socialistes catalans de juxtaposar el socialisme i el catalanisme des de l'òptica dels postulats nacionals i socials d'aquells homes que havien militat dins del republicanisme nacionalista. Però el canvi gairebé sobtat del PSOE sobre l'autonomia catalana va propiciar que el plantejament autònom de l'organització socialista fos considerada una necessitat vital, històrica, per a Catalunya.

En el marc polític d'aquell moment hi havia dues opcions possibles: o portar el catalanisme vers el socialisme, com fou la via intentada per Domènec Martí i Julià a través de l'antiga Unió Catalanista (i ajudat en un moment determinat per Serra i Moret i Pla i Armengol) o Gabriel Alomar en els seus primers intents doctrinals (1904-1920), com també per Francesc Layret (BRA, PRC), o bé la segona opció, que era portar el socialisme al catalanisme, que decididament vindrien a concretar Rafael Campalans i Serra i Moret amb la USC. Tant l'una com l'altra tenien un caràcter polític semblant, malgrat que partien de conceptes diferents: el republicanisme modernista, el catalanisme nacional i l'alliberament democràtic i social o un nacionalisme 'versus' socialisme més de caire filosòfic que polític.

I, entre portar el catalanisme al socialisme o portar el socialisme al catalanisme, hi ha una part de la història del socialisme català del primer terç del segle XX.

LA UNIO SOCIALISTA DE CATALUNYA

Convençuts que portar el socialisme cap al catalanisme era, de moment, la millor opció possible per relançar el socialisme català, el juliol de 1923, poc abans del cop d'Estat de Primo de Rivera, es va constituir la USC, amb elements procedents de la Federació Catalana del PSOE, del republicanisme catalanista (PRC) i de la CNT. Els principals homes del partit eren Serra i Moret, Rafael Campalans, Gabriel Alomar, Josep Roure, Josep Comaposada, Joan Fronjosà, Feliu Elias, Carles Fages de Climent, Josep Xirau, Alfons Maseras, Cristòfor de Domènec, Emili Mira, Víctor Mora, etc.

No entrarem aquí a analitzar les relacions entre aquests homes des de la primera dècada d'aquest segle amb la Federació Catalana del PSOE, i les diverses etapes d'aquest, perquè les qüestions polítiques i socials han estat prou estudiades. De fet, l'etapa que nosaltres ens hem marcat acaba amb la USC, i precisament perquè aquells socialistes havien begut a les fonts del modernisme i del republicanisme catalanista, explica les diferències amb les concepcions socials i polítiques dels homes catalans del PSOE durant aquells anys. Que la USC era una força petita, potser intrèpida i agosarada per la problemàtica social i política existent i per la seva mateixa situació, lluny dels nuclis més nombrosos dels obrers enquadrats en els sindicats, és veritat. També ho era la Federació Catalana del PSOE.

La USC tenia en canvi un planter d'homes intel·lectuals, escriptors, etc., que bregaven per ultimar una doctrina del socialisme català no excoent ni regionalitzat i que buscaven l'universalisme del socialisme catalanista. Ricard Vinyes ha parlat del "noucentisme socialista" extret de López Picóper donar a entendre que els homes del socialisme de 1923 a 1933 no havien sortit del no res; el socialisme individual es va mantenir i va augmentar amb cultura marxista i amb les reivindicacions polítiques produïdes per la revolució bolxevic, però també per les esperances federals i autonomistes europees de després de la I guerra mundial.

Hi ha unes belles pàgines d'Isidre Molas en el seu llibre "La Ciutat llunyana", que resumeixen tots aquests temes i que em semblen prou conegudes de tothom perquè ara, aquí, jo les reproduïx; en tot cas, però, bé caldrà de fer-ne una síntesi com a complement d'aquesta darrera fase. No hi pot haver alliberament nacional a Catalunya sense una força global com el socialisme; perquè dins del socialisme hi ha tot el catalanisme col·lectiu, fruit de la cultura catalana popular.

De fet la USC va néixer de la ineptitud del PSOE d'afrontar des de principis de segle els problemes ideològics derivats dels fenòmens nacionals dins l'Estat espanyol. I malgrat que durant uns quants anys van acceptar els criteris elaborats des de Catalunya pels socialistes catalans, "el viratge del PSOE en el (1920) va donar la raó als qui propugnaven una edificació autòctona de l'organització socialista (Layret, Alomar)" segons Josep-Lluís Martín. Aleshores

Layret, Seguí, Companys, Serra i Moret, Alomar, Comaposada, Domingo, preparaven l'elaboració d'un programa per una nova organització socialista. Poc després fou assassinat Layret.

Quan el 8 de juliol de 1923 se celebrà l'assemblea constitutiva de la USC, s'hi agruparen més de tres centenars de simpatitzants procedents de la Federació Catalana del PSOE, del republicanisme catalanista i també de la CNT. Per als del PSOE, aquella USC era una escissió: conseqüentment, al cap de poc temps, trencà els lligams amb els seus militants que s'hi havien passat. El nou partit tingué aviat un òrgan de premsa amb "Justícia Social", setmanari socialista on, a més dels col·laboradors propis de la direcció del partit, hi escrivien Comaposada, Jaume Aiguader, Fages de Climent, Cristòfor de Domènec, Joaquim i Josep Xirau, Josep Recasens i Mercadé, Josep Roure, Cosme Rofes, Ignasi Iglesias, Carles Rahola, Joan Duran i Ferret, etc.

Però la USC no va ser pas una simple escissió del PSOE; segons Ricard Alcaraz s'hi aplegaven homes procedents de la Federació Catalana del PSOE com Serra i Moret, Campalans, Comaposada, Recasens i Mercadé, etc., però també homes del republicanisme catalanista com Gabriel Alomar, Alfons Maseras, Feliu Elias "Apa", Alcàntara i Gusart, Emili Mira, Cosme Rofes, Granier Barrera, etc.; de la CNT com Joan Fronjosà, Francesc Viladomat, i del sector del cooperativisme i joves de l'Escola del Treball com Joan Aleu i Joan Font. Podem seguir la història del partit en "La Unió Socialista de Catalunya" de J.L. Martín dins "Recerques" nº 4 i, exhaustivament, en el llibre sobre la USC de Ricard Alcaraz en l'edició de la Magrana i de l'Institut Municipal d'Història de l'Ajuntament de Barcelona.

Malauradament, la USC va patir a poc de néixer el cop d'estat i la dictadura de Primo de Rivera, que li van ocasionar una paràlisi política i una certa clandestinitat. El seu programa es basava en l'ideari socialista (la USC era i no aspira a ser altra cosa que la fracció catalana del socialisme universal), volia ser reconeguda per la Internacional Socialista, tot integrant, però, les reivindicacions nacionals de Catalunya (ens confessem socialistes i, aplicant aquest principi a les coses de Catalunya, ens proclamem socialistes catalans), defensant la seva independència, (sobre la base segura de la socialització de tota riquesa universal). La USC volia deixar clar que no era un sector del nacionalisme català, sinó una part del moviment internacional del socialisme (reformista del moviment obrer internacional).

Per sobre de tot, però, els dirigents de la nova USC volien concretar quin tipus de partit havien creat: "que no quedi entre nosaltres o entre cap de nosaltres la creença o la il·lusió que la USC és un sector, una modalitat del nacionalisme català. "I, per virtut del principi que la qüestió econòmica és el principal factor determinant dels sentiments, costums i lleis de les societats, "ens confessem socialistes i, aplicant aquest principi a les coses de Catalunya, ens proclamem socialistes catalans".

Aquestes premisses podien, però, també ser acceptades per molts dels que fins ara hem vist militar en els partits republicans catalanistes. Cada un d'ells contemplava el socialisme en una versió particular, però evidenciaven la necessitat de trobar uns punts entre socialisme i catalanisme per conformar un moviment social de renovació en l'esquerra catalana. Aquest socialisme catalanista, que d'una manera o altra reivindiquen elements com Martí i Julià, Andreu Nin, Rafael Campalans, Serra i Moret, però també Gabriel Alomar i Francesc Layret, és l'herència d'un socialisme democràtic, republicà, federalista, que té vocació alliberadora políticament i cultural, i engloba a tots perquè és nacional i universal, malgrat que les seves propostes no siguin iguals ni en amplitud ni en qualitat; totes elles són fruit d'una reflexió política, d'una tradició sòcio-cultural i d'un procés de transformació del catalanisme.

Algunes d'aquestes propostes tenen un gran interès històric, prou important perquè ens hi referim, encara que breument. No es tracta pas de fer-ne un estudi complet, més aviat de considerar-ne els continguts i l'enfocament per veure-hi les relacions amb el primer republicanisme catalanista i les herències del modernisme finisecular.

A Francesc Layret ja ens hi hem referit. Fem-ho ara a Jaume Brossa, Gabriel Alomar, Andreu Nin, Antoni Rovira i Virgili i Rafael Campalans.

JAUME BROSSA (1868-1919)

Fou un escriptor modernista, "enragée", a voltes disposat, segons els seus detractors, a "épater le bourgeois"; home vital, "fantàstic, utòpic, paradoxal per antonomàsia, no era per això, ni de molt, un home mancat de fons. Hi havia en ell la pasta d'un gran literat. Tenia unes disposicions privilegiades d'home públic d'alta volada i d'alta suggestió", segons el record de Josep M. Junoy que el conegué a París el 1907. No tots els seus contemporanis tenen el mateix criteri de Brossa, però, tanmateix, Rovira i Virgili a "Siluetes de catalans" (1929) el descriu com a l'antítesi del socialista Fabra i Ribas, perquè aquest és un home de dogmes i d'ortodòxia rígida; per tant, Brossa "al contrari, tenia l'estructura mental del dissident, de l'home que va sol, del que demana la paraula en contra de l'heterodox sistemàtic". Col·laborador de "L'Avenç", de "Catalònia", de "Joventut" i també de "El Poble Català", dissident amb la pròpia societat catalana i espanyola de l'època, poc polític si es vol, però radical en molts aspectes, escriu: "L'excessiu culte al passat que s'apodera del regionalisme esterilitza tota concepció moderna, convertint el catalanisme literari en una resurrecció arqueològica", i la solució política cal trobar-la en "l'autonomisme radical". Fou més un escriptor entusiasmada que altra cosa, que passà per moltes vicissituds socials i intel·lectuals, a voltes amb vel·leïtats anarquitzants. Amic de Pere Coromines (del qual no parlarem perquè ja ho ha fet l'Angel Duarte) d'Ignasi Iglésias, van fundar un Teatre Independent català. La repressió a conseqüència de l'atemptat del carrer Canvis Nous el 1896 va esvaïr les activitats intel·lectuals i polítiques i, un cop detingut Coromines (per republicà, no pas per anarquista), Brossa va fugir a

París, quan se'l relacionava amb uns pamflets contra l'embarcament de soldats cap a Cuba. Aquesta història es pot seguir a: "Jaume Brossa: algunes dades noves" de J.L. Marfany, Els Marges 35, i és significativa de les accions polítiques d'un escriptor com Brossa. De París anà a Londres i freqüentà destacats activistes socialistes i anarquistes. Per a Marfany, Brossa era un marginat, ja el 1897, que no creia en la revolució, encara que potser sí en la reforma.

Quan va retornar es va trobar fora de context, massa radical pel catalanisme d'esquerra, o com un "petitburgès autodidacte amb ambicions de gran intel·lectual que només havia pogut trobar durant un temps una audiència a base de fer de 'enfant terrible'".

La seva concepció modernista de la cultura el portà a projectar la tesi que ha de ser "la massa anònima, adscrita a la gleba, conservadora del geni de la raça" la que ha de portar a terme una nova cultura catalana i moderna. El darrer estudi de Jaume Brossa és potser el que li fa Enric Jardí a "Quatre escriptors marginats: Jaume Brossa, Diego Ruiz, Ernest Vendrell i Cristòfor de Domènech" de l'editorial Curial (1985). Jardí escriu que "es palesa el seu concepte d'un catalanisme sinònim de modernitat", un dels trets dominants de tots els seus escrits. Com en molts modernistes, té reaccions anarquitzants, místiques, simbolistes, i es reclama, però, entusiasta d'Ernest Renan, per connexió amb el dubte, la humanitat, la immanència de Déu, etc. A "La Revista Blanca" de Joan Montseny -explica Enric Jardí- hi escriu un article titulat "Catalanismo y Socialismo" (gener del 1899), on es perfila ja la denúncia contra el catalanisme conservador, tot reconeixent que "el catalanismo ideologicamente es subversivo", i es queixa de l'estratègia seguida que "del regionalismo de 'flors i violes' de los certámenes literarios, se ha pasado bruscamente al regionalismo del 'tancament de caixes'. Indudablemente -escriu Brossa-, esto es hacer política catalana; pero política fragmentaria al fin". Era necessari anar més lluny, amb un esforç intrèpid, revolucionari potser, modern segur: "mientras Cataluña no busque su autonomia fuera de los moldes históricos, no es posible que alcance el triunfo de sus aspiraciones. O será moderna o no será". Amb aquesta finalitat reclama una Barcelona que faci sentir la seva veu, que protesti contra els processos de Montjuïc, que sigui coherent amb els plantejaments autonomistes. Per tot això, assenyala Enric Jardí en el llibre citat, Brossa creia que "el catalanisme petit burgès no podria assolir la llibertat del cos nacional, i molt menys l'afranquiment total de l'home. Aquesta és la missió que, segons el pensament de Brossa, té assignada el socialisme -d'ací el títol del seu article, en el qual oposa una tendència a l'altra."

La segona fugida a París el va fer relacionar amb àcrates i nihilistes, i es va casar el 1901 amb la filla de Francesc Ferrer i Guàrdia, per divorciar-se tres anys més tard, no sense deixar de pensar políticament en els problemes culturals i socials de Catalunya. Fou adversari ideològic i polític d'Eugeni d'Ors -tot i que abans havia estat col·lega seu- en denunciar i repartir responsabilitats al catalanisme conservador i al noucentisme orsià, per la política antimodernista i antimodernistes que practicaven, arraconant i marginant els seus escriptors. Sobre el "Glosari" va fer una crítica mordaç, en un article publicat a "El Poble Català" el desembre de

1907: "Des que "L'Avenç", primer, i "Catalònia", després, manifestaren el criteri reformador, que consistia a rectificar tota Catalunya en comptes de conrear el vell ideal dels catalanistes tradicionals, es veié clarament que nosaltres, els que aleshores érem qualificats de modernistes, quan lo més adequat era el nom d'universalistes, havíem d'ésser sempre excomunicats pels defensors del pairalisme". Brossa es declara 'volucionista', és a dir, home de voluntat, i es declara hostil a tot el que sigui "el culte del record" històric, social, polític.

"Té de venir fatalment, dintre de Catalunya, la lluita entre l'antic i el modern, el pairal i l'universal, el regional i l'humà, entre el país de pessebre, d'enyorança, de ruralitat malaltissa, i el país d'afirmació" -escriu Brossa- i "s'han de posar enfront la Catalunya regional i la Catalunya social, i vindrà inevitablement l'oposició entre l'historicisme ranci, modernitzat amb l'evolucionisme anglès, i la voluntat concreta imbuïda d'un concepte més artístic de l'existència, i ple de socialitat".

Per a Brossa "s'han d'obrir les fronteres de Catalunya a l'esperit radical català; si no Catalunya serà un dia vençuda per l'esperit jacobí de Castella" (...) ja que "a l'edat mitjana Catalunya fou internacionalista, com ho fou també en el segle XVIII". Continua Brossa: "El llibre de l'Ors és un assaig de comunicació espiritual i universalista amb remats esmorteïts que sols comprenen una modernitat hemeopàtica. Sí, el Glosari conté un universalisme dosimètric. El més important del llibre no és el que diu, sinó el que deixa endevinar. Els ensenya, als seus lectors, el món per un forat", (...) i malgrat que "l'autor -segons Brossa- està sincerament enamorat de l'humanisme, l'universalisme i el futurisme", com que "ha de catequitzar a vigatans tancats i barrats, el seu esperit botifler pren una forma humorística que si el fa accessible a un gran nombre, arrabassa transcendència i eficàcia a les intencions del seu propietari".

Per a Brossa "la tendència de la Catalunya radical està ben definida: futurisme, universalisme, humanisme", i aquesta concepció ja existia el 1892 "abans que el moviment d'idees de Catalunya fos escamotejat pel vigatanisme català. Aquest humanisme modern brossià, que no és res més que universalisme, resoldrà les contradiccions entre camp i ciutat, o el que és el mateix, entre el conservadorisme ruralista d'una Catalunya tradicional i l'empenta moderna d'una ciutat com Barcelona, seu del populisme obrer i menestral; "L'humanisme" és el triomf de la ciutat sobre la muntanya", (...) per a mi, Barcelona no s'haurà de sacrificar mai a Catalunya. Aquesta autònoma i Barcelona també". Per això dirà Brossa que cal establir un 'modus vivendi' entre Catalunya i Barcelona i, com assenyala Jardí, "exclama, amb gràcia, contra tot aquell ruralisme que malmet la nostra cultura": "Ninetes, porqueroles, rabadans, rossinyols, dracs, canteu, ploreu, crideu, balleu, xiuleu, us donem valls i muntanyes, Puigmals i puigbons, tots els pics de Catalunya descoberts pels immortals Aràbia i Osona, però la ciutat ens la quedem nosaltres". Brossa acaba l'article dient: "tant de bo que aviat puguem dir la regió catalana ha mort! Visca la Humanitat catalana!".

Però a la revista "L'Avenç", on col·laborava Jaume Brossa, se "sentien temptats per la subversió político-cultural" i abandonaven el camp literari per projectar-se en un cert populisme intel·lectual de més abast social i polític. Com diu Marfany, "l'organització d'una alternativa esquerrana al nacionalisme conservador de la Lliga li va oferir una oportunitat de tornar a la palestra, sobretot perquè aquesta alternativa era inspirada i pràcticament integrada exclusivament per intel·lectuals modernistes que reprenien, d'una manera conscient, la tradició de "L'Avenç"".

El 1906, quan ja col·laborava a "El Poble Català", va promoure un escàndol per les seves idees -en unes conferències a l'Ateneu Barcelonès- sobre el nacionalisme en l'art i la literatura. Brossa volia arribar a un auditori més gran, volia "educar" el poble català, perquè, com a bon modernista, creia, gairebé mesiànicament, en la cultura com alliberament de la societat.

La reacció del Noucentisme fou contundent. Brossa fou replicat aleshores com si fos un subversiu, un iconoclasta. No agradava que critiques el comportament de la burgesia ni la seva moral; però les seves crítiques a "la direcció que prenia el catalanisme en general i la cultura catalana en particular eren penetrants i encertades". Ara bé, Brossa hi abocava una crítica des de posicions que no eren ja prou reals, com si fos encara aquell 1893 quan escrivia a la revista "Ciència Social". Ara calien -com diu Marfany- unes alternatives polítiques que ell no podia oferir, o que en tot cas no va saber veure.

Brossa encarnava amb perfecció el model modernista, l'esperit i l'ideal, del corrent finisecular. Marfany n'ha fet una descripció magistral en assenyalar que era "independent, agressiu, superficial, home, en fi, que reunia en un grau molt elevat tots els defectes modernistes", però fou també "un dels qui més aviat quedaren desprestigiats. I no va saber recompondre's i "adaptar-se a la lluita política contra la Lliga i el seu muntatge cultural des de les posicions del nacionalisme republicà".

L'any 1910, l'"Ateneu Enciclopèdic Popular" li va demanar unes conferències, sobre el seu pensament modernista. Allà "va ser rebut amb grans aplaudiments i fou presentat pel polític republicà i catalanista Albert Bastardas, que llavors s'esqueia que era president de l'Enciclopèdic i que definí el qui havia de fer ús de la paraula tot seguit com un "profund pensador, original i expert crític i brillant escriptor"". En aquesta conferència Brossa va recordar que a Espanya hi havia quatre problemes per resoldre: el religiós, el de l'educació, l'econòmic i el militar. Cada un d'ells era evidentment un problema de llibertats, d'internacionalisme. La cosa no va agradar a "La veu de Catalunya" i Eugeni d'Ors el va titllar de "professional de l'espantament".

Dins l'entrellat de la política, assenyala Enric Jardí, "el crèdit que tenia Jaume Brossa en els cercles il·lustrats de la societat catalana del tombant de segle anà esvaint-se a mesura que guanyaren posicions els homes de la generació noucentista que s'esmerçaren -i hi reeixiren efectivament- a desprestigiar els de la modernista que l'havia precedit."

Era cert; la política de la Lliga, va marginar els modernistes, perquè les seves posicions no encaixaven amb les del regionalisme polític i, a més, molt d'ells van tenir el coratge d'arreglar-se amb l'Esquerra Catalana i amb els socialistes. Potser els modernistes no eren pròpiament d'esquerra, però és segur que influenciaren l'esquerra, el republicanisme nacionalista i el catalanisme socialista. La seva marginació, em sembla, és una prova evident que no agradava a la dreta. Si tots no recolzaren la política del republicanisme catalanista i fins i tot la socialista, almenys optaren per una ruptura ideològica i un pensament alliberador que s'acostava al socialisme polític i militant i al moviment republicà-catalanista, i això és precisament del que tractem aquí.

Claudi Ametlla en les seves memòries, tot parlant de Jaume Brossa, el fa partícep de propostes ideològiques i polítiques i no amaga una evident recriminació, "perquè el seu temps fou aquell període fugaç en què encara eren pocs els qui propugnaven el nou catalanisme airejat i presentable al món. Quan un partit, el nostre, abordà aquesta tasca com una gran empresa, restar-ne al marge, hostilitzar-lo i continuar solitàriament la lluita era anar de dret al buit i a l'esterilitat. Brossa -recorda Claudi Ametlla- no sabé veure que el nacionalisme republicà venia a complir aquella missió de la qual ell havia estat un precursor". I es que també dins dels rengles de l'esquerra calia una certa institucionalització de la cultura social i política que preconitzaven malgrat ser a l'oposició. No agrada a ningú tenir la subversió cultural a l'esquena.

Francesc Vallverdú comprèn més l'esperit irascible de Brossa i n'analitza els components ideològics en una ponència presentada en el II col.loqui de l'AILLAC realitzat a Amsterdam titulat "Sobre el pensament progressista català de la Restauració a la Dictadura: Almirall, Brossa, Alomar, Salvat-Papasseit". Per a Vallverdú, Brossa va més enllà d'Almirall quan critica l'aristocràcia catalana i la burgesia de la Lliga, que és incapaç de dirigir una revolució liberal-democràtica, i reclama per a "la nostra nacionalitat" un projecte lligat a les masses. Accepta el terme nacionalista, però amb arrels democràtiques i populars. I reivindica també "l'entroncament de la lluita del proletariat amb la lluita nacional". Fou un idealista, un inconformista, social, cultural i polític, i això cal tenir-ho present. Valorava el sentit de la llengua, la seva institucionalització, amb un "centre de cultura propi"; amic personal de Pompeu Fabra i Joaquim Casas-Carbó, "seguiu de prop la tasca d'aquests companys seus en favor d'una ortografia moderna i d'una normativització lingüística", ha assenyalat Francesc Vallverdú; Brossa és, doncs, concient dels problemes del bilingüisme a Catalunya.

Respecte dels temes polítics, Brossa escriu el desembre de 1899 que "la qüestió catalana, en les seves relacions amb la lluita per la llibertat i la reforma social que nosaltres desitgem, presenta un aspecte candent d'un valor substantiu i immediat. Aquesta és l'actitud que els obrers catalans han d'adoptar davant el problema de l'autonomisme a Catalunya", i "a l'objecte d'impulsar la revolució econòmico-social, els obrers han d'ajudar les reivindicacions autonomistes; però sense confondre's amb els catalanistes, per posar la seva atenció en un ideal més elevat i per sobre d'exclusivismes de nacionalitat i de classe".

L'esperit de l'ideal socialista planeja en aquell article de Brossa, que va titular precisament "Catalanisme i Socialisme" i que fou publicat en castellà a la "Revista Blanca", per expressar el seu rebuig a les formes oportunistes i moderades del regionalisme del moment, tot plantejant que el que cal és un moviment d'emancipació cultural, intel·lectual: "a la regeneració mesocràtica cal oposar-hi la regeneració proletària; cal organitzar les forces socialistes; cal unir els esforços de tots i fer desaparèixer la dualitat dels treballadors industrials i els agrícoles; cal difondre la instrucció i, sobretot, cal combatre la tendència a l'integrisme que s'observa en els partits polítics i que en els socialistes produiria pitjors danys".

Ens faria bé que els seus textos més polèmics es publicuessin de nou, tot sencers, perquè ens ajudaria a conèixer-lo millori aprofundir-hi una mica més.

Tots sabem com aquells escriptors hagueren d'emigrar, o de canviar d'actitud o de feina, per culpa de les seves idees i actituds. I malgrat que els modernistes "repregueren la direcció del moviment" des de les planes de "El poble Català", no van aconseguir sobreposar-se a la direcció que havia pres el modernisme reconvertit en noucentisme a les mans d'Eugeni d'Ors qui coincidí moltes vegades amb Brossa dins del corrent de l'universalisme al servei, però, dels interessos específics d'una política determinada. Marfany no s'està de dir que davant aquells intel·lectuals revolucionaris i modernistes, que clamaven contra el tradicionalisme cultural, "la burgesia nacionalista (llegiu Prat de la Riba i la Lliga Regionalista) necessitava un equip intel·lectual més dòcil, menys messiànic i sense vel·leïtats revolucionàries i també més sòlid, més eficient i menys esburbat que el que podien oferir els modernistes", els quals van ser arraconats socialment, intel·lectualment i políticament.

GABRIEL ALOMAR (1873-1941)

En aquest llarg procés de recerca de camins polítics, Alomar hi va col·locar unes fites importants, no tan sols en l'aspecte personal, com a polític i intel·lectual, sinó com a divulgador de nous elements, punts de referència que per aquella esquerra catalana de què parlàvem podien ser considerats una novetat. I de fet per a molts ho era.

Per a Norbert Bilbeny, (La ideologia nacionalista de Catalunya, Laia, 1988), Alomar és l'intel·lectual més qualificat d'aquest moviment republicà autonomista de principis de segle", iniciador del mallorquinisme polític, que fa de la reflexió política la seva base cultural. Alomar el trobem en totes les activitats modernistes, en tots els grups polítics, moltes vegades lluny per la seva radicalitat dels seus propis postulats, però sempre a l'avantguarda d'un intent per configurar una alternativa al catalanisme conservador i elaborar una doctrina que assumeixi el nacionalisme, és a dir el seu catalanisme nacional amb l'obrerisme, el socialisme polític.

Aquell esperit modern, aquella "consciència nacional catalana" la trobem en Alomar. Bilbeny assenyala que Alomar "seguint Renan, contraposa el concepte voluntarista plebiscitari de nació (Catalunya com a ideal dels fills) a la noció estàtica, fixista de pàtria, hereva del positivisme de Tainei, també d'Almirall (Catalunya com a llegat dels pares).

I és que Alomar és un radical, liberal futurista, que escriu a "El poble Català" i que esbronca el catalanisme conservador (Catalunya seria migrada i pobra si no fos més que catalanista), perquè té l'ànima exclusivament burgesa, catòlica i conservativa". El nacionalisme, en el sentit modernista, ha de contemplar, per damunt de la nació, "la humanitat mateixa". I la "vida social" i la "llibertat individual" han de prevaler per sobre del principi patriòtic. Aleshores els principis del catalanisme liberal, segons Bilbeny, es tanquen en definitiva a "catalanitzar el republicanisme", donar una "vida catalana" a les classes populars, induir el "radicalisme català" entre aquestes ("renovellant l'antiga escola federal" com a antídoto contra el "radicalisme" lerrouxista), i acceptar, històricament, "l'evolució gradual indefinida".

Alomar comprèn el món modern i la ciutat, tot parlant de "ciutadanisme" com a antítesi dels atributs de la Renaixença, i no s'està de criticar tampoc l'esquerra catalanista pel seu moderantisme: "El mal de Taine és el gran patiment de l'esquerra catalana" al·ludint al positivisme, font de les concepcions prattianes.

Alomar havia estat company de corrandes periodístiques, literàries, filosòfiques i intel·lectuals des de "L'Avenc", passant per "Catalònia", "Joventut" i els periòdics del republicanisme nacionalista, i el 1910 va dictar dues conferències a Barcelona, que marcaran la tònica del seu "republicanisme social". Ell aporta la idea de "catalanisme socialista", potser com a compendi del que vol expressar. Prou que ens agradaria veure de nou publicades aquestes dues conferències, perquè ens mostren els esglaons intermedis del pensament d'esquerra dels modernistes.

Així, en "Les dues Barcelones", Alomar diu que "els rics...han tingut interès que l'obrer català continués anarquista, perquè així s'evitava el socialisme, que era l'organització obrera, l'afirmació obrera", i dirigint-se als obrers els exhorta a veure "en el fabricantisme català el vostre enemic; però encara us convé més que aqueix fabricantisme no aparegui als ulls del poble com a monopolitzador del catalanisme". És concient dels problemes lingüístics d'aquest país quan tot criticant el catalanisme històric diu "què deuria quedar de l'antic catalanisme? Jo crec que, per de prompte, molt poc. Mentre Catalunya s'anés capacitant per a l'autonomia, la llengua hauria de quedar com l'única de les seves immediates afirmacions. Per ara, el catalanisme és l'idioma. Res més. Però l'idioma és tot. Quan l'idioma és instrument i mitjà de les relacions públiques, sobretot de la premsa, i no és merament cosa pròpia de les relacions privades, de la família, esteu segurs que l'idioma crearà la pàtria forta, crearà la pàtria que avui no existeix".

Alomar fou per al regionalisme i el noucentisme una espècie de bèstia negra, perquè en el fons va fer descobrir "l'intent de fer veure que la tradició catalana només és la tradició de dreta, és a dir, la que convenia a la burgesia dirigent" enquadrada en la Lliga Regionalista. És clar que després que "hagués pres -com diu Jordi Carbonell en les "Notes sobre l'ideari de Gabriel Alomar" a Randa-Homenatge a F. de B. Moll -nº 2- posició en defensa de Rull, de Ferrer i Guàrdia, de Brossa, de Salvador Seguí, ningú no podia pretendre que la dreta el considerés un dels seus". Per això esdevé un dels perseguits per la política cultural noucentista i no ens ha d'estranyar que, malgrat ser un home públic, el trobem a tots els intents polítics de l'esquerra catalana (BRA, PRC, USC) i hagi de demanar sempre consell als polítics republicans. Particularment expressiva és la carta que va fer arribar al diputat per la UFNR Albert Bastardas, el gener de 1914, on Alomar li diu "creu vostè que el nou estat de coses (referint-se a la creació de la Mancomunitat de Catalunya) pot fer-me abrigar alguna esperança? Creu vosté, al contrari, que la trama de les dretes i l'exclusivisme dels Prat i dels Puig (i Cadafalch) anul·len tot lo que nosaltres voldríem?"

"Li prego -escriu Alomar a Bastardas- que digui l'única veritat, a fi que pugui concentrar els meus esforços en positiu camí. Ja fa temps que lluito inútilment!"

I és que aquell Alomar de 1903 que col·laborava a "La Veu de Catalunya" es va veure sobtadament separat i "perseguit" per les seves idees modernistes i futuristes, com ell mateix les definia. Malauradament, encara no han estat publicats tots els seus escrits, que enriquirien la cultura del catalanisme col·lectiu. Però aquí no podem transcriure molts dels paràgrafs que voldríem, per precisar-ne el contingut i el sentit de llur posició i el criteri ideològic, per altra banda mordaç i lúcid. Alomar, però, també va entrar dins el món mediterrani -recordem que era mallorquí- i en va cantar "les arrels clàssiques del país" juntament amb l'hellenisme en els seus poemes.

Però, quan Alomar va situar-se decididament al costat del republicanisme catalanista, es feu un buit al seu costat per part dels regionalistes i de la xarxa que controlaven. Perquè, com diu Marfany, "Alomar discordava", perquè era "classicista, arbitrari, cosmopolita i s'entestava, però, a ser també radical i anticonservador", i això era penat.

Alomar va distingir en el catalanisme col·lectiu dues tradicions clares; per una banda, la tradicionalista, clericalista, catòlica, conservadora, fonamentada en els signes del ruralisme i pairalisme del grup de Vic (Torras i Bages, Cullerell i la Veu del Montserrat), i per descomptat la d'en Prat de la Riba, en la qual els interessos d'un sector terratinent poderós tenia una forta pressió, i, per altra banda, la que podríem anomenar progressista, modernista, que era anticlerical, republicana, representada per Almirall, per "L'Avenç" i després per "El Poble Català". Alomar fou condemnat en vida a l'ostracisme perquè combregava amb aquest catalanisme.

A la segona conferència a què ens hem referit abans, Alomar planteja un "catalanisme socialista" i amb aquest títol dirà que "és precís que Catalunya parli socialisme en català, en el concert de tot el món", ja que "la llengua catalana donarà personalitat no sols als socialistes de Catalunya, sinó a la Catalunya "socialista", i plantejant-se el 1910 la naixença d'un partit nou com una esperança gairebé personal, precisarà que "jo crec que en cas de néixer, ha de ser un catalanisme obrer, un catalanisme de tercer moment, completant l'escala de catalanisme que comença en el catalanisme dels rics, o de la Lliga, i segueix en el de les classes mitjanes o nacionalisme", que vindria a ser una certa concepció de classe del catalanisme en si. Per a ell "socialisme i catalanisme són els dos pols d'una mateixa esfera. Com a home sóc socialista, com a ciutadà sóc català" especificarà en un moment determinat. "Jo crec -dirà Alomar- que l'obrer català és l'únic capaç de constituir un socialisme orgànic, fecond, que treballi no ja sols per al bé i l'alliberació dels obrers catalans, sinó per al bé i l'alliberació dels obrers no catalans establerts a Catalunya". En aquest sentit és contundent: "nacionalitzant (els obrers inimi-grats) dintre del socialisme els nacionalitzareu dintre de Catalunya, i sereu encara més germans d'ells, perquè ho sereu per dos lligams: ho sereu pel socialisme i ho sereu per Catalunya".

Gabriel Alomar "pertany al corrent del liberalisme radical que defineix el pensament democràtic europeu de començaments del s. XX, dirà Isidre Molas en "El liberalisme democràtic de Gabriel Alomar", dins "Recerques" nº 23, que a partir d'ara ressegurem. La necessitat social d'un liberal com Alomar serà la d'interpretar la realitat i, per tant, esdevé, segons Molas, el "maitre à penser" del catalanisme d'esquerra. Vol harmonitzar el socialisme i el nacionalisme modernista, però sobretot intenta de mostrar-se "obert al socialisme entès com a ideal de fraternitat i de cooperació", mentre que com a liberal propugna la democràcia i la llibertat com un dels fonaments del socialisme. Admirador de la cultura francesa pel que representava d'esperit liberal i revolucionari, Alomar, com molts del republicans catalanistes, traspua admiració per l'esperit i les concepcions de Renan, del laïcisme, de la Revolució Francesa, de l'escola pública i, sobretot, de la llibertat de pensament, de cultura en general. Fou un intel·lectual dinàmic, entusiasmat per obrir camí en el sentit del progrés històric i del pensament liberal. Alomar creu que el positivisme en política no porta vers la modernitat, sinó que queda estancat, i que cal situar-lo en el seu lloc que és el coneixement científic. Per això, es troba a voltes sorprès perquè el moviment republicà i nacionalista de primers de segle amalgama també el positivisme, mentre que no ofereix cap solució als problemes derivats dels conflictes socials. Perquè Alomar té com a obsessió "la voluntat de connectar les seleccions civils amb la massa davant la burgesia".

Per a Molas, "existeixen diversos noucentismes", que diria que eren més aviat "republicanismes noucentistes", "Alomar, Serra i Moret, Campalans se situen en un noucentisme diferent de l'oficial. Per això potser, perquè políticament i ideològicament era "enemic", fou marginat, atacat, ignorat. Alomar fou un dimoni per als cacics de Mallorca, però el seu nom fou esborrat també de la cultura oficial de Barcelona, controlada pels catalanistes conservadors", i no és

estrany, doncs, com diu Molas que el facin president de la USC el 1923, perquè en el fons els seus plantejaments socialistes, empaltats de cosmopolitisme, són força coincidents.

Però sobta la reivindicació nacional de Barcelona com a nucli i força de la cultura catalana, del catalanisme entès com a ciutadania del propi país, que vindria a convertir en Catalunya ciutat, com a exponent del fet nacional català. "La nació és, per tant, i en la mesura que té vida -diu Molas- ciutat, futur, universalitat", perquè Alomar insisteix en el fet que "la pàtria com a idea, per si sola, és un ideal d'ahir, una consagració del passat" que no expressa el present ni el futur. Per a Alomar la nació és el futur, els fills, la voluntat, l'esperit nacional, que es fa cada dia, i això és també la ciutat, llibertat, progrés.

Alomar aboga per un catalanisme obert, que ha de "futuraitzar-se", perquè és un moviment en evolució que ha canviat segons les èpoques; i seguint el seu anti-ruralisme futejarà el catalanisme pairalista, tradicional, perquè encarna el conservadorisme social i religiós i encara recolza l'antic règim: cal un catalanisme urbà, ciutadà, i encara un de nou més alliberador dels individus i de les col·lectivitats, que seria el catalanisme socialista, lluny del separatisme, inspirador de llibertat i ancorat en les ciutats, futur del país. Però Alomar creu, que "l'única forma de progrés actual és el socialisme" i això ho escriu el 1910. Amb això reivindica el catalanisme que en una tercera fase proclami que els obrers han d'assumir el catalanisme com a propi: "El programa seria: reivindicació del catalanisme per als obrers; és a dir, no que el catalanisme faci a favor seu la conquesta dels obrers, sinó que els obrers facin la del catalanisme, entenent per catalanisme la representació de la voluntat col·lectiva de Catalunya. Que els obrers es diguin: el catalanisme són nosaltres."

Seguint aquesta reflexió, per Alomar el catalanisme s'uneix a Europa, amb l'ideal modernista, amb l'universalisme, perquè és un catalanisme liberal, socialista, és a dir universalista. D'altra banda, Alomar com a liberal que és, té la llibertat com a centre de la societat, de la vida de cada persona, i per tant és condició de ciutadania, de solidaritat, de progrés; però de liberalisme, diu Alomar, també n'hi ha dos: el conservador i el progressiu, que reivindica un socialisme modern, democràtic, amb llibertat. Per tant el catalanisme liberal seria el catalanisme socialista i arrencaria de les influències modernistes, que s'expressa dient: "El meu nom és socialista; el meu llinatge és català. El socialisme és el substantiu, el primer; el catalanisme és l'adjectiu, el segon. La persona és socialista; la família és catalana. Jo em dic, doncs Socialista de Catalunya."

Per Alomar, el seu socialisme és superador de classes, comporta llibertat, demana solidaritat, exigeix que sigui liberal, quasi filosòfic; vindria a ser una doctrina d'alliberament social i econòmic, els partits de la qual serien, és clar, anomenats liberals. Però alhora reivindica a partir de l'individualisme de tots, contrari a l'autocràcia i a la dictadura, el republicanisme com a escola del socialisme perquè per Gabriel Alomar "todo verdadero socialismo es republicano", ja que el socialisme vol convertir en cosa pública, és a dir república, la propietat, el capital, els mitjans de producció.

Per acabar, Alomar identifica república i socialisme amb liberalisme, que és alhora la solució més avançada possible, perquè mentre la primera és filla de la revolució del tercer estat, l'altra ho és del quart. Així, els futuristes, els ciutadans, els republicans, els catalanistes d'esquerra s'han d'obrir al socialisme, de la llibertat, de la humanitat, perquè amb les seves pròpies paraules "tot socialista és implícitament republicà; i encara es pot dir que tot republicà modern és un socialista, encara que exigeixi per a l'adveniment pràctic del socialisme una prèvia i llarga evolució."

Aquesta evolució és potser la que l'havia portat el 1904 a escriure i descobrir un catalanisme nou: "El nostre Catalanisme (amb majúscula, el subratllat és meu) no ha d'ésser, doncs, un moviment de reclusió, sinó d'eclosió", de tal manera que "nosaltres hem de crear un nou Catalanisme que aspiri més aviat a influir sobre Catalunya que a deixar-se influir per ella", paraules d'esperit radicalment oposat a les concepcions historicistes i tradicionals del pensament de la Renaixença i, per què no? properes al pensament marxista quan assenyalava que fins ara la filosofia s'havia dedicat a interpretar el món, però el que calia era transformar-lo.

ANDREU NIN (1892-1938)

Parlar de Nin no és pas fàcil: la seva trajectòria política és variada i intensíssima, i no és aquest el lloc adequat per abastar-la. De fet ens interessa la seva dimensió d'agitador intel·lectual - com se sap Nin era mestre- i la trajectòria que el va portar del republicanisme al socialisme. No hi ha gaire diferència ideològica entre els assassins de Francesc Layret i els d'Andreu Nin i Salvador Seguí, tots pretenien el mateix: fer callar, apartar, estroncar la veu, la força del pensament i de l'acció d'una esquerra catalanista i socialista.

Nin havia arribat a Barcelona procedent del seu poble natal El Vendrell l'any 1910 i, activista com era, havia creat l'Associació d'Estudiants Normalistes, estudiava l'esperanto, practicava la pedagogia activa i militava a la UFNR. Després col·laboraria a "El Poble Català", a l'Ateneu Enciclopèdic Popular, a la Joventut de la UFNR, als diaris comarcals "El Baix Penedès", "El Cor del Poble", etc.

Crec que podem felicitar-nos per disposar d'un treball bibliogràfic i biogràfic de Nin com tots els que s'han publicat en pocs anys, perquè Nin era tanmateix una figura força ignorada.

A hores d'ara ja tenim una extensa bibliografia, sobretot gràcies a Pelai Pagès i Francesc Bonamusa; a ells em remeto, doncs. Nin és potser l'home actiu per excel·lència, que busca i treballa per l'alliberament social; això el fa més vulnerable, més sensible a les influències ideològiques que l'obliguen a prendre unes noves actituds polítiques. Així passa del republi-

canisme nacionalista al socialisme, al sindicalisme de la CNT, fins arribar a esdevenir una figura en el moviment sindical internacional que el manté apartat de Catalunya durant deu anys llargs. Això, però, no és motiu perquè no segueixi els problemes socials i polítics d'Espanya i de Catalunya. Com a veu crítica del socialisme i del comunisme bolxevic, dissenteix de l'orientació staliniana que va prenent la política del comunisme internacional i, de retorn de Moscou, intervé en la fundació de l'Esquerra Comunista, que juntament amb el Bloc Obrer i Camperol dirigit per Joaquim Maurín, en sorgeix el 1935 el Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM).

Per altra part, Nin és un veritable pedagog polític: escriptor prolífic, assagista, traductor del rus, polèmic articulista i defensor de l'emancipació de la classe obrera a través de conceptes no renyits amb el nacionalisme dels pobles oprimits, fou un home revolucionari dedicat de ple a l'estudi i a la pràctica de l'activitat social i política.

A nosaltres ens interessa sobretot el Nin de l'època del "republicanisme socialitzant", com Pagès ha assenyalat. Influenciat per homes com Lluís de Zulueta, el regeneracionista Joaquim Costa, per Gabriel Alomar, pel krausisme d'un Adolfo González Posada, pel primer Ramiro de Maeztu, però també per Pi i Margall i Vallès i Ribot, o Ibsen, Bakunin, Angel Ganivet, etc. Tots els seus articles de l'època republicana, és a dir de la UFNR, són clarament combatius, força radicals, entusiastes, i sobretot denoten un compromís vers la societat més desvalguda, amb sentiments d'emancipació socials i polítics.

El mateix Pelai Pagès escriu que "ja ha estat assenyalada una certa influència del modernisme literari en el pensament de Nin, sobretot la d'aquell grup que en la darrera dècada del segle XIX a l'entorn de "L'Avencç" preconitzava la regeneració moral i cultural de Catalunya", però també que molts dels seus articles suposen "un cant a la vida, a la subversió i a la revolta que acostava Nin a l'actitud política i social que havien mantingut un Jaume Brossa, un Pere Coromines o un Ignasi Iglesias, feia més de deu anys."

Una de les preocupacions socials de Nin és l'educació, la culturització del poble, l'obsessió del modernisme polític, i la resolta voluntat per un enriquiment cultural, espiritual i polític per llançar-se a l'activitat de denúncia, pedagogia, propaganda, de la seva concepció política, en cada període de la seva vida.

Però Nin és també un pensador de tota activitat política, que analitza la realitat i que no defuig els plantejaments heterodoxos; catalanista i socialista, plantejarà un "socialisme nacionalista", evident heretgia dins el moviment socialista espanyol.

"Afirmo que el Socialisme -dirà Andreu Nin-, és a tot arreu francament nacionalista; que Espanya constitueix, en aquest sentit, una lamentable excepció i que el problema nacionalista viu i batega com una cosa substancial i humana, malgrat nosaltres."

Abans de passar a rellegir alguns textos de Nin, cal precisar que, com diu Pagès, "el Nin intel·lectual, el Nin militant cultural, no es pot comprendre al marge del Nin polític" perquè la seva activitat és per sobre de tot una constant i permanent política pedagògica que vol inculcar, convèncer, ensenyar a pensar en els valors de la intel·ligència humana en la seva vertent social i política.

El Nin del republicanisme nacionalista és el Nin entusiasta, un xic anticlerical, lliurepensador, obert, treballador dels ideals de la UFNR; aquell que deia "hem d'arrabassar la bandera de la República als llerrouxistes", "recollim les aspiracions del poble, fixem especial atenció a les qüestions socials", "no podem renunciar als nostres sentiments nacionalistes i federals", "hem de tenir una gran confiança en la Joventut" (...) "hem de ser nosaltres, els joves, rebels a tot, no hem de conformar-nos, el que hem de fer és ésser sempre intransigents i no deixar passar cap acte dolent dels nostres homes per petit que sigui", "hem de tenir políticament i privada una vida mirall d'honradesa (...) com Pi i Margall, "i mirem de sustentar ben alta la bandera de la UFNR que alhora que representa els ideals patriòtics, sustenta els de la República, els de la Llibertat."

I Nin és també l'activista a favor de l'amnistia, el que es rebel·la contra l'empresonament injustificat, que li fa dir "jo sento com a propis els dolors d'aquests homes, i el dia que surtin de la presó sentiré, com ells, una dolça sensació de llibertat", mentre que analitza "les modernes orientacions de la pedagogia" des de l'òptica d'un Pestalozzi, o d'un Zulueta, i que el portarà (no ho hem trobar ressenyat) a la secretaria de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana vers el 1915.

En un article sobre la democràcia, Nin hi escriurà uns fragments rellevants de la seva visió del socialisme a partir de la igualtat de drets proclamada per la Revolució Francesa, però aclareix que "la veritable fórmula de resolució pràctica de la democràcia sols es troba en el socialisme"; "vindrà fatalment la conquesta del poder pel "quart estat" i amb la immediata instauració del col·lectivisme socialista, la desaparició de les castes i l'adveniment d'un estat en què tots els homes, "iguals en drets i en deures", intervindran en el govern i regisme de la comunitat. Sols llavors la Democràcia serà realitat".

I com a constant política, la preocupació per la "dignificació de la política", per mitjà de la culturització del poble, de la joventut, dels partits, tot reclamant una escola lliure, laica, mixta, catalana, i pedagògicament moderna. Tot i això Nin no es cansa de repetir que l'escola no pot ser un centre sectari religiosament parlant i refuta les tesis de Torras i Bages i acusa l'Església i els catòlics de por al "lliure examen" al dubte i a la llibertat.

En l'àmbit polític, l'Andreu Nin de 1912 és encara un entusiasta del republicanisme nacionalista, tal com hem vist. En una carta enviada en l'homenatge que la UFNR van fer a Francesc Layret i Albert Bastardas, el setembre de 1912, s'expressava així: "El partit que compta amb

homes com ells no pot morir. Per això, amics meus, permeteu-me que en aquest acte expressi la meua inquebrantable, immarcescible fe en la Unió Federal Nacionalista Republicana, que bé podríem qualificar de darrera esperança de redempció. Així com els catòlics diuen que "fora de l'Església no hi ha salvació possible", nosaltres podem afirmar que fora de la UFNR no hi ha salvació possible per a Catalunya ni per la Llibertat."

Però aquell ferment de rebel·lia social i política que Nin tenia com un plantejament quotidià, el va decantar al socialisme sense abjurar de la seva concepció nacional. Amb el Pacte de Sant Gervasi (UFNR-PRR), Nin hi veu molts dels seus temors i es confirma en les seves crítiques al republicanisme; de fet ell havia abandonat el partit el 1913 i entra a la Federació Catalana del PSOE, en el Centre Socialista de Barcelona, i en les Joventuts Socialistes, sense abandonar la redacció d'"El Poble Català". No hauria però estat aquesta situació cap problema dins de la UFNR, perquè ja es considerava la doble militància en l'agrupament socialista i en la UFNR.

Es en aquesta època que escriu: "Els caràcters del Socialisme no són, ni poden ser, purament i exclusivament econòmics. El Socialisme és la més perfecta i admirable realització de l'ideal pedagògic social", però si bé aquest és un aspecte fonamental del seu pensament, ell mateix s'encarregarà de precisar que després del problema social, que requereix un plantejament econòmic i que "serà el fonamental", que "constituirà l'ànima del Socialisme, sense el qual aquest no tindria raó d'existir", n'hi ha un altre "que atreu poderosament la meua atenció, com a socialista i com a home, com a simple observador dels fets i dels fenòmens socials i responent a una viva inquietud espiritual: el problema nacionalista".

En aquesta línia, potser marcada i influenciada per Gabriel Alomar, Nin insistirà que "Nacionalisme i Socialisme són dos termes aparentment antitètics, però els seus fins es confonen i es complementen recíprocament, existint entre ambdós una íntima i indestructible connexió. Un i altre amenacen els fonaments mateixos de la societat actual" i per a Nin, no hi ha "cap doctrina tan revolucionària com elles."

Aquesta connexió esdevé per a Nin un fenomen modern, un component nou d'un nou esperit dins d'un món més just, més lliure, més igualitari. La "nació" de Nin, com es pot suposar, és certament la nació dels modernistes, feta per "la voluntat dels qui la componen", pel "sentiment de la pròpia personalitat". "Nosaltres som "nacionalistes"-dirà-, perquè la "nació" és per a nosaltres la unitat orgànica "autonomista" de la federació."

Aquestes posicions foren, com se sap, el detonant perquè Nin fos hostilitzat des de la Federació Catalana del PSOE quan aquella agrupació no estava disposada a admetre les argumentacions nacionalistes de Nin. La polèmica suscitada aleshores va enfortir les posicions de Nin, que no deixarà mai de banda la problemàtica que el nacionalisme plantejaria al socialisme. I en el IV Congrés de la Federació, el mes de juny de 1914, foren aprovades moltes de les propostes de Nin, però no van ser finalment assimilades pel PSOE i Nin, per raons econòmiques, va deixar la política durant tres anys llargs.

Per Pelai Pagès, "Nin plantejà dins del socialisme català allò que ben aviat serà considerat per la direcció socialista com una heretgia: que el socialisme a Catalunya es defineixi i actui com un partit nacionalista."

L'evolució de Nin dins el moviment comunista internacional és coneguda, i els seus escrits sobre els moviments d'emancipació nacional han estat editats diverses vegades. Un text molt conegut és la rèplica al llibre de Cambó sobre les dictadures, i d'altres sobre els problemes de la revolució espanyola, que formen part ja d'una altra època, encara que ben connectada amb aquesta que hem examinat.

Per acabar, esmentaré encara la polèmica amb "La Publicidad", el desembre de 1913, en la qual aquell diari portaveu del reformisme atacava Nin com un antirepublicà. La seva resposta contundent fou que els socialistes "som profundament i sustancial republicans", però el republicanisme de Nin era molt més que una simple etiqueta. En el fons havia mantingut un equilibri entre socialisme i nacionalisme, essent el republicanisme un distintiu més del socialisme. El Nin d'abans de marxar a l'estranger era fonamentalment un home preocupat per l'emancipació dels homes i dels pobles.

ANTONI ROVIRA I VIRGILI (1882-1949)

Abastar tot Rovira i Virgili és aquí impossible; ens interessen sobretot alguns trets significatius per veure com el seu pensament també rep influències del modernisme, del federalisme, i del conjunt d'idees aportades per mitjà de diversos cossos doctrinals que ja figuren en els partits on Rovira i Virgili havia militat, com la UFNR.

Tanmateix, voldríem aquí assenyalar que Rovira i Virgili és un nacionalista federal, socialitzant i republicà. Per això farem un breu recorregut pels seus escrits de les "Notes Obreres" que Jaume Sobrequés va publicar recentment. Es evident que l'obra de Rovira i Virgili, extensíssima, és fruit d'un autèntic divulgador, periodista i historiador.

Els seus començaments, com en els altres, tenen una connotació modernista que el fa atendre els plantejaments nous de la cultura catalana i dels conceptes nacionals del catalanisme. El 1904 escriu fins i tot una obra de teatre d'orientació ibseniana, a part de militar en el CNR, en la UFNR tal com hem vist, que l'escull per aportar-hi la doctrina sobre l'orientació del partit en les qüestions obreres, possiblement perquè des de 1908 col·laborava a "La Campana de Gràcia" amb les "Notes obreres". Després passarà a constituir Esquerra Catalanista, participarà en l'intent de la Unió Catalanista per impulsar un moviment unitari i socialitzant. Igualment formarà part d'Acció Catalana, després transformada en Republicana, i en el Partit Catalanista Republicà de 1931, per acabar integrant-se en l'ERC, i és elegit diputat al Parlament

de Catalunya. No, Rovira i Virgili no fou mai socialista, però estava interessat en el fet que el moviment nacional català fos això, nacional, incloent-hi el món obrer català, i totes les qüestions relacionades entre el catalanisme i les classes populars li interessaven. En una carta escrita a Perpinyà l'agost del 1948 durant el seu exili, i dirigida al seu amic Amadeu Hurtado li deia: "Per la meua banda, des de jove he estat liberal en tot allò que és del domini de l'esperit, i socialitzant (no pas socialista, ni col·lectivista, ni menys marxista) en el terreny econòmic. Crec fonamentalment injust i avui pràcticament insostenible i impracticable, el liberalisme econòmic".

Tot i això, l'esperit nacional que Rovira i Virgili mantenia com a doctrina el feia receptiu als temes, a les paraules i a la vida i el pensament socialista. D'altra banda dissentia profundament del contingut doctrinal de Prat de la Riba, i es va aplicar a projectar un nou cos doctrinal del nacionalisme català, més d'acord amb els conceptes modernistes que no pas amb els noucentistes. Així acceptarà la concepció espiritual, de consciència, de voluntat del fet "Catalunya-Nació", a redós dels plantejaments de Renan i de Mancini i del federalisme de Pi i Margall. Rovira i Virgili "s'inscriu en una orientació clara: definir les posicions del catalanisme liberal i democràtic a partir de les dues idees centrals de nacionalisme i federalisme", ha escrit Isidre Molas.

"El primer problema català, en l'ordre d'importància, és aquest: que Catalunya tingui plena consciència que és una nació; que els catalans se sentin catalans nacionals, que és l'única manera de sentir-se verament catalans". Aquesta consciència, aquesta voluntat era un dels màxims exponents doctrinals del nacionalisme de Rovira i Virgili: "El catalanista és el català amb consciència nacional", afirmarà rodonament: "El catalanisme no és un cos doctrinal ja heretat o adquirit, construït, sinó un corrent en què s'expressen els diversos sectors de la societat, un corrent en què s'enfronten dretes i esquerres, conservadors i liberals, immobilitistes i renovadors". Rovira i Virgili segueix els passos del catalanisme d'Almirall a Prat de la Riba i Francesc Cambó, i Martí i Julià i Francesc Macià, i especifica que "Almirall catalanitzà el federalisme i federalitzà el catalanisme".

El seu concepte de nació, anti-organicista, racional, voluntarista i jurídic, supera i s'allunya del de Prat de la Riba, tot acceptant que fou qui va constatar el "Catalunya-Nació". El nacionalisme de Rovira i Virgili té molt a veure amb el catalanisme nacional dels modernistes, amb aquell esperit nacional que dona vida a la nació, aquella consciència nacional catalana de què parlaven els republicans nacionalistes, com a fet racional.

I el federalisme aplicat a Espanya servirà per fer la "confederació hispànica dels Estats nacionals", tot i que primer "cal oferir l'autonomia a totes les regions". En aquest federalisme regional i autonomia política hi veu Rovira i Virgili la via vers un federalisme nacional que, com diu Molas, hauria de basar-se en un acte de voluntat, de lliure determinació dels catalans.

El nacionalisme de Rovira i Virgili és conceptualment modern, federal, republicà i social. Repassar-ne tots els seus escrits és materialment impossible. Vegem, però, algunes de les notes que m'han semblat més significatives.

Per Rovira i Virgili, per exemple, "la regió té una existència principalment material. La nació és un grau més alt de personalitat col·lectiva; una nació és, com ha dit Ernest Renan, un principi espiritual, una ànima. El nostre Gabriel Alomar ha sintetitzat lluminosament la significació d'aquests tres termes: regió, nació, ciutat. La regió -ha dit- és MOGUDA; la nació es MOU; la ciutat MOU", i per això deia "no, no hi podem renunciar, no hi renunciarem a la paraula 'nacionalisme', és una paraula-força" (1911).

En el fons, Rovira i Virgili creia en l'espiritualitat del nacionalisme català, essència d'un catalanisme nacional, i combregava com Jaume Brossa amb el separatisme espiritual o "la secessió espiritual de Catalunya" que ha fet "ressuscitar, venturosament, el nostre esperit nacional"; és clar que això, com diu Sobrequès, en un home com Rovira i Virgili que no vol fer manifestacions independentistes, li fa escriure que "el separatisme espiritual és, en principi, compatible amb la unió política".

Ara bé, el Rovira i Virgili dels anys de la Unió Federal Nacionalista Republicana és també el de les "Notes obreres" que vibren per la força amb què han estat escrites, des de l'observació atenta i fins i tot amb un esperit quasi militant.

En un article titulat "Els Socialistes catalans", Rovira i Virgili escriu: "Tots aquells que hem sentit afició i interès per les coses obreres i a l'ensem per l'abvenir de la nostra Catalunya, hem experimentat el desig de veure aparèixer aviat a la nostra terra la Socialdemocràcia, la força obrera organitzada políticament i socialment."

"Mentre aquí no existeixi una potent Socialdemocràcia que intervingui en el viu problema català i faci sentir el seu clam en totes les nostres qüestions, no hi haurà una veritable i total democràcia activa, i el nostre moviment seguirà tenint un caràcter parcial, acolorit per un tint de tradicionalisme i burgesisme" (febrer de 1909).

I per commemorar el Primer de Maig de 1909, Rovira i Virgili glossava la diada dient: "Aquest segle veurà gloriosament el triomf de les reivindicacions proletàries. En Pi i Margall, el gran vident, ha deixat formulada una profecia. Es aquesta: Així com en el segle XIX triomfà la Llibertat, en el segle XX, triomfarà la Igualtat."

"Triomfarà la causa del proletariat. Però que ningú caigui en la il·lusió de voler des d'ara determinar i concretar quin serà el règim social nou. Es indiscutible la victòria futura de l'ideal socialista, però és temerari voler posar motllos dogmàtics a l'ideal que triomfarà" (maig del 1909).

Tractant el problema de "Les Reformes Socials" escriurà: "El gran problema està en la transformació, millor dit en el capgirament, de l'organització social dels nostres dies. El gran problema consisteix -per què no dir-ho?- en la substitució del règim capitalista pel règim del treball. Es aquesta la veritat. No es tracta pas, com creuen les escoles conservadores, i com es pensen alguns pseudo-radicals, que la qüestió està en trobar això que en diuen l'harmonia entre el capital i el treball per mitjà de disposicions legislatives, ja privades, que llimin aspreses i afebleixin rancúnies". I és prou contundent quan declara que "els que veuen en les reformes socials contemporànies la manera d'aturar la revolució social i la transformació de l'actual règim econòmic per mitjà de la millora de les condicions dels proletaris, s'erren deplorablement" (juliol 1909).

"El lector d'aquesta secció hauran remarcat que un dels nostres temes predilectes és el de les relacions dels obrers i dels partits obreristes amb els partits burgesos avançats".

"La noblesa de cor dels socialistes, els ensenyaments que han tret del darrer període de repressió i el sentiment d'una missió a realitzar al nostre poble, han estat motius suficients per a fondre tots aquells prejudicis dogmàtics els uns i de classe uns altres, que impedièn l'aproximació i la relació de les forces organitzades del proletariat amb els partits d'esquerra".

"Nosaltres creiem que la intel·ligència republicana socialista donarà excel·lents resultats. (...) "La campanya ja iniciada pels socialistes i republicans serà com una gran pluja de assaonará el camp de les idees socialistes" (novembre de 1909).

I després de la Setmana Tràgica, Rovira i Virgili no s'està de mantenir aquell mateix esperit, sinó que potser l'incrementa: en un article de principis de 1910 sobre el "Triomf del Socialisme" hi diu: "Ha estat tan forta a tot arreu del món l'empenta del socialisme, han arrelat tan fonament els seus principis socialistes a l'ànima del proletariat, i es van imposant de tal manera les solucions socialistes en els problemes del nostre temps, que avui és ja difícil trobar qui rebutgi i condemni sistemàticament, absolutament, el socialisme".

Rovira i Virgili insisteix en l'extensió i vitalitat del socialisme i escriu que "de dues maneres creix el corrent socialista actual. Creix pel progrés i enfortiment del partit socialista, com a partit de classe, i creix per la introducció de reformes de marcada tendència socialista en els programes dels partits burgesos sobretot els liberals." I recorda que "a Espanya presenten marcada tendència socialista el partit federal, el republicà radical i en molta part l'Esquerra catalana", a la vegada que precisa que "la democràcia en la seva forma moderníssima és francament socialista", per destacar que quan Pi i Margall i Castelar polemitzaven sobre la democràcia i el socialisme, "afirmava Pi i Margall que el socialisme i la democràcia són germans", mentre que Castelar deia que ho eren com Caïm i Abel. Es ara ell qui creu que "el temps, gran jutge per decidir aquests plets, ha donat enterament la raó a en Pi i Margall. A l'actualitat estan agermanats el socialisme i la democràcia i el seu acoplament triomfal és cada dia més íntim i fecund" (gener de 1910).

I també Rovira i Virgili coincideix amb Gabriel Alomar quan creu que "l'absència d'un socialisme organitzat i fort a Catalunya representava un endarreriment lamentable de la nostra pàtria, una efectiva inferioritat del poble català". I concreta que "nosaltres que no femem sinó que anhelem la formació d'un fort partit obrer a Catalunya, que no sentim per ell cap mena de gelosia, remaquem amb satisfacció l'excel·lent acollida que els nostres obrers dispensen a en Pablo Iglesias tot esperant que l'actual viatge de propaganda marcarà un avenç considerable en l'enfortiment del socialisme català" (setembre de 1910).

I sobre l'entesa entre els socialistes i els republicans assenyala que "aquell dogma del vell socialisme que establia entre el partit obrer i els partits anomenats burgesos una separació absoluta, ha caigut fa anys, i només alguns socialistes com Jules Guesde i una part dels socialdemòcrates alemanys s'entossudeixen en mantenir-lo". En molts aspectes els fets desmenteixen aquest trencament: "A Espanya la conjunció republicano-socialista és un fet", i creu que el proletariat té dues accions a realitzar, la sindical i la política. En aquest cas, "no la poden realitzar actualment amb eficàcia sense entendre's amb els partits d'esquerra, sense renunciar a aquella absurda teoria que diu que per als obrers és el mateix un monàrquic que un republicà, un reaccionari que un demòcrata" (desembre de 1910).

Encara quan en unes eleccions municipals hi hagué una aliança entre el socialisme i el republicanisme nacionalista el novembre de 1911, Rovira i Virgili escrigué que "de la dreta i de l'esquerra, de les planes de "La Veu de Catalunya" i de les d'"El Progreso", surten crits d'hipòcrita alarma. 'Això no pot ésser! El socialisme internacionalista i el nacionalisme patriòtic són coses inconciliables, incompatibles!', diuen alhora regionalistes i lerrouxistes", perquè en el fons a tots dos blocs "els sap greu aquesta noble coalició. Per odi als ideals obrers, "La Veu" voldria que el nacionalisme en fos un irreductible enemic. I per odi al nacionalisme català, "El Progreso" voldria que els obrers el rebutgessin intransigentment i que li fessin una guerra a mort".

Per sort, Rovira i Virgili creu que "el nacionalisme republicà vingué a treure el nostre moviment nacional de la presó reaccionària on alguns homes d'església i de caixa de cabals l'havien reclòs". Vet aquí un fet i una manera de veure les coses d'un home que no es declarava socialista sinó liberal nacionalista; aquest "moviment nacional" que usa és certament el catalanisme, o si voleu com diu ell, el català nacional, un dels tants i significatius conceptes que s'havien anat imposant des del modernisme polític fins al socialisme democràtic.

I encara diu més: "No era pel catalanisme, sinó pel reaccionarisme, que resultaven incompatibles les reivindicacions nacionals amb les reivindicacions obreres", i per Rovira i Virgili "d'incompatibilitat no n'hi cap entre el nacionalisme i el socialisme. Divergències, sí que n'hi ha, com n'hi ha -i ben fondes- entre els socialistes i els republicans. Aliant-se amb l'esquerra catalana, els socialistes barcelonins han obrat amb dignitat, amb correcció i amb una altesa de mires lloabilíssima" (novembre de 1911).

I és que per Rovira i Virgili un dels temes principals és el del socialisme i nacionalisme, perquè creia que "no podia el socialisme prescindir del problema dels nacionalistes", i concreta dient que els que no ho veuen així són el vell socialisme ortodox, que no vol veure res més que "l'home econòmic i que la qüestió econòmica". Potser ara seria bo de recordar el que deia Andreu Nin sobre l'aspecte econòmic del socialisme que hem comentat abans.

Norbert Bilbeny ha descrit que el socialisme de Rovira i Virgili "com el d'Alomar o Martí i Julià, per la mateixa època, era una concepció socialdemocràtica; però importa particularment el fet que el jove escriptor pretenia, més enllà dels elogis de Jaurès Bebel o Pablo Iglesias, la formació d'un bloc popular-nacional on hi cabessin tots els sectors progressistes, idea que ja no abandonaria després. Vindria a ser un pacte històric, per aprofundir en el principi de les nacionalitats, on el caràcter cívic del catalanisme esdevé consciència nacional catalana, que és l'ànima perquè ho sigui de debò".

"Amb Rovira i Virgili -assenyala Bilbeny-, arriba a la seva plenitud l'ideari nacionalista de progrés esbossat pels intel·lectuals modernistes." Probablement la influència modernista no tindrà tanta força en Campalans, ni en Serra i Moret, com la tingué amb en Rovira i Virgili, però tant els uns com els altres en rebran un pòsit important, si més no per les seves concepcions catalanistes i nacionals.

RAFAEL CAMPALANS (1887-1933)

Es potser el qui millor encarna la síntesi del moviment que hem examinat fins ara; en ell queda transformat el republicanisme d'arrel liberal, democràtica i europea en socialisme i catalanisme. No voldria aquí fer-ne una biografia política, sinó més aviat una semblança per mitjà dels textos que fan referència als temes que hem tractat.

Rafael Campalans, que havia guanyat una beca d'ampliació d'estudis a l'estranger el 1911, va formar part del cos de redacció del diari "El Poble Català", quan el 1904 es convertí en diari, i òrgan d'"Esquerra Catalana". Això va possibilitar que Campalans fes amistat amb Gabriel Alomar, amb Andreu Nin, i amb tots aquells que s'agrupaven a l'entorn del diari, del republicanisme nacionalista i de les concepcions modernistes del catalanisme polític.

Albert Balcells, principal biògraf de Campalans (vegeu "Rafael Campalans, socialisme català": 1985), creu que "la consideració d'Alomar com el primer que formulà l'aspiració a una vinculació íntima entre socialisme i catalanisme explica que, l'any 1923, Campalans i els altres fundadors de la Unió Socialista de Catalunya el fessin president de la nova entitat". De fet foren les concepcions dels socialistes austríacs les que van permetre Campalans de trobar una "estratègia marxista" al fenomen de les nacionalitats oprimides, i aquesta problemàtica li va permetre també "trobar fonaments socialistes a les propostes d'Alomar, que -segons Balcells- partia únicament del republicanisme catalanista".

Algú ha parlat d'ell com un "noucentista-socialista", sense però especificar si aquest noucentisme era precisament l'alternativa política vista des del que jo he anomenat "republicanisme-noucentista" on s'agruparen els republicans catalanistes i modernistes, o en canvi era simplement el Noucentisme orsià, que fou la línia política de la dreta catalana durant el període de la Mancomunitat. És evident que Campalans, per molt noucentista que semblés, no interpretava la cultura catalana com ho podien fer els que propugnaven el Glossari i les seves concepcions ideològiques.

Per tant, Campalans, malgrat la seva col·laboració amb la Mancomunitat, juntament amb els republicans-nacionalistes, tenia una concepció social i cultural, és a dir política ben diferent de la instaurada per la Lliga, que vindria a ser l'oficial.

Per tant, de retorn dels seus estudis a l'estranger, Rafael Campalans no es va integrar en cap de les formacions que van participar en el moviment republicà i catalanista (UFNR, BRA, PRC), tot i que com a col·laborador del diari "El Poble Català", deuria acceptar els plantejaments del grup polític que li donava suport. Tanmateix, es pot considerar Campalans un tècnic, un intel·lectual-professional, des del moment que col·labora amb el Consell de Pedagogia de la Mancomunitat (després Consell d'Investigació Pedagògica) i també com a director de l'Escola del Treball. Tingué amistat amb Bofill i Mates, i amb Eugeni d'Ors, els quals probablement l'influenciaren en molts aspectes, entre d'altres la promoció cultural de les masses, la llibertat com a procés vers la democràcia, etc, encara que aquestes idees eren també pròpies dels modernistes i, per tant, ja les havia conegut pels textos anteriors i de programes polítics que bevien en el regeneracionisme krausista i en el reformisme republicà catalanista.

Tot això queda palès quan es dirigeix "Als joves" criticant els "valors ètics del noucentisme" i l'esforç elitista d'una concepció nacional catalana allunyada del socialisme.

Tanmateix, moltes de les seves afirmacions són evidentment d'índole modernista i noucentista, com la proposta de ciutat i ciutadania, de valors democràtics. El valor democràtic en Campalans és essencial i va lligat al concepte de ciutadania. No és pas una qüestió de tàctica, sinó que forma part de la lluita pel socialisme.

Vers els anys vint, Campalans té clar quina ha de ser l'estratègia del socialisme i, segons Balcells, "parteix de dues tesis: el catalanisme ha d'esdevenir socialista per oferir una esquerra capaç de transformar i emancipar Catalunya, i el socialisme ha d'esdevenir catalanista si vol superar la seva feblesa a Catalunya".

Si ens hem de refiar de les amistats que Campalans conreava, no podem deixar de banda el cas d'Alomar: Campalans va voler que fos Alomar qui li escrivís el pròleg a la conferència "El socialisme i el problema de Catalunya", en el qual Alomar feia constar que "la qüestió nacional i la qüestió obrera són les vibracions més intenses de la vida catalana, i no és possible

que mútuament es desconeguin", "la qualitat nacional de Catalunya no pot ésser dubtosa. No es tracta d'un dret, sinó d'un fet", però "no confonguem la reconeixença del fet nacional amb l'escola política del nacionalisme", i bé cal comprendre que Campalans també acceptava aquestes consideracions. Molas indica que dins la construcció del socialisme, sempre a partir de la democràcia, té en Campalans dos temps diferenciats: el primer, consolidant i organitzant la democràcia política; el segon és "posar el nostre poble en marxa vers la democràcia econòmico-social", tot acceptant que aquest camí es pugui fer juntament amb la burgesia. Per Molas "el punt específic d'aquesta actitud -escriu- és la valoració de la nació com un dels elements clau del socialisme. "Campalans s'acara amb el pretès cosmopolitisme del ciutadà del món. Tothom és nacional. De la nació que sigui, però nacional".

Per altra banda, el socialisme també aspira a la solidaritat i a la col·laboració internacionals. Albert Balcells creu que "la posició de Campalans i dels homes de la USC es podria definir de catalans nacionals, emprant el terme inventat per Rovira i Virgili i utilitzat després també per Serra i Moret. No volien aixecar un socialisme nacionalista i menys encara un nacionalisme socialista, sinó un socialisme nacional català o català nacional".

El socialisme de Campalans és un socialisme no marxista, humanista i democràtic que intenta la unitat entre obrers i intel·lectuals, la identificació amb la democràcia, la proposta nacional i un sentit global del socialisme que penetri en totes les capes de la societat.

Campalans creia que el socialisme era també la lluita per l'alliberament personal i humà; en aquesta lluita tothom podia incorporar-s'hi mentre acceptés els pressupòsits conceptuals del socialisme, no pas del nacionalisme que encarnava la dreta. Així, combaté el terme nacionalista per confusionari: "El que és més picant és que els causants directes d'aquest confusionisme, que tants mals ha produït a la causa alliberadora de Catalunya tancant-li les portes de la universalització, fossin justament uns quants homes curts de vista de la vella Esquerra Catalana. Tractant d'evitar que, dient-se catalanistes, la massa obrera els confongués amb els tipus de la ceba satiritzats per en Doys des de "La Publicidad", i popularitzat per "L'Esquella" d'aleshores -una barretina, una falç, uns rosaris i uns escapularis- anaren substituint l'adjectivació primitiva per la de nacionalistes, amb la qual cosa no veien que eixien del foc per caure a les brases". Per això Campalans no s'està de fer una crida als "homes d'esquerra que no haveu vingut encara a enfortir les generoses rengleres del Socialisme Català, anome-neu-vos com vulgueu, catalanistes, separatistes, independentistes, sinnfeiners... Però deixeu el mot perillós perquè se'l reparteixin els burgesos de la Lliga".

Campalans va fer una estada a la Federació Catalana del PSOE, del qual va sorgir un programa de reconeixement de les nacionalitats ibèriques que malauradament anys més tard fou combatut i, en fundar la USC, acabà expulsat. De la seva concepció pedagògica de la política en va sorgir la revista "Justícia Social" i el convenciment que calia recollir tots aquells que podien donar suport a una idea generosa, solidària i liberal d'acció cívica vers la societat.

Pel que en diu Balcells, la revista "Justícia Social" no tingué gaires subscriptors, almenys a Barcelona. I tanmateix Campalans no s'estava de demanar-ne a qui creia que podia fer-ho per amistat o per companyonia. En aquest sentit puc aportar una carta inèdita de Rafael Campalans trobada a l'Arxiu Albert Bastardas. El mes de gener de 1923, Campalans escrivia a Bastardas per dir-li que "en aplegar-nos un grup de companys -la majoria amics de vostè- per a l'obra generosa de publicar una revista d'elevació espiritual del nostre poble, integrant el sentiment de catalanitat dins la corrent humana del socialisme universal, el nom de vostè fou dels primers que vingué a la nostra ment com un dels que veuriem amb simpatia la nostra tasca noblement desinteressada i sabrien ajudar-la".

"No sé per quin motiu, m'adono ara que el nom de vostè ha estat esborrat de les llistes de subscriptors, i a l'ocasió de remesar-li el nostre extraordinari d'any nou li prego signar la fulla adjunta indicant-nos dia per passar a recollir l'import de la seva subscripció."

"No cauré pas -escriu Campalans a Bastardas-, en la inoportuna indiscreció de sol·licitar cap adhesió als nostres principis. En tinc prou amb concitar el seu esperit amplament liberal i la multiplicitat del seu interès per les humanes coses, per creure que "Justícia Social" no pot ésser-li indiferent. Agraït-li un mot de resposta, el saluda ben afectuosament el seu devot, R. Campalans."

I és que per sobre de tot, el socialisme de Campalans és obert a tots aquells que s'expressen per l'evolució de la humanitat, més que per la revolució pròpia, tot i que està en contra d'apedaçar el republicanisme burgès i socialitzant que ja ha passat a la història: "Aquella revolució social veritable serà més una obra de ciència que no pas de violència, que el progrés del socialisme s'esdevindrà sobretot per un procés d'ennobliment, de solidarisme i de cooperació social."

En el cas de Campalans, les influències ideològiques provenen del socialisme de Jaurès, del krausisme de Giner de los Ríos, del modernisme de Brossa i sobretot d'Alomar que també podem anomenar "noucentisme socialista", encara que no combrega amb els pressupòsits elitistes i classistitzants. Per a les qüestions nacionals, Campalans té en compte les propostes dels socialistes austríacs.

Caldria un esforç per publicar tota la seva obra. Llibres i articles, haurien de ser coneguts per tothom perquè, en el fons, el seu pensament és també una part de la cultura nacional catalana, i fonamentalment interessa per les seves concepcions socialistes.

Rellegir-ne alguns passatges pot ser il·lustratiu de tot el que hem assenyalat: Campalans està preocupat per imperatius pedagògics, i "mai hauria de parlar-se, doncs, de Cultura Popular i de Cultura Superior com de dues entitats distintes. El problema cultural que s'ha de plantejar la societat nova -com el problema previ de l'Escola Unica, pel qual tan coratjosament labora la

Comissió de Cultura del nostre Ajuntament- és el problema de la Cultura Unica, és a dir, la Universalitat i el Collegium no per a l'usdefruit exclusiu d'una classe, sinó per a tots els que en siguin dignes. No una Extensió Universitària, no una simple Universitat Popular, sinó la magna i única Universitat del Poble", escriu en "Els problemes de l'educació", perquè "el problema de la cultura obrera es planteja dissortadament a casa nostra amb majors dificultats que en altres bandes per la submissió de Catalunya a un poble que ha eixit tot just de l'època pastorívola i per la inconsciència de la majoria de les nostres classes dirigents".

"Sindicats sí, -exclama Campalans- però Escoles!. Escoles per als infants i per als grans", una política gens menyspreable del regeneracionisme, aquest cop socialista, que enllaça perfectament amb la mentalitat del republicanisme catalanista i del modernisme cultural. "El gran problema social de l'hora present és la socialització de la cultura. I aquí tots hem d'ésser maximalistes."

Respecte del fet nacional i el nacionalisme català, Campalans dirà (a "El nacionalismo y el problema catalan"): "No es tracta aquí d'això: ni de geografies ni d'històries! Per nosaltres, homes de llibertat, hi ha un poble on una espiritualitat comuna palpita: hi ha una nació on hi ha simplement una voluntat nacional col·lectiva. Catalunya, per nosaltres, no comprèn a priori ni el Rosselló, ni València, ni Andorra, ni el mateix Priorat; Catalunya-Nació acaba a l'últim poble on ho declari la libèrrima voluntat dels seus moradors. Per Fabra Ribas, la legitimitat d'un nacionalisme és una qüestió de quilòmetres quadrats; per nosaltres, és essencialment i exclusiva una qüestió de llibertat, un problema de dignitat humana." I és que per Campalans el concepte de nació no té res a veure amb l'organicisme de Prat de la Riba sinó amb les concepcions de Renan, de Brossa, d'Alomar, de Rovira i Virgili, de Nin, que parteixen d'una consciència i d'una voluntat nacional, ciutadana, i que en general són més heterodoxes i obertes que no pas els conceptes derivats del positivisme.

I és que Rafael Campalans no era gens dogmàtic: "I en la doctrina socialista, com en totes les doctrines, només em sento capaç d'ésser ortodoxe d'una manera: amb l'ortodòxia de l'heterodòxia", argumenta a "El socialisme i el problema de Catalunya", per afegir que "proclameu ardidament i franca la lluita de classes i tots els principis de la Internacional. Però aspirem encara més que tot el poble pugui convertir-se en un formidable exèrcit en marxa, conscient i coratjós. Que la Voluntat i la Intel·ligència faran possibles totes les conquestes."

"Els socialistes proclamen els principis de llibertat. Es així que el nacionalisme català és un problema de llibertat col·lectiva. Els socialistes de Catalunya, doncs, al costat de tots els principis substantius del programa del partit -lluita de classes, socialització dels mitjans de producció, distribució i canvi, etc.- (...) hem d'afegir-hi un nou principi (...): el de la llibertat total i absoluta de Catalunya." Perquè per Campalans "no té cap sentit el dir que el nacionalisme sigui una doctrina avançada o reaccionària.(...) El nacionalisme, com les doctrines

econòmiques, com la moral, com la filosofia d'uns homes avençats, serà progressiu. El nacionalisme d'uns conservadors serà conservador; el d'una burgesia reaccionària i ultramuntana, serà ultramuntà i reaccionari."

"Només dues columnes s'han aguantat fermes: els principis de la Llibertat dels homes i dels pobles" i "Només un ideal s'ha mantingut intacte en les consciències: l'aspiració a l'assoliment de la Justícia Social". I recorda que "per nosaltres com pel mateix geni progressiu de Marx, el marxisme és una evolució, no una permanència (...) Així entenem nosaltres el crit de 'Catalunya per la Humanitat', en el seu sentit possible: com una aportació de la nostra terra al progrés universal."

Encara hi afegeix que "per nosaltres, la Nació és una cosa viva, plena de sentit i de cara al futur, i la raça és una cosa morta, pobra de contingut i plasmada sobre el passat" però accepta que els homes i dones immigrants a Catalunya "són tan catalans en la nostra interpretació futurista de la nació, com nosaltres mateixos. No fem absolutament cap diferència, -continua Campalans- perquè el nostre esperit nacional és obert, dinàmic, franc, democràtic, liberal, avençat, alegre i antiautoritari."

I quan es dirigeix a la joventut amb aquell "Als joves. Paraules d'un socialista als estudiants de Catalunya", els diu que "catalanitat i universalitat són, en el cor i en la raó de les joventuts escolars, dos aspectes d'uns mateixos ideals alliberadors i progressius", perquè per Campalans els ideals d'Humanitat i de Pàtria es confonen, "ja que per a tot ésser humà concret, nascut en un lloc determinat de la terra, la més alta figuració de la Humanitat, l'única que pot parlar directament al seu cor i a la seva consciència, es troba cristallitzada en el grup d'homes que l'envolta i li permet de reconèixer's a si mateix i a través del qual solament li serà possible d'enlairar-se a la universalitat: la Nació."

"Per sentir el catalanisme (...) no n'hi ha prou amb una pura consciència de classe. Per a sentir el catalanisme en el concepte elevat i humà que té pels homes d'esquerra, no n'hi ha prou amb una simple consciència de burgès, de proletari, d'estudiant o de màquina; és necessària una plena, generosa i multiforme consciència d'home." I aquesta consciència per a nosaltres és la de catalans, ja que, "els catalans que no ho són, no són res; no poden ésser res". És la joventut estudiant la que conté els valors nous de la humanitat, del socialisme i del catalanisme, "que volen una pàtria socialment justa i políticament lliure, dintre la universal federació de tots els pobles germans".

En el transcurs de la història del catalanisme, Campalans hi veu tres èpoques diferents, de fet les mateixes que hi veia Alomar o Serra i Moret, tres etapes històriques, tres situacions socials. La primera és el "moment líric, i el catalanisme s'hi manifesta com una simple diferenciació"; en la segona època, que és la nostra és el "moment de consciència nacional, que en ella el catalanisme és ja una rica i saborosa afirmació". Finalment, la tercera, recorda als estudiants

que és "la vostra època", el "moment d'emulació; i el catalanisme haurà arribat al seu grau darrer: serà una alta, plena i pura embranzida vers la universalitat, per tal que Catalunya contribueixi en primer terme a l'avantguarda, al progrés de la humanitat, en aquella lluita pacífica de la ciència".

Tres temps històrics, tres èpoques que serveixen per explicar tres períodes d'una nació i d'una consciència cultural: "diferenciació", "consciència nacional o afirmació", i "emulació o universalitat", o "en altres termes -dirà a "Política vol dir pedagogia"-, romanticisme, nacionalisme i socialisme", les quals també són les circumstàncies del desvetllament del catalanisme i dels grups polítics participants, la Renaixença cultural i política, el Modernisme que trenca l'etapa anterior i es llança vers el catalanisme nacional mentre la burgesia regionalista conrea el seu nacionalisme i, finalment, l'entrada dels partits obrers i l'etapa socialista que equivaldria en Campalans a la consciència universal de saber-se català-nacional.

Finalment, Campalans els recorda "que solament per la cultura i la perfecció individual, per la dignitat i pel sacrifici, serà possible l'assoliment d'una societat millor que la nostra", que sintetitzaria el seu pensament polític: el socialisme de Campalans és doncs un procés cultural, un enaltiment espiritual, una pedagogia.

En un article sobre "una nova esquerra" recorda el naixement i la desaparició de grups i partits de l'esquerra republicana i nacionalista, i la voluntat de fer-la l'esquerra. Però "mentre la generalitat de les masses obreres de Barcelona no faci irrupció, tumultuosament, en el camp polític per a dur-hi una alenada vital de total renovació i concitar amb l'exemplaritat de llur triomf l'alçament de tots els treballadors catalans, la política de la nostra terra continuarà fatalment, com fins ara, essent el feu de les forces burgeses reaccionàries". Per Campalans apedaçar els vells partits del republicanisme ja no té sentit, el que cal és anar vers el socialisme polític: "Dretes? esquerres? anticlericalisme? monarquia? república? Catalunya? Opressors i oprimits, explotadors i explotats: heus-ho aquí", dirà amb senzilla claredat; "els problemes d'ara són els problemes eterns. Problemes de llibertat i de justícia, d'ennobliment i d'emancipació, de dignitat i de cultura..."; així doncs "avui, el camí per a la solució d'aquests problemes té un nom ben clar: socialisme".

Es clar que el socialisme de Campalans és però un socialisme dialèctic: "Si el socialisme fos un sistema clos i definitiu, jo no fóra socialista. Considero el socialisme com un mètode, sortosament perfectible, per acostar-nos a l'assoliment de l'emancipació individual."

I en aquella lliçó històrica titulada "Política vol dir pedagogia", Campalans hi aboca una síntesi del seu pensament, tot resseguint a grans trets la història del país, en l'hora del "renaixement català", quan Catalunya ha assolit cotes importants de llibertat; però Campalans encara creu que cal anar més lluny, i reivindicar l'Ideal somniat, tot assenyalant els perills de les solucions intermèdies, ja que ni la República ni l'Estatut no satisfan plenament

els problemes plantejats. Per això dirà que "volíem, en fi, assegurar la liquidació d'una època del catalanisme -l'època idíl.lica dels llacets, de les cançonetes i de les galindaines folklòriques- per obrir pas al Socialisme", i que "cal, doncs, que tots els homes d'esquerra compren- guin aquesta veritat: que el veritable plet polític de Catalunya d'avui està plantejat entre nosaltres, els socialistes, i els 'pomells de joventut'", és a dir entre els que volen l'emancipació del poble i els que no hi veuen més enllà del nas patrioter, genèric i superficial."

"Pel socialisme -afirmarà Campalans-, Catalunya ascendirà plenament a la categoria de poble europeu i trobarà el camí lliure per a totes les llibertats, individuals i col.lectives, a la mida de la seva capacitació en catalanitat i ciutadania."

I com a complement d'aquestes dualitats, Campalans exposarà una tesi política prou flexible pel moment polític que es vivia entre feixisme i llibertat i que, recordem, plantejava així: "Polònia o Txecoslovàquia, feixisme o socialisme, particularisme o universalisme", i creia possible col.laborar amb tots aquells que donessin suport la democràcia política, com a primer pas, per anar després a "posar el nostre poble en marxa vers la democràcia econòmi- co-social". Aquest esquema polític era tanmateix una estratègia ben realista davant la migra- desa del socialisme català, "i és que nosaltres sabem -assenyala- que sense una prèvia cultura de les masses -de dalt a baix- la democràcia esdevé un mite, i que sense la creació liminar d'una consciència socialista, tota edificació comunista resulta una pura ficció."

Per acabar, Rafael Campalans, retrobarà en el socialisme l'esperit de la ciutadania perquè la ciutat és el motor de progrés, com ja deien Brossa, Alomar, els modernistes i també Serra i Moret. Una ciutat però amarada de democràcia, perquè com diu Molas, "el socialisme que esbossà Campalans restà directament lligat a la via democràtica i a la vida democràtica".

Amb Campalans, i també amb Serra i Moret, el socialisme català mitjançant de la USC arribarà a una majoria d'edat política, malgrat que no aconseguirà obtenir el suport dels obrers catalans. El cos doctrinal de la proposta socialista s'havia configurat a través de les vicissituds socials i idelògiques que hem examinat. Tanmateix, l'hora socialista encara no havia pas arribat; quedava de moment un conglomerat doctrinal, un pensament social i polític que connectava amb els ideals de progrés, de catalanitat, de federalisme, de democrà- cia i d'universalisme catalanista.

NOTA FINAL

Com a síntesi o resum d'aquesta llarga ponència, em sembla interessant d'assenyalar els trets essencials més importants. Historiar tot un procés d'influències i herències ideològiques i socials del modernisme des de l'angle més polititzat, fins al socialisme, pot semblar agosarat. Tanmateix comporta potser massa simplificacions sense tenir en compte els contextos de cada cas. Però també em sembla útil, perquè fins ara no he vist que aquesta anàlisi d'una part del pensament de l'esquerra catalana fos abordada.

Remarcar-ho ara i aquí em sembla, doncs, interessant.

Els problemes plantejats, sorgits d'una nova concepció cultural i per tant política del catalanisme, han comportat una ruptura amb la tradició conservadora, pairalista i tradicional, d'una Catalunya pagesa que canvia ràpidament vers un procés urbà, industrial, amb nuclis importants de proletariat. I si canvia la societat també canvia el catalanisme com a fenomen col·lectiu, que ara passa a ser essencialment urbà.

El trencament del catalanisme col·lectiu des de les concepcions modernistes cap un catalanisme nacional em sembla essencial en la història de l'esquerra a Catalunya.

L'essència d'aquest modernisme enllaça amb els ideals d'una esquerra catalanista, republicana, federal, progressista, socialitzant, que renova la concepció de nació, ara lligada a una "consciència", a una voluntat que sobrepassi les concepcions organicistes, geogràfiques, historicistes i tradicionals del fenomen nacional català, i que el vinculi a les classes populars decididament ciutadanes.

Una nova projecció política es desenvolupa a redós d'aquestes influències i connecta amb una cultura política antinoucentista agrupada en els cercles polítics del republicanisme nacionalista i catalanista que s'encamina vers el socialisme, en tant que és l'expressió de llibertat democràtica, d'internacionalisme, de solidaritat humana, però també d'una consciència nacional catalana. I com a marc social, una cultura com a fenomen modern que aspira a donar a la col·lectivitat la força per al seu alliberament nacional, solidària de tots els grups humans. Com a marc polític, una regeneració ètica, un catalanisme nacional amb voluntat de ser socialistes catalans per ser ciutadans universals.

La Catalunya-Nació del republicanisme modernista, com a compendi de la seva catalanitat és una cultura política nova, és ciutadania catalana, és internacionalisme humanista, és voluntat de govern autònom, és República, i posteriorment, és socialisme democràtic.

